

ДАЛЕКОВИДОМ ПО МИНУЛОМУ

Збірка спогадів та спостережень

Упорядкував і зредагував
Зиновій Книш

СРІБНА СУРМА

Торонто

— 1984 —

Далековидом по минулому

Збірка спогадів та спостережень

**Упорядкував і зредагував
Зиновій Книш**

СРІБНА СУРМА

Торонто

— 1984 —

Всі права застережені
Передрук дозволений тільки за письмовим дозволом
Видавництва

ISBN 0-920365-06-X

З друкарні “Нового Шляху”
в Торонто

Published by the New Pathway , 297 College St., Toronto, Ontario M5T 1S2

ВІД ВИДАВНИЦТВА

У цій книжці читач знайде враження і спостереження гостей з Європи, що відвідували заокеанських українців після другої світової війни, як теж спогади “старожилів”, цебто тих, що приїхали з України ще перед світовою війною.

Перші писали про те, що застали й побачили в українському світі за морем. Досі знали його хіба з газет та з листування, а тепер стали віч-на-віч з “живою” а не “газетною” Америкою.

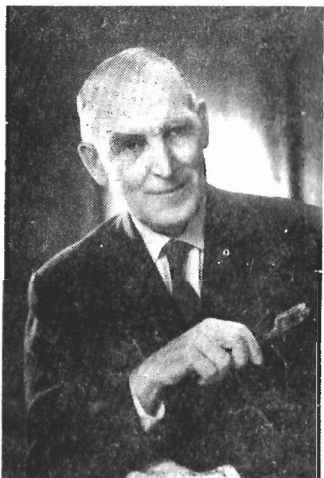
У других слідкуємо за тим, як проходив дієвий процес у свідомій та патріотичній суспільності заморських українців. Усе те разом зливається в цілість, де з одного боку чергувалися приємні несподіванки з глибокодумними завваженнями, а з другого — труднощі з radoщами. Тут і там пробиваються веселі моменти, що чимало причиняються до зацікавлення читача.

Хто б не взяв ту книжку в руки — напевно перечитас її з цікавістю, і з тією надією випускає її в світ.

Видавництво “Срібна Сурма”

Дмитро Андрієвський

КАНАДА ОЧИМА ЄВРОПЕЙЦЯ

Чи не вперше почав я думати про Канаду, коли покинув свої студії і став розглядатися по світі, де б розпочати мою інженерську кар'єру.¹ мені емігрантові, що його вигнала на чужину ворожа навала. Вже не пригадую, чому покинув я думку про виїзд до Канади і залишився в Європі. Чи добре зробив я чи зле, тепер годі сказати. Одне лише певне, а саме: перебувши тих кілька десятків років у західній

Європі, я стався ще більше європейцем, як був, виходячи на еміграцію, і тепер мені було б ще тяжче відірватися від "старого краю" в широкому розумінні та пускати корінь у Новому Світі. В тому переконали мене мої поїздки по Америці, хоч усе таки дуже наблизили вони мене до Нового Світу, а втім і до Канади.

Отже, обертаючися нині спогадами до Канади і перетрушуючи мої враження, набуті в тій країні, дивлюсь на неї очима людини, що їй не чужий Новий Світ — бо з ним мене в'яжуть немало елементів життєвого досвіду, — але яка дивиться крізь призму старої європейської культури.

¹ По своїй фаховій освіті та за первісною професією автор інженер-архітект

Переїжджаючи Канаду зо сходу на захід і навпаки, я з цікавістю спостерігав впливи французької цивілізації на вулицях Монтреалю та відтиск англійського стилю на будовах Оттави.¹ Навіть у Торонто мені пригадувалися шляхи й краєвиди Європи. А натомість у Вінніпегу, і ще більше в Едмонтоні, мені вперше довелося відчутти стиль життя Нового Світу, тієї властивої Америки, яку я докладніше пізнав, мандруючи широкими просторами ЗСА. Однак ця “американська Канада” не має ще того шаленого темпа, що так разить і виснажує нерви новоприбулих до ЗСА європейців, а зокрема українців. Та все ж я спостеріг різницю темпа між англійцями й канадцами, коли приглядався до цих останніх на вулицях Лондону, спостеріг і відчув свою близькість до англійців.

На жаль мені не довелося бачити Канаду влітку, бо обидві мої подорожі припали на зимову пору. Глядів я крізь вікна вагону на розлогі простори, мимохить пригадувалася степова Україна, і тоді снувалися нитки чуттєвого зв'язку між мною і Канадою. Коли бачив я коней і худобу, що ходила по засніжених полях навколо стіжків сіна й соломи, пригадувалися мені запити моїх нових знайомих канадців: чи не видасться вам Канада дикою країною? Ніколи мені не приходило це до голови, коли я їздив по Канаді. Бож я виразно бачив, що в дечому Канада стоїть вище за Європу, а ще більше за східню Європу, наприклад щодо техніки. А все ж над Канадою і дотепер віє дух піонерства, що проглядає в краєвиді й у будовах та живе в душах її мешканців.

Вертаючися з Канади, я читав книжку Іллі Киріяка “Сини землі” і з неї на мене знов дихнуло духом піонерства. Уважаю ті три томики дуже цінними і їх дуже раджу перечитати кожному, хто вибирається до Канади, бо вони багаті дають до пізнання цієї країни. Пригадуючи мої знайомства серед українців Канади, я бачив, що автор узяв свої типи з життя, бож я сам стрічав тих, що мусили корчувати ліси й закладати школи на дівичих² просторах. Це були піонери, що прибули з Поділля, з Покуття, з Карпат чи з Волині. Вони дійсно затримали свої прадідні звичаї так, як їх відтворює автор книжки. Пригадую собі переїзд між Вінніпегом і Едмонтоном. До вагону всідали і

² Дівичий — цілинний, первісний.

з нього висідали різні пасажири. Але десь перед вечером я спостеріг, що перебуваю в виключно українському товаристві. Тоді я наслуховався коломийок, яких може вже ніде не почую.

Це сполучення старої української народької традиції з духом Нового Світу, який ще живе й дихає піонерством, є чи не найбільш характерною рисою української Канади. Для мене ясно, що наша традиція в тій повій країні затрималася завдяки українській фармі. І ця фарма робить для нас Канаду особливо близькою, своєю, майже рідною. Не доводиться виключати, що для нас українців, як це сталося і для французів, Канада збереже багато з того, що вже скоро затратиться в “старім краю”, особливо коли советський режим перетриває в Україні довший час. І то ще більше, бо Канада напрочуд добре допасовується до українського так фізичного як і духового типу.

Мені доводилося стрічати в Лондоні канадських вояків у більшій кількості. Направду, рідко коли я бачив таких гарних, сильних і здорових українських хлопців, як між ними. Видно канадський ґрунт добре надається, щоб на ньому так пишно розквітла українська біологічна сила. І не даром на одному списку канадських вояків, вибраних для якоїсь експедиції до підбігунових областей, мені довелося ствердити непропорційно велике число українських прізвищ. Це — щодо фізичного типу.

Це саме можна сказати і про духовий. Між українцями Канади я натикався на ті самі різнорідності української психіки, що їх можна знайти в Україні. Щобільше, приглядаючися до канадців, я, здається, легше можу уявити собі давніх наших “уходників” княжих часів і тих “лицарів степу”, що їх повно було на Запоріжжі. Адже ж там і тут, тоді й тепер характерною рисою для них був дух піонерства. Той дух підприємливості в модерних формах можна легко схопити в багатьох наших українців, що про них знає вся Канада і що їх не потребує називати по прізвищах.

Прив’язання канадських українців до української народньої традиції є дуже важне для всієї Канади. Колись канадська влада намагалася денаціоналізувати новоприбулих українців. Ще залишилася в пам’яті старших людей деяка погорда неукраїнських канадців до “людей в овечих кожухах”, як писала свого часу одна

письменниця українського походження і комуністичного напрямку. Ще свіжі спогади про ті бої, що їх доводилося зводити в канадських школах за душу української дитини. Але ті часи, сподіємось, уже минули і ті практики мабуть не вернуться. Бож політичні провідники Канади змінили свій підхід до питання культурного типу Канади. Я мав щасливу нагоду говорити в Оттаві з високим службовцем міністерства, французом з походження, а він з уряду займався питанням етнічного й культурного складу канадської людности. Від нього я вперше довідався про нову концепцію, що зрештою перемогла і в ЗСА, щодо культури Нового Світу. Замість “американізувати” нових приходнів, відповідальні чинники сьогодні змагають до того, щоб принесені ними скарби народньої традиції долучилися до давніших вкладом різних етнічних груп, які творять канадський нарід, і щоб у той спосіб з них, як з первнів, творилася культура Канади, взагалі Нового Світу. Не інакше витворювалися в давнину майже всі культури європейські і позаєвропейські, народи яких майже з правила склалися з різних етнічних груп і які пізніше перетоплювалися на одноцілі нації. Лише в давнину такі процеси потребували соток і тисячів років, а за сучасної техніки й легких контактів між країнами проходитьимуть значно швидше.

Здається, це питання для українців Канади ще не розв'язане і може бути спірне: чи бути їм канадськими українцями, чи канадцями українського походження. Нам здається, що тут українці підуть тим самим шляхом, що ним пішли давні вихідці з Франції, або скоріше, вони підпадуть тому самому процесові, що і їх земляки з провінції Квебек. В кожному разі одне не є спірне, а саме, що в інтересі цілої Канади, а зокрема української Канади, лежить, щоб українці затримали свій питомий національно-етнічний і культурний тип, можливість для них черпати цінності з того набутку, що український нарід склав за сотки й тисячі років духової та соціальної творчости і який буде швидко зростати, коли Україна стане незалежна й зможе свобідно плекати свою культуру. Тож в інтересі Канади, поскільки вона містить у собі український елемент, лежить сприяти ростові України, а насамперед її визволенню й усамостійненню.

Постає питання, яка роля і які завдання у внутрішніх

процесах української суспільності Канади припадає для різних організацій, а зокрема для Українського Національного Об'єднання. Українська духовна природа зберігається в різних установах. Про збереження її через Церкву дбають церковні організації в Канаді. Але поза релігією лежить багато інших ділянок життя, де зберігаються духові скарби кожного народу. І тут, власне, лежить вага УНО. Стоячи поза конфесійним зрізничуванням, воно може найлегше плекати ті цінності, що непов'язані з Церквою, але питомі українській духовій природі й важні для українського життя. І той факт, що Українське Національне Об'єднання сприйняло ідеологію українського націоналізму, ще більше сприяє сповненню його завдань. Націоналізм, як і індивідуалізм, можуть бути універсальними по духові. Чи ж не індивідуалістична Європа опанувала духово увесь культурний світ? І націоналістична ідеологія аж ніяк не виключає єднання між націями, як індивідуалізм не виключає єднання в національній ідеї. Все залежить від того, як практикувати, щобто здійснювати на практиці націоналістичну ідеологію.

Наскільки мені довелося зацікавитися з діяльністю УНО, воно правильно виконує ту місію, що на нього припала. Вищі Освітні Курси для молоді, куди прибувають молоді люди навіть з ЗСА, Осередок Української Культури й Освіти обидві установи постали заходами УНО — різні культурні імпрези, як от плекання українського танку й пісні, все те відповідає завданням, що їх УНО поставило в рамках канадського життя. Мені здається, що УНО є найбільш приступне для тих, що свіжо прибувають зо “старого краю”, бо в нім вони найсильніше відчують подих покиненої батьківщини. А з другого боку УНО є, мабуть, найбільш догідним коридором, через який українець, залишаючись українцем, може дістати психологічний доступ до канадського життя в усіх його світських формах. Тож УНО являється дуже важною установою не тільки з української, але й загальноканадської точки погляду. Маю враження, що саме так і розцінюють його міродаїні офіційні канадські чинники.

Поза культурною ділянкою перед українцями Канади стоять ще проблеми політичної натури. Це питання ролі й ваги української суспільності в публічному житті Канади. Воно силою фактів приходить у другу чергу, коли та

суспільність підросла культурно. Адже ж наші бідаки-переселенці, вийшовши з найбільш упосліджених соціально низів, не могли здобути відразу належні соціальні й політичні позиції. Але тепер та суспільність створила вже свою культурну еліту і може виходити на широке поле публічного життя Канади. Вона вже вийшла, піславши своїх послів до федерального та провінційних парламентах. Але це ще не стоїть у пропорції до числа української людности в Канаді і тут ще треба організованої праці і мирних змагань. Здається мені, що і в цій ділянці Українському Національному Об'єднанню, поміж іншими українськими організаціями Канади, припадає окрема місія і то далеко не остання.

Підійшовши до питання внутрішньої політики Канади, вважаю, що українцеві з Європи треба бути коректним, не вмішуватися в справи внутрішні чужої, хоч і як симпатичної країни, і час поставити крапку. Хіба ще згадаю на останку, що мої спогади з подорожі по Канаді лишаються для мене одними з найбільш приємних мого багатого подорожами життя. Ту приємність мушу в великій мірі завдячувати зустрічам, що їх я мав в середовищі Українського Національного Об'єднання Канади.

Петро Божок

ЧОМУ Я СТАВ ЧЛЕНОМ УНО?

Коли мені було дев'ять років життя, я вже пішов, як у нас казали "в люди". Доля того хотіла. Батьки мої були незаможні, а нас було восьмеро. Доводилося нам гірко бідувати і часто без вечері лягати спати, або надголодь. Батько шевцював і мало що заробляв, а мати, щоб придбати хліба на зиму, помагала, як могла, і ходила жати за сьомий сніп.

На зовнішній світ, як і більшість молодих людей того часу, дивився я через радикальні окуляри. Правда, мав я підставу до того, щоб так оцінювати світ, а на його можних глядіти з підозрінням.

Вечорами до батька приходило багато людей і вони гуртом читали різні книжки, а найбільше революційні. В нашому містечку Вороніжі, на Чернігівщині, була в той час дуже сильна підпільна організація соціалістів-революціонерів і вона ті книжки розповсюджувала.

Отож, чув я в ті вечори розмови і слухав читання про соціалізм, про соціальну несправедливість. Мій дитинячий розум охоплював те все і викликав та закріплював у мені ненависть до можних цього світу.

На п'ятнадцятому році життя я вже був далеко від дому, аж у Харкові. Я потребував грошей і хотів їх заробити, щоб допомгти батькам. Шукав за працею два

тижні, не мав де мешкати, а їв раз на день за три копійки в їдальні, що звалась “Обжорка”.

Рік пізніше, на виклик мого старшого брата Михайла, що теж пішов у світ з десятого року свого життя і дістався аж до Нью Йорку, де й осівся, я виїхав до нього з молодшою сестрою.

Ось з такою підготовкою до життя я приїхав у Новий Світ. Це було 1912 року. Тоді саме в Америці відбувалися вибори президента, в країні ширилося безробіття і це примусило нас переїхати до Канади. Ми мали адресу нашого земляка Михайла Куліша, що жив у Саскатуні. Тож ми й рішилися туди їхати. Я поїхав першим.

В той час Саскатун тільки носив назву міста. В ньому не було ніяких вигід. Працю, за яку платили від 15 до 25 центів за годину — а працювалось 10-12 годин денно — теж не легко було дістати. Коли ж узяти до уваги, що треба було мешкати по 12 душ у кімнаті спати по три особи на одній постелі, можна зрозуміти, як тяжко було видержувати таке життя! Однак тоді я не думав про соціальну несправедливість, бо завжди мріяв тільки про поворот додому.

1914 року почалася перша світова війна. 1917 рік привів у Росії до революції, що звільнила в ній багато народів від вікового рабства, а в тому числі й український нарід. Це й дало причину посилення між українцями в Канаді організованого життя і творення нових його форм.

Аж тепер почав я брати жваву участь у житті, ходив по вічах, слухав промовців, а тому, що стояв завжди на боці покривджених, мене не цікавили такі справи, як релігійна боротьба, більше тягнуло мене до соціалістичної літератури, часописів і промов у тому дусі. Розсадником теперішньої комуністичної організації була так звана соціал-демократична партія. Колишні її провідники тепер не мають з нею нічого спільного, навпаки — декотрі з них є тепер священиками, або тісно зв'язаними з релігійними організаціями. От ті то люди найбільше мене переконали, щоб я підтримував “Совети”. Коли потім у Росії большевики повалили Керенського і до влади прийшли робітничі, селянські, солдатські й матроські ради, ті ж порадники казали, що якраз вони і є правдиві оборонці бідноти. Ну, а тому, що в мене на душі завжди тільки й те було, щоб стояти в охороні інтересів бідних, а там, в Україні, жили мої батьки й рідня, яким я мріяв допомогти, то

чому ж би й мені не підтримувати тієї справи? Розуміється, що в ту пору ніхто поважно не відносився до партії большевиків, яка тоді на числювала всього 30,000 людей. Всі вірили, що в Україні й Росії владу мали “ради” і народ. До того ж і національне питання було розв’язане, відомий бож зворот — “вплоть до отделенія”. А підозрівати їх і не вірити їм, здавалося, було б злочином, бож владу мав вільний нарід, а визискувачів прогнали!

Ось так мене заманили в світі злочинців. З одного боку штовхали мене туди кажучи, що ось там місце кожної чесної людини, а з другого замашували й притягали облудною літературою та фальшивими вістями.

А тому, що я був “чесним з собою” і не хотів бовтатися в “буржуазному світі”, думав віддати себе на користь “великої справи”, всупереч постановам комуністичної партії, де я вже був членом, вирішив я поїхати в Совєтську Україну. Тому то брав я участь у творенні комуні “Хлібороб”. Ця комуна складалася із 120 родин. Частина її виїхала в 1923 році, а я поїхав з другою частиною 1924 року. Третю й останню частину, наражуючи себе на небезпеку, я спинив від того страшного кроку. Так наказувало мені сумління, що тяжко мене мучило, хоч остаточно ті люди мене не зрозуміли й осудили.

По приїзді комуні на місце осідку в Катеринославщину коло Кривого Рогу, мене обрали управителем комуні і це дало мені багато нагоди бувати в керівних і господарських колах та на власні очі побачити їх злочини й надужиття, як теж справжній образ “розв’язки” національного питання. Одночасно я був свідком “сили” дійсно лялькового так званого Українського Радянського Уряду. Аж тоді я зрозумів, як тяжко мене обманули утопіями комуні-большевизму. По п’ятьох місяцях управління я відмовився від нього і виступив з комуні.

Через те я мусів виїхати з України в Москву і там пробув понад два роки. Тоді я остаточно переконався, що такої речі, як ідейний інтернаціоналізм, нема, а коли комуністичні заправили вживають цього слова, то тільки для розкладу національних почувань і засліплювання людей. Я там побачив і дуже відчув російський не патріотизм, але шовінізм і не тільки в правлячих колах, але й у широких масах, і між викинутими за борт суспільності. Наприклад, у 1926 році в Києві видано

розпорядження перевантажу вагонів на кордоні Україна-Росія, бо Москва ніколи не звертала добрих вагонів, а підмінювала їх ушкодженими, старими. Треба було тоді побачити, як зареагували на те запорядження прихильники царя, Керенського й большевиків в один голос: “прідумалі какую то дурацкую Україну і бунтуються проті правітельства!” А скільки я наслухався, що такої нації, як Україна, нема, це тільки німецька видумка!

Я був тим усім так несподівано заскочений — бож довгий час стояв під впливом комуністичної пропаганди — і так уражений, що хотілося кричати, протестувати, але... не було перед ким! Московська мова стала мені осоружна, я чувся винуватим перед своїм народом за те, що повірив у так зване справедливе вирішення національного питання. Тому ж, що доводилося мешкати з москалями й уживати їхньої мови, я часто на самоті говорив сам до себе українською мовою і тоді мені ставало легше.

Дорого коштувало мені прийти до переконання, що інтернаціональні братерство, рівність і любов — це страшна, підла й дурна брехня, а ті, що ловляться на цей гачок, — жертви своєї наївності.

Три і пів року, живучи в совдепії, я мріяв про поворот до Канади. Перешкаджали мені в тому своїми доносами до уряду мої колишні товариші. Однак при допомозі добрих людей у 1927 році я вернувся до Канади.

Тоді саме почалася друга імміграція до Канади. між тими іммігрантами було багато людей, що брали активну участь у збройній боротьбі за Україну проти всіх займанців. І от ці люди почали гуртуватися в створеній ними організації Українська Стрілецька Громада. На чолі організації стояли інж. Володимир Коссар, д-р Іван Гуляй, Василь Гультай та інші. Це було в Саскатуні і я пішов на їх збори. Там я побачив і всім серцем відчув правдиву їх відданість справі визволення України. Довідався я там теж про існування Української Військової Організації, про її діяння та про те, що на чолі її стоїть полковник Євген Коновалець. Також чув я про пляни, щоб нести матеріальну допомогу тій організації.

В той час у Канаді українські організації найбільше часу віддавали на релігійні суперечки, справи боротьби їх братів за визволення з кайданів неволі цікавили їх менше.

Мені припала до серця ідея Української Стрілецької

Громади і я хотів би бути в її рядах. Тому ж, що я не був військовиком, треба було пробути два роки кандидатом. Так я і зробив, і в 1930 році вже був дійсним членом Української Стрілецької Громади.

Активність УСГ, її корисна праця для визволення українського народу і поміч бійцям за найдорожчі мрії народу, викликали серед української громадськості в Канаді різні почування. Люди, що розуміли вартість повної свободи, що щирим серцем бажали своїм братам і рідній своїй землі повного щастя й добробуту — вступали в ряди Української Стрілецької Громади, або всіляко помагали організації виконувати її обов'язки. Інші, менше свідомі, або за глибоко втягнені в місцеві незгоди між гуртами й церквами, ставилися байдуже, а то й вороже. Та все ж ця ідея щораз більше й більше охоплювала широкі кола громадськості. Тоді провідні чинники українського націоналістичного руху рішили створити масову, загальну українську націоналістичну організацію, що мала б об'єднувати всі групи й стани українського народу в Канаді, стати поза церковними справами і тим дати нагоду всім зрозуміти благодійністю об'єднання всіх сил і для однієї цілі, для боротьби не тільки за звільнення братів з неволі, але також і себе з пут загумінковості, нетерпимості й усього того, що розділює та розпоршує силу українського народу. Це привело до постановня в 1932 році Українського Національного Об'єднання.

Ця організація з її ідеями стали тим, про що я мріяв, відбувши “школу” в Москві. Там я на все життя зрозумів Шевченкові слова: “Себе люби — то й Бог pomoже!” І тому я щиро віддався праці в УНО, бо воно не знає компромісів супроти Москви та інших займанців, до яких треба говорити однією тільки мовою — “геть з України”.

Українське Національне Об'єднання принесло в українську суспільність Канади рух національної єдності, а той рух може об'єднувати всіх українців, що щиро бажать добра своєму народові: волі, незалежності від різних опікунів. Добро й воля українського народу — найвищий закон для кожного члена Українського Національного Об'єднання і таким повинно бути для кожного чесного українця.

Ось чому я вступив до УНО.

ПЕРШІ ВРАЖЕННЯ В КАНАДІ

Приїхавши перший раз до Канади на запрошення українського Національного Об'єднання, відбувши вступні зустрічі й наради з центральними установами УНО та його Братніх Організацій, вибрався я в дорогу по Канаді, щоб познайомитися ближче з членством і прихильниками українського націоналістичного руху, приглянутися його праці на місцях, пізнати, як дійсно виглядає та широка Канада, всіяна

оселями українських емігрантів.

Відбуваючи цю подорож у 1952 році, часами я на правду забував, що заїхав у чужу країну. До такого враження причинялося дещо й саме підсоння і крайовид, хоч тут і дуб інший, як в Україні, і сосна не така сама, та й садовина й городовина має трохи інший смак — виростають у суворішому кліматі, з коротшим літом, спішається дозрівати й неначе не стає їм на те часу. Та я скоро зрозумів, що причина тієї ілюзії не так у підсонні, чи подібності деяких крайовидів до України, тільки у внутрішньому житті української суспільності в Канаді, в його виявах назовні, у його духово-культурних і матеріальних надбаннях. Це вони мимохіть насували порівняння й утверджували таке враження своєю подібністю в Канаді до таких же виявів життя українського народу на його рідних землях.

Скрізь, де я відвідував філії УНО чи то відділи тих організацій, що вросли в його систему — від океану до океану те саме, більш чи менш інтенсивне організоване життя, ті самі духово-культурні й матеріальні надбання, а з ними і збереження духово-культурної окремішності національної української громади. І тоді, коли чуєте, як б'ється живчик національного життя в тій роботі, коли бачите її скрізь довкола себе, куди б ви не глянули, ви забуваєте, що ви в чужій країні, вам здається, що ви їздите по Україні, відвідуєте наші організації, наші установи. Вас вітають, інформують про досягнення, перешкоди, недоліки, про радості й турботи а все те на суспільно-національні теми, місцеві, поза місцеві, своїх організаційних централей — цілком так само, якби Ви приїхали в Україні з організаційного центру в який-небудь провінційний осередок. Аж коли ненадійно впаде питання: “а що там чувати в “старім краю?” ви неспаче з просоння прокидаєтеся і, стрепенувшись духово, усвідомлюєте собі, що ви серед своїх, добрих, щирих і патріотичних українських людей, але... шість тисяч кілометрів від України!

Вінніпег, Реджайна, Калґарі, Едмонтон, Ванкувер, Саскатун, Форт Вілліам, Содбурі, Монреаль, Гамільтон, Ст. Кетерінс, Ошава, Віндзор і Торонто — ось міста, що їх мав я нагоду відвідати в часі тієї подорожі. Всі вони охоплені мережею філій Українського Національного Об'єднання, а кожна з них має свою домівку — вони загально носять назву Українських Національних Домів — бо наш нарід господарський, хоче жити в своїй хаті, а не в комірному в чужих, не дарма ж і в пісні співається “будуй хату з лободи, з лободи, до чужої не веди, не веди”. А в тих домах — бібліотеки, театральні залі, кімнати для шкільної науки. І майже всюди не саме тільки УНО, але й станиці Української Стрілецької Громади, відділи жіночих та юнацьких організацій. З яким почуттям глибокого вдоволення, радості і приємності бував я на різних національних святах, на відмічванні державних річниць України, різнорідних національних імпрезах, театральних виставах, або хочби й на лекціях національних танків! Яке багатство культури, яке прив'язання до неї тут, так далеко від України і так довго після того, як виїхали з неї ці вірні її

діти! А серед них і їхні власні діти, що ніколи не бачили України!³

А надівсе, — ви бачите, що все те діється не для розваги тільки, не для власної забави та приємності, що воно тісно пов'язане з зацікавленням Україною, своїм національно-матірнім пнем, впливає з турботи за неї, охоти допомогти її визвольним змаганням, від себе теж до них причинитися. Це яскраво виходить на яву, коли організують вам зустрічі з кореспондентами іншомовних газет. Треба було чути й бачити радість і гордість організаторів таких зустрічей, коли давали інформації чужим репортерам про український нарід, про його життя, його нескореність ворогові, змагання до привернення суверенності українській державі. Вам серце наливалося теплом, коли молоді, в Канаді вже народжені українці, з захопленням розказували, як нишпорять вони по державних архівах, відкривають матеріали й документи про український нарід та про Україну, як обирають собі теми до наукових магістерських і докторських праць про український нарід і про Україну, про життя і працю українців у Канаді, щоб доказати свому довкільному світові, яке славне минуле мають Україна й український нарід, що їх історія не гірша від інших, державних народів. Усе те я бачив власними очима і чув на власні уші, а так мусіло діятися і в тих осередках, де мені не пощастило побувати.

Не слід забувати, що все те діялося в вільних від заробіткової праці годинах, переважно пізніми вечорами а то й ночами, за вривані з заробітньої платні засоби, що деколи ледве вистачали на прожиток родини. Це теж мірило відданости, жертвенности й любови до свого народу розсіяних по всій Канаді його синів і дочок.

Безперечно, при всіх тих позитивах, світлих сторінках та імпозантних надбаннях мусіли бути, а подекуди ще й далі є, тіні й недоліки, бо йнакше ми жили б не на землі, тільки десь на небесах, серед святих. Однак з ними йде боротьба, вони губляться в масі досягнень і хіба тільки служать осторогою, що треба бути завжди чуйними, завжди готовими на бій з перешкодами, ставати на прю з

³ Це було писане ще перед тим, заки відкрився туристичний рух з ССРС і коли сотні української молоді мали нагоду відвідати Україну.

супротивностями життя, бо ніяка праця не веде до легких здобутків, а що тяжче й більш завзято їх здобувати, то більш вони нам дорогі і довготривалі.

Ми далекі від того, щоб усі ті досягнення вважати вислідом праці й заслуг самого тільки Українського Національного Об'єднання. Навіть як би так дійсно було, не свідчило б воно добре про наш нарід і не давало б йому далеких та тривких перспектив. На те складаються збірні зусилля всіх національно-думаючих українців Канади і їхня співпраця. Не була вона вільна від скреготів, але їх заглушила велична симфонія успіхів. Заслуги УНО полягають у тому, що воно від перших своїх днів проповідувало співпрацю, замість конфліктів, показувало на конечність з'єднати всі сили українського народу, а не щоб кожен ішов своєю власною втоптанною стежкою. І кінець-кінцем воно до того довело, прискіпило сьогоднішній подивугідний стан з його культурно-духовим і матеріальним дорібком — тисячі українських студентів у високих школах, вишколені й висококваліфіковані фахівці усіх станів і професій, професори й наукові працівники в університетах, політичні представництва в федеральному парламенті та в провінційних соймах, міністри й високі урядовці. А це вклад не лише в українську духову й матеріальну скарбницю, але теж у канадську, якої вони співтворцями. І вони, співтворці тієї культури й того багатства, не висять у повітрі, відірвані від країни. По всіх цвинтарях Канади — могили їхніх батьків і дідів, тих, що творили ті вартості, а по школах та урядах — їх діти та внуки, що продовжують діло своїх батьків і дідів. Витворився сильний ланцюх “живих і мертвих” поколінь, що тісно в'яже їх з канадською землею і з канадським життям, де вони стоять твердими ногами і де чути їхній голос. Є вони дійсністю сучасної Канади зо своїм уже історичним у ній підложжям, і перед ними велике майбутнє.

Дивлячись на те і пригадуючи, звідки і як воно взялося, мусить нас огортати здивування: та невже ж це ті самі українці, що несповна сто літ тому, бідні, знедолені життям, переслідувані прибули в цю країну зо своїми вбогими статками, з “Кобзарями” та винесеними з-під рідної стріхи святими образами, що не мали нічого, крім дужих рук і сильної віри? Чи це ті самі, що їх везли, як

далеко сягала залізнична лінія, і скидали серед степу, або в лісі й залишали на дальший їх власний промисел? Так це ті самі. Але в міцних своїх руках тримали вони лопати й сокири. А ще в Україні говорено, що посади гуцула на Чорногорі і дай йому сокиру в руки, то він годинника змайструє. І вони рили лопатами землянки, рубали сокирами праліс і тим своїм інструментом збудували складний і міцний механізм модерної суспільности.

Колись польський україножер, професор і міністер Станіслав Грабський поставив реченець 25 років, щоб по українцях у Польщі слід загинув. Минуло того чверть століття і слід справді загинув, але... по поляках. Кривавий Сталін морив їх голодом і перед своїм наступником Хрущовом розвів руками — не дав ради, за багато тих українців і за твердий вони горіх, щоб зникнути з лица землі. Обидва снували свої пляни, не бачивши українського народу в зустрічі з суворою природою, в залізній витривалості під час лихоліття. Це зайвий раз показав український нарід і тут, у Канаді.

А тепер у їхніх роках — не одна тільки сокира. Перед ними доступ до всіх здобутків науки. Після другої світової війни зміцнилися вони свіжою кров'ю, не тільки біологічною, але й інтелектуальною силою. За короткий ще час,⁴ щоб ця трансфузія крові розлилася по всьому організмі, ще минуть роки, хоч не покоління, заки вирівнюються психологічні різниці, заки все те перемішається й перетопиться згідно з соціологічними законами в одноцілу національну суспільність. Які б не були між ними різниці — вони безповоротно зникнуть вже в їхніх дітей. Як дуже хотілося б побачити українську суспільність після того, коли до кореня завершиться синтеза всіх тих українських елементів і в дальшому своєму шляху назустріч майбутньому не мусітиме

⁴ Інженер Осип Бойдунник побував у Канаді й ЗСА три рази, як суспільно-громадський референт Проводу Українських Націоналістів. У тім своїм характері був він гостем УНО в Канаді та ОДВУ в ЗСА. Але був він одночасно головою Української Національної Ради і з того приводу доводилося йому пізніше зустрічатися з представниками різних кіл української громадськості та всесторонньо пізнати Канаду й узагалі Новий Світ.

Автор писав ці свої міркування шойно не цілих п'ять років після того, як до Канади почали приїжджати емігранти по другій світовій війні і коли ще та еміграція не закінчилася.

зачинати від примітивних початків, користуватиметься повною парою здобутками модерної доби!

А заки це станеться, — то тепер, як і перед 25 роками — величезне поле до праці перед Українським Національним Об'єднанням, щоб прискіпити цей соціяльний процес і золотими буквами записати ім'я УНО в народинах новітньої української суспільности в Канаді.

Микола Брик

ЯК Я ОРГАНІЗУВАВ ЧИТАЛЬНЮ В Ді Па, МАНІТОБА

Містечко Ді Па в Манітобі — це брама півночі до заливу Гадсона. Довгі роки було воно важливим центром торгівлі шкірами з диких звірят, перепродажу риб і крім того була ще в ньому велика трачка.

В час, що про нього пишу, докінчувалася там будова залізниці до порту Чорчіл, одночасно теж проводилася залізнична лінія до Флін-Флону й Шорідану. В літні місяці в тих околицях працювало понад десять тисяч

робітників, більшість з них були слов'янського походження.

В самому Ді Па стали робітники, що працювали на трачці, жили вже там другий десяток років і між ними, ще від першої світової війни, було чимало наддніпрянських “малоросів”. Дехто пробував щастя, закладаючи дрібні підприємства, отже було й кілька діловиків-бізнесменів.

В роки першої світової війни ці люди вважалися упривілейованою клясою, як союзники, і тому вели себе більш певно й бундючно та до деякої міри верховодили між українцями, що приїхали туди з інших держав.

По першій світовій війні, коли большевизм заразою ширився між нашим робітництвом, містечко стало другим по Вінніпегу большевицьким скупченням у провінції

Манітобі, були це роки багатих жнив для ТУРФДомів.⁵ Але влітку 1930 року, за демонстрації проти уряду депортовано звідти щось коло двох десятків найбільш загонистих “ударників”.

Само собою, був там уже Український Робітничий Дім, а в ньому виставлялися українські п'єси, велася Рідна Школа, все те поволі прикоськувано й підпорядковувано головному большевицькому центрові в Вінніпегу, а через нього — Москві.

Большевицьке гніздо нараховувало тоді 93 члени.

Пригадую собі, коли відбувався в Харкові процес Спілки Визволення України, де обвинувачених на чолі з проф. Сергієм Єфремовим, засуджено на довгі роки каторги, що засліплені турфдомівці на своїх тайних сходинах домагалися кари смерти для суджених бійців за Україну. Так виконувалися тут, у Канаді, накази комуністичної Москви.

Пригадую також, як на масових вічах жид з Галичини в ординарний спосіб оплюгавлював наших державних провідників, часами й самі большевики, слухаючи його, крутили носами, все ж таки ніби сміялися з дотепних жартів і не було кому проти того запротестувати. Здавалося, що московська потвора геть заїла й затруїла всяке вільне думання.

Приїздили до Ді Па організатори Української Стрілецької Громади, бував тут і д-р Іван Гуляй з Вінніпегу, навіть створено гурток УСГ, та не міг він проявити жвавішого життя, що в гуртку мусіло спиратися на колишніх українських військовиках, а їх у Ді Па було мало.

Не ставало терпцю зносити наругу та слухати нахабного плюгавлення всього українського, от я й задумав поспробувати, чи не можна б поставити греблю тому й помішати большевикам пляни. Обговорив я це з кількома друзями, написав про те довший допис до “Нового Шляху”, що тоді ще був в Едмонтоні, і на половину жовтня 1931 року проголосив на неділю пополудні віче в моїй пекарні.

На призначений день і годину зійшлася яка сотка, самі чоловіки.

⁵ Товариство Українських Робітничо-Фармерських Домів

— Що тут за віче? — питають.

— Пождіть, то побачите, — відповідаю.

Столика я поставив так, що стіна була в мене зараз за плечима і там же був телефон, щоб покликати поліцію, якби большевицькі задираки почали бешкетувати.

Відкрив я віче, привітавши присутніх, мене обрано доповідачем, а на секретаря призначили одного молодого большевика.

Почав я доповідь, покликуючися на мій допис у “Новому Шляху”. Довго я говорив, чи коротко, тепер не пригадую, але коли дійшов до заклику, щоб записуватися в незалежну українську організацію — заля мовчала, не було охочих. Шукаю очима за своїми однодумцями — та ба, не бачу нікого з них!

Погана справа, думаю собі, нема згідних з моєю думкою, треба якнайшвидше розв'язати збори й так закінчити діло, а то ще чого доброго могло б дійти до галабурди, вистарчало б, щоб тільки кинув слово-два хтось з большевицьких крикунів.

Одначе большевики вдоволилися тим, щоб кинути на мою адресу кілька соковитих московських лайок, і почали розходитися, лишився тільки секретар віча. І от диво! Не всі вийшли, пару людей заждали, аж підуть геть большевики, а потім ще дехто прийшов, зібралось людей стільки, що можна було почати друге віче, тепер уже зовсім інакше і з несподіваним успіхом. Відразу вписалось 28 осіб до нової організації і назвали її “Читальня ім. Тараса Шевченка”. Прийнято зразу ж постанову придбати книжок до Читальні і відбувати сходи дві рази в місяць.

Мене обрано головою Читальні, а до управи, як пригадую, увійшов ще Т. Киба, Іван Гриба й Олекса Тринадцятий. Цей останній не довго побував серед нас, пізніше знову вернувся до комуні. Інших прізвищ тепер уже не можу пригадати.

Життя в Читальні було жваве. Відбувалися дискусійні сходи, виголошувалися доповіді, вписувалися нові члени. Вже не були большевики безконкурентними панамі положення в містечку, національний елемент сміливіше підніс голову і навіть домагався від большевиків, щоб змінили написав на своїй домівці, замість “Український Робітничий Дім” поставили

“Московський Робітничий Дім”, бо таким він був на ділі і така повинна б бути його правдива назва.

За цю мою роботу большевики проголосили бойкот моєї пекарні. Також бойкотували крамниці, що продавали хліб мого виробу, а зо мною погрожували розправитися фізично. Один з моїх односельчан “свіжий червоний”, написав на мене в большевицькій газеті допис з різними обвинуваченнями.

Тяглося це яких чотири місяці і якимось я дав би собі раду, якби не зазнав удару з іншого боку. Один багатий пекар француз, щоб позбутися конкуренції — я продукував добрий житній хліб — почав продавати свій хліб по дуже низькій ціні — два фунтові хліби за п'ять центів. Мені не під силу було змагатися, я мусів у квітні 1932 року продати пекарню. Відкупили її від мене большевики, але й вони за два місяці збанкрутували, викінчив їх той француз. Тоді я виїхав з Ді Па.

Діло почалося на доброму ґрунті, бо на мою радість Читальня ім. Тараса Шевченка витримала всі большевицькі наступи. Потім ще прибула українська греко-католицька парафія, українська національна громада зміцнилася, не піддавалася большевицьким затіям, національне життя пішло певним своїм руслом.

НІКОЛИ НЕ ЗАТЕРТИЙ СЛІД

Минає день за днем, проходять роки, а нам, зайнятим поточною працею і турботами за майбутнє, якось не стає часу, інколи й охоти, поринати в минуле. Хіба колись принагідно, в товаристві добрих друзів, згадуються молоді роки й “старі, добрі часи”. Але приходить хвилинка, коли відживає наша пам’ять і кидає оком на шлях позаду нас, на буйну молодість, коли палало серце і море здавалося по

коліна. Та й не знати, що тоді переважає в нас, чи смуток з жалю за молодими роками, чи радість з того, що принесли наші пориви. Я певний, що таке ж саме питання завдає собі багато-багато тих членів УСГ й УНО, що їм доля, хоч не завжди для них ласкава, дозволила дожити 50-річчя організації, що в неї вкладали вони колись свою душу. І вони бачуть — і я з ними — що не надаремне віддали вони молодість для свого народу, що лишили вони за собою незатертий слід у пам’яті української суспільності.

Були це страшні часи в на четверо роздертій Україні, де шаліли “нацифікації”, голодова смерть, переслідування, а ми тут, у Канаді, хотіли, о Боже, як хотіли, щоб ще раз ухопити за кріс і разом з нашими братами стати до бою за

нарід! І щоб не попасти в безодню розпачу, хапалися ми за все, що тільки могли зробити здалеку від нашої Батьківщини — протестувати перед світом, віддавати свій мізерний на початках зарібок, а надівсе — гуртуватися й організуватися, бо одинцем далеко не зайдеш. З одного боку — грізний і страшний ворог, а з другого — роздрібленість і розсвареність у нашому народі. Потреба з'єднати наші сили була така конечна, що, здавалося, не могла лишити в нікого ніякого сумніву. Але який довгий і стрімкий шлях до неї!

Український націоналістичний рух висунув те гасло на першому місці своєї ідеологічної і практично-політичної програми, і не диво, що загорнув під свої крила всіх, що були одержимі ідеєю національної єдності, як передумови якої-небудь успішної боротьби з ворогами українського народу. В Канаді перша стала на той шлях Українська Стрілецька Громада, а вслід за нею Українське Національне Об'єднання. Від моїх перших днів і перших кроків у Канаді пішов я за їхнім заклинком і... не зчувся, що вже стукнуло 50 років.

Жив я тоді в місті Саскатуні. І хоч перша організована станція УСГ постала в Вінніпегу, а УНО — в Едмонтоні, але склалося так, що проводи обидвох організацій перенеслися на декілька років до Саскатуни, там же знайшовся і їх пресовий орган "Новий Шлях", там відбувалися Крайові З'їзди й Конференції, туди приїздили з відвідинами провідні діячі українського націоналістичного руху з Європи: полк. Євген Коновалець, полк. Роман Сушко, генерали Микола Капустянський і Віктор Курманович, Омелян Сенік-Грибівський, і так доля дозволила мені перебути ті роки підйому й маршу націоналістичної ідеї вздовж і впоперек Канади в самому центрі того руху, пізнати його провідників, бути свідком розросту УНО й самому брати в тому участь по змозі моїх сил та вміння.

II

Пам'ятаю, наче було це вчора, як створився в нас Гурток ч. 4 Української Стрілецької Громади і скоро притягнув до себе стільки членів, що не ставало місця в приватних хатах сходитися, розділяти між них роботу,

обговорювати положення і далші завдання. Я став спершу членом-прихильником, а згодом і повноправним у тому гуртку. Було цеї праці багато відразу, а після приїзду полк. Коновальця приспішила вона свій крок. Ішли збіркові акції на політичних в'язнів та українських воєнних інвалідів, Бойовий Фонд, на різні потреби українського народу на рідних землях. Головою тоді був у нас інж. Володимир Коссар. І хоч жив він яких шість миль від центру міста на підмиській фермі, але не пропустив ні одних сходинок, ні одного засідання, ходив спершу пішки, доки не спромігся на вельосипед. Згодом відкрив він собі крамничку в місті, що не втрималася в тодішній економічній кризі, а нотім пощастило йому знайти працю на дослідних полях агрономічного факультету саскачеванського університету, а ще пізніше, коли наша організація розрослася настільки, що її провідники мусіли віддавати для неї весь свій час, він став Головою Крайової Екзекутиви УНО і перебував на тому пості 17 років.

Мали ми щастя, що в Саскатуні жив проф. д-р Тиміш К. Павличенко, людина великого знання, повна всяких нових думок, плянів та ідей, що на них спиралася потім практична щоденна праця саскатунського членства, завжди з поглядом на далекі перспективи в майбутньому. З його ініціативи відбувся перший курс української мови й літератури в саскачеванському університеті — я був одним з 67 учасників того першого курсу, що став початком заведення науки української мови в середніх школах та в університетах Канади. Увесь час, ще за існування УСГ, д-р Павличенко проповідував ідею Українського Національного Об'єднання, що колись повинна завершитися українською світовою організацією. Вона й постала пізніше, та доля не дала проф. Павличенкові пережити радости, коли прийшла хвиля здійснень його мрій.

Одного дня запросив мене до себе д-р Павличенко, порадитися, як з друкарем, про технічну сторінку видання "Слова о полку Ігоревім", що його він опрацював у чотирьох мовах: староукраїнською за первісним текстом, новітньою літературною, російською та англійською; слово по слові, зійшла мова на майбутній осередок культури і тоді довідався я, що д-р Павличенко закупив у Вінніпегу площу близько манітобського університету, там

мав би побудуватися дім для того осередку. Навіть у своєму завіщанні призначив він відповідну суму на ту ціль, яку й отримав пізніше Осередок Української Культури й Освіти, а знаю це добре, бо проф. Павличенко наділив мене довір'ям і честю бути виконавцем його останньої волі. До ОУКО перейшли всі його рукописні матеріали.

Проживали тоді в Саскатуні ще й інші провідні особи націоналістичного руху — д-р Іван Гуляй, ред. Михайло Погорецький, Петро Божок, Богдан Зелений і багато інших. Я був щасливий, що міг співпрацювати з тими освіченими, великої ідейності й самопосвяти людьми, до краю сповненими любов'ю до свого народу. Передо мною розкривалися широкі горизонти нашого руху в цілому світі, я міг пізнати всю його велич і бути гордим з того, що і свою частинку міг до нього вкладати.

III

Молоде, ідейне й повне енергії членство не давало спокою проведові, домагаючися діяльності принаймні в культурно-освітній ділянці, коли не можна відразу розгорнути якоїсь ширшої суспільно-політичної акції. Зорганізувався в Саскатуні драматичний гурток, чоловічий і потім мішаний хор. Однак усі наші концерти, театральні вистави й публічні культурні виступи мусіли відбуватися в чужих залах. Сцєнерію будовано й декорації мальовано частинами в приватних хатах та в опущених будинках на західному боці міста, а перед виставою члени носили те все на плечах аж над річку, де винаймали ми залю. Ніколи не забуду, як одної неділі рано, коли люди йшли до церкви, ми гуртом тащили нашу сцєнерію, між нею теж криницю з високим журавлем, вулицями міста до "Ріджент Гол", де мала йти того вечора вистава.

Українська громадськість Саскатуну бачила нашу пращу, щїнила її і приходила нам з поміччю тим, що на всіх наших виставах і концертах заля виповнялася по береги. Більшість українців жили на заході Саскатуну, ніхто з наших людей не мав ще тоді авта, мусіли йти пішки, нераз з малими дітьми в візочках, на схід міста, чекати годину або й більше під дверима залі або в сусідніх будинках, бо до 9 години вечора залю займала релігійна секта. Тільки відкрилися двері — до 15 хвилин заля заповнялася вщєрть, а скільки було таких, що з жалем мусіли вертатися додому, бо для всіх не ставало місця!

А були це часи депресії, більшість людей не мала праці, багато з них жили з державної чи міської допомоги, що ледве вистарчала на мізерне прохарчування. На тарілку при дверях не могли, хочби і з дорогої душі хотіли, кинути більше як 10-15, а то й 5 центів. Коли ж дзенькнула монета з 25 центів — то це вже була поважна жертва. За таких умовин, наші виступи, навіть при переповненій залі, часто були дефіцитні, бо все, що отримали, мусіли віддавати чужинцям за залю.

Була в місті вигідна зала, в Українському Народному Домі, що належав до Православної Громади й організації СУС.⁶ Та що з того, коли просто неможливо було з неї користати. На одних сходинах у листопаді 1931 року вирішено ще раз вислати до Народного Дому делегацію з пропозицією, що ми згодні платити за винаєм залі таку саму ціну, як платять інші, щоб наші гроші не йшли до чужої кишені, щоб лишалися в українській установі. Також годилися ми на різну організаційну допомогу “Народному Домові” у відплату за ту прислугу для нас. У делегації пішли інж. Володимир Коссар і Степан Бабій, а ми всі на сходинах нетерпляче ждали, яку принесуть вони відповідь. Делегація вернулася і повідомила, що управа “Народного Дому” відмовилася від пропозиції, що не винайме нам залі за ніяку ціну. На хвилину все затихло. Мовчанку перервав інж. Коссар — нема ради, мусимо покищо продовжувати нашу працю старим способом і тинятися по чужих приміщеннях, не можна ж бо її спиняти й розчарувати молодих людей, що з такою відданістю всією душею взяли за неї. Довго, аж по саму північ тривала дискусія про ту справу. Сходини скінчилися, частина довірених осіб зійшлися в хаті одного з членів і рішила, що нема для нас іншого виходу, як ставити свій власний Національний Дім. Де й коли це буде, не було вже часу рішати, але тієї самої ночі всі присутні задекларували свої жертви на будову. Хоч невелика це була сума, бо майже ніхто з тих членів не мав праці, та й не було великої надії на неї, але найважніше — зроблено початок. Всі зобов’язалися тим часом тримати це в тайні, щоб наші вороги і “приятелі” не стопедували нам справи в зародку.

Збільшився хор, пожвавився драматичний гурток —

⁶ Союз Українських Самостійників

треба було шукати більшого приміщення. Знайшли ми його в невикінчених будовах українського контрактора Василя Сенюка. Стояли там уже стіни, був і дах, але бракувало дверей та вікон і не було ще заведене світло. Та тим ми не журилися. Вікна й двері закрили твердим папером, по середині дому повісили нафтову лампу і так відбували свої проби. Це затягнулося аж до холодних вечорів листопада, хористи й аматори приходили в зимових одягах, а що співаків було около 70, стояли близько себе і не чули холоду, гріла їх молода кров і завзяття побороти всі перешкоди. Наш диригент, Яків Бубнюк, потішав нас жартуючи: “Нема злого, щоб на добро не вийшло. Хористи стоять скупчено, спів краще бринить”.

До тієї праці долучилися жінки, що поселилися тут перед нашим приїздом, і чимало дівчат, що породилися або виховалися вже в Канаді, для них створено Дівочі Відділи, а потім прийняли вони назву Жіночих Товариств ім. Ольги Басараб.

Всі розуміли, що не буде нам життя без власного дому. Не тільки трудно робити якісь поступи в праці, але й можна втратити весь дотеперішний дорібок, запал та ентузіязм. Тому справа будови власної домівки була предметом нарад кожного засідання і кожних сходин. Створено поширений будівельний комітет, куди ввійшли: інж. Володимир Коссар, д-р Тиміш Павличенко, Петро Божок, Богдан Зелений, Микола Лащук, Михайло Вашук, Теодор Огінський та Іван Андерсон. Більшість членів того комітету була одночасно виконавцями плану будови: д-р Тиміш Павличенко — архітект, Богдан Зелений — електрик, Михайло Вашук, Теодор Огінський і Семен Кузан — будівничі, Юрко Брик — маляр і декоратор. Вся робота — безплатна, матеріял — частинно подарований. Десятки членів і прихильників віддавали тисячі безплатних годин праці. Прийнято назву для домівки “Український Національний Дім”⁷(по-англійському — Ukrainian National Home of Education, що відповідало правді, бо в плані було, після збудовання дому, вести в

⁷ Після смерті сл.п. Василя Біласа і Дмитра Данилишина назву доповнено їхніми іменами і повна назва домівки бриніла так: “Український Національний Дім ім. Василя Біласа і Дмитра Данилишина”.

ньому навчальну працю — курси англійської мови для членів, “Рідну Школу”, дитячий садок, науку танців, музики і співу, курси красномовства, дебати й контексти молоді.

Ранньою весною 1932 року, при допомозі відданого й жертвенного члена Івана Андерсона (Батлашевського), вдалося комітетові закупити старий міський спортовий будинок, з якого й почався перший Український Національний Дім у Канаді. Знайдено площу в дільниці міста, де скупчувалися українські поселенці, близько церков і недалеко центру міста, з добрими транспортними угодами. Грошей не було, — взято позичку в члена Михайла Касюка.

Настала весна, соняшне проміння ogrівало природу, а нас гріла радість, що вже почалася будова власного нашого дому, чого ми з тугою від двох років вижидали, вже не потребуватимемо нічийої ласки.

Моє перо не в силі описати завзяття й ентузіазму наших членів і прихильників. Хто глядів на те з боку, виглядало воно наче муравлище, де метушаться робітники одні розбирають будинок, другі перевозять матеріяли на місце будови, ще інші копають пивницю, так таки звичайними лопатами і “скрипою” при допомозі пари коней. Викопали 50 стіп завдовжки, оглянулися, порадилися, причинили 20 стіп — все ще виглядає замало. Кличуть д-ра Павличенка й будівничих, обчислили матеріял і рішили, що будова мусить мати вимір 44х100 стіп. Що ж, кажуть, як повисілися ми за одну ногу, то й повиснемо на двох, щоб пізніше не жалувати. І давай далі до роботи!

Пильно приглядалися тому наші “приятелі”, не були їм тайною наші фінансові обставини, отож ворожили вони, що тоді поставимо свій дім, коли їм волосся виросте на долоні. Дехто з них був духовного звання, не знав, що таке робота і як рвучко може вона поступати наперед, коли має сильний моральний поштовх. Не лише не виростало їм волосся на долоні, але й почали тратити його там, де воно повинно триматися, зате наперекір усім ворожбам і пророцтвам виріс наш дім і красувався на площі на славу організації, що працею власних рук і тяжко здобутими грішми його поставила. Саскатун дістав українську твердиню, що служила не тільки її творцям, але й дітям і служитиме внукам на добро нашого народу в Канаді.

Не пішло це легко. Пожертв не вистачало, бо члени

незможні, позичок набирати забагато не можна, бо не було б з чого їх сплачувати. Зате знайшлися інші способи. Восени 1933 року відбувся перший осінній базар, а в ньому брало участь між 400 до 500 людей кожного вечора впродовж цілого тижня, чистий дохід з цього пішов на викинення дому. Влаштовано розігрівку на авто, розіслано квитки майже по всій Канаді, тягнення забарилося аж до 1934 року. Звіт інж. Володимира Коссара з тієї акції показував, що на 12 квітня 1934 року вишипуло дол. 2,527,42. Замало! Нема ради, буде додаткова збірка. Юрко Брик вималював артистичну грамоту для жертводавців — знову почався приплив фондів, і так ми то в цей то в інший спосіб з тяжким трудом і з великим накладом праці здобували засоби на докінчення будови. Філія УНО, що в міжчасі створилася, мусіла відбувати свої засідання і сходини в домівці УСГ. Щойно 4 квітня 1934 року відбулися перші сходини у власній домівці.

IV

Рами Стрілецької Громади були за вузькі, щоб умістити в собі всіх тих доброї волі українців, що горнулися до неї, хотіли працювати не тільки **разом з нею**, але теж **у ній**. Пекуче відчувалася потреба такої організації, що відкривала б свої двері для всіх українців Канади, хто б тільки погоджувався з її націоналістичним світоглядом та з цілями її статута. Ідея такої організації народилася в Саскатуні і прибрала ясніші форми в контактах з представниками націоналістичного українського руху з Європи. А хоч перша станиця нової організації постала в Едмонтоні, то не лишився позаду й наш Саскатун. Найперше, бо вже 8 червня 1932 року, Дівочий Гурток при відділі УСГ перемінився в Жіноче Товариство ім. Ольги Басараб, тимчасово при гуртку УСГ. Одночасно створилася ініціативна група УНО і проводила підготовчу працю для заснування нової організації. Це сталося дня 9 жовтня 1932 року, коли на велелюдних зборах у залі Канадського Легіону при участі поверх 400 осіб засновано філію УНО, куди зразу ж на тих зборах записалося понад 80 осіб. Організаторами філії та її ідеологами були д-р Тиміш Павличенко, інж. Володимир Коссар, аптекар Степан Пернарівський, Петро Божок, Богдан Зелений та інші. Цікаво, що першим головою філії обрано не когось з

нової іміграції, тільки сина українських піонерів Степана Пернарівського.

Хоч наша філія була друга з черги в Канаді після едмонтонської, що створилася на два місяці скоріше, однак кількістю і складом членів у нічому не поступалася перед першою філією і була настільки сильна, що своєю ініціативою і власними силами поширила УНО по всій провінції Саскачевану.

Ранньою весною 1933 року, на спільному засіданні УНО, УСГ й Жіночого Товариства рішено якнайшвидше розсилати організаторів, що їздили б по всій провінції як апостоли націоналістичної ідеї і закладали б організаційні станиці УНО і Братніх Організацій. У тій акції брало участь багато членів, між ними визначилися Степан Бабій, Богдан Зелений і два молоді брати Петришини, що організували молодь. Загальні Збори 17 грудня 1933 року довідалися зо звіту організаторів, що за той час зорганізовано вже 7 філій УНО, а дві були в стадії остаточного оформлення.

Нехай ніхто не думає, що приходилося це легко. Вимагало воно тяжкої праці і великої посвяти й терпеливості членів, що добровільно взяли на себе цей обов'язок. своєю працею, зручністю в підході до громади, бездоганною поведінкою і добрим прикладом мусіли вони найперше творити пригожу атмосферу, потім утверджувати моральний ґрунт під нову організацію, де було місце для всіх українців без різниці, до котрої церкви вони ходять молитися Богу, чи яка політична група їм подобається. Від першого ж таки дня треба було відбивати атаки ворогів і схрещувати шаблі з "приятелями", з якими куди важче було боротися, бо ж були це наші брати, що не розуміли великої нашої ідеї і на кожному кроці кидали нам колоди під ноги. Наших членів і прихильників це не спиняло, навпаки, гартувало й заохочувало до посиленої праці. Одночасно змушувало це інші організації закотити руки до роботи, щоб не лишатися позаду УНО.

Прийшла весна й літо, добра пора організувати фестивалі молоді. Створилася більша група людей, поверх сотні, з нею відбувалися рухові й ритмічні вправи, як підготовка до публічних виступів. Спроведжено трубку оркестру УСГ з Бінфейту під проводом Дениса Метельського і тоді почалися фестивалі в Саскатуні та в різних місцях Саскачевану. Маршував цвіт нашого

народу, браві хлопці й гарні дівчата з прапорами й топірцями під звуки оркестри. В Саскатуні група молоді проходила чвірками вулицями міста на фестивалюну площу три милі за містом. У програму фестивалю входили вправи вільноруч дівчат і хлопців, поодинок, гуртами й усією групою в супроводі оркестри, що грала мелодії українських пісень. Публіка була захоплена, батьки й члени не могли налюбуватися своїми дітьми — забувалися всі труди й жертви, недоспані ночі й турботи в організаційній праці.

На другий день у часописі “Саскатун Стар” поміщено репортаж про цей фестиваль. Його організований виступ і краса програми подобалися всім, бо чогось такого Саскатун ще не бачив. Однак при тому піддавався сумнів, чи доцільно творити такі напів-військові організації. Відчувалися в тому підшепти наших “приятелів”, що не потрапили зробити того, що виконало УНО.

В дорозі на фестивалі панував веселий настрій, хоч траплялися й пригоди. Згадаю один з таких випадків. Для перевозу співаків і танцюристів користувалися ми вантажними автами наших членів і прихильників. Не було з тим більших труднощів, бо їздили ми на виступи під кінець тижня, коли власники авт не потребували їх до своєї праці. Референтом транспортації був у нас Михайло Касюк. Мав він невеличке авто, т. зв. “Куп”, де могла поміститися одна особа побіч нього та ще дві, що сиділи в отвореному багажнику. Ось яку штуку він придумав. Постарався про великий віз, що ним фермері звозили снопи до молотілки, відповідно його спорядив, поставив на ньому лавки і причепив до свого “Куп”-а. Набирав повен віз молоді і так ми їздили на виступи по Саскачевані.

Одного разу запросили нас до себе українці з Гефорду. Стояла чудова погода і ми з охотою вибралися в дорогу. А щоб заїхати на місце фестивалю, треба було переправитися через річку Північний Саскачеван. Тоді ще не було там мосту, мусіли переправлятися поромом. Дорога до річки йшла з горба, малий “Куп” не в силі був стримати тягару повного воза людей і не багато бракувало, щоб ми стрімголов не скотилися вниз і скупалися в річці. Повискакували ми на землю, ледве вдалося нам загальмувати воза й “Куп”-а, щасливо переправилися, а по другому боці помогли “Куп”-ові

викарабкатися нагору до рівної дороги і серед сміху та з великим тріумфом заїхали на фестивальну площу.

IV

В оперті на власний УНДім можна було вести працю пляново й систематично, розділити час і ділити між себе завдання та функції. Зреорганізувався драматичний гурток, що перейшов під керівництво Олекси Туруса. Диригент Яків Бубнюк зібрав великий мішаний хор. Маляр і різьбар Юрко Брик відповідав за декорацію сцени та внутрішній вигляд залі. Кравці, шевці, столярі й усякі майстри розложилися зо своїми робітнями в Національному Домі і разом з нашим жіноцтвом запопадливо взялися за гардеробу та потрібну всячину для театру й сцени: строї, чоботи, шаблі, булави, бандури. Мені доручено організувати танцюристів. Яюсь удалося зібрати около 20 дівчат і 12 хлопців, довго і старанно ішла вишкільна підготова, а коли гурток здатний вже був до публічних виступів, на запрошення міської управи Саскатуну брав він участь у всіх більших міських і провінційних імпрезах, виступаючи нераз і перед 10-12-тисячною публікою. Ці більші виступи відбувалися звичайно на плятформі перед міською трибуною.

З цього першого танцювального гуртка виросла пізнішими роками велика танцювальна група під назвою "Євшан", її організатором, інструктором та провідником у перших роках була членка МУН Надя Павличенко. Перший великий виступ "Євшану" відбувся 1961 року на концерті у сторіччя з дня народження Тараса Шевченка. Якийсь час пізніше танцювальна група "Євшан" зібрала в собі всю українську молодь, стала заїнкорпорованою організацією. Її виступи стояли на дуже високому мистецькому рівні, тому й запрошувано її до різних місць північно-американського континенту, гостювала і в Європі та широко рознесла славу українського танкового мистецтва.

Завданням аматорського гуртка було підготовляти театральні вистави на кожную неділю ввечері. Вступи в неділю дозволені були тільки за добровільними датками. Тому раз на місяць ішла або більша драматична вистава або концерт у будний день, щоб підсилити касу, бо тоді

вільно було продавати квитки вступу по встановленій ціні.

Коли ж прийшлося до більших п'єс, таких як "Ой, не ходи Грицю", "Чорноморці" або "Вій", що вимагали більшої музичної підготовки — сольоспівів, дуетів, квартетів і цілих хорів — виникла потреба злучити хор і гурток в одну цілість під назвою "Драмастично-співацький гурток". Для нього обрано окрему управу на чолі з Іваном Боднарчуком.

Велику працю виконав тоді наш учитель "Рідної Школи" Михайло Гладиш. Це він поставив оперету "Вій". Вивести таку штуку на малій сцені звичайним смертельникам-аматорам нелегка була справа. Самих бурсаків потрібно було 30-35, складали вони повний чоловічий хор, потрібно для них спеціальних бурсацьких строїв з тієї доби, а ми їх не мали. Багата співочо-музична програма, а особливо сценерія, де був м.і. іконостас і вхід до вітаря, справляли додаткові труднощі. Правда, мали ми Юрка Брика, що виконав усе докладно й на визначений реченець. Все те сповняло нас острахом і ми дораджували Гладишеві покинути цю думку. Та він не здався, запряг усіх до майже чотиромісячної праці і "Вія" таки поставлено в бездоганному, як на аматорів, виконанні, разом з усіма сценічними та світляними ефектами, включно з штучними вужами, що повзали по сцені, про що подбав Юрко Брик.

У протоколі засідання управи філії УНО з 20 лютого 1935 року в УНДомі записано, що розглядався проєкт резолюції, що їх філія хотіла запропонувати Провінційному З'їздові УНО в Саскатуні. В одній з тих резолюцій читаємо: "Тому що в філіях УНО відчувається недостача людей, що керували б на місцях громадською, культурно-освітньою, мистецькою та іншою роботою, що входить у засяг діяння УНО, Провінційна Екзекутива влаштує — по можності в найкоротшому часі — курси для вишколу організаційних працівників, щоб могли вони провадити потрібну працю по філіях у провінції".

Дійсно, перший такий курс відбувся 1935 року в приміщенні "Рідної Школи" в УНДомі в Саскатуні, викладали на ньому д-р Тиміш Павличенко, Богдан Зелений, інж. Володимир Коссар, Олекса Григорович, Михайло Погорецький і Яків Бубнюк. Цей останній узяв на себе музичні предмети й диригентуру. Викладали й інші, бо програма курсів закроена була широко, та не можу вже

собі пригадати всіх предметів і викладачів. Кілька років пізніше на зразок цих перших курсів, почалися Вищі Освітні Курси ОУКО.

Український Національний Дім ім. Біласа й Данилишина дав пристановище таким установам, як Крайова Екзекутива УНО, що перенеслася туди з Едмонтону, і першій українській кредитовій спілці “Нова Громада” в Канаді. Тут викільчувався та оформлювався РКУК,⁸ предтеча пізнішого КУК, і тут заіснував ОУКО, що з різних причин перейшов пізніше до Вінніпегу. Звідси рушив походом по Канаді Український Визвольний (Одноцентовий) Фонд його перша збіркова скринька приміщувалася на стіні при вході до УНДому, вже в 1934 році справили її Михайло Мудрик і Юрко Брик.

V

У 1933 році переніся з Едмонтону до Саскатуна “Новий Шлях”. Була тоді в Саскатуні друкарня під числом 832 на заході 20-ої вулиці, мали в ній уділи кілька українців, пригадую собі деякі назвища — Штокалко, Гречка і, мабуть, Роман Крамар, інші призабулися. Мала вона двомовне — українське й англійське — обладнання, виконувала різного рода друкарські роботи, а крім того там виходив щотижнево в англійській мові “Провідник покупця”⁹, а в українській — “Канадійський Українець”, що його редагував у тому часі Роман Крамар. Економічна скрута поклала й на неї свою руку і десь з початком року довідалися ми, що попала вона в фінансові клопоти й або збанкрутує, або піде на продаж. Блимнула нам надія набути її для “Нового Шляху”, що в Едмонтоні друкувався, як то кажуть, “на коліні”. Повідомили ми про те управу “Нового Шляху” і тодішній його управитель Василь Гультай¹⁰ приїхав прослідити можливості купна. Показалося, що справа складніша, ніж ми собі уявляли. Ішли досить довгі переговори з уділовцями друкарні, в ході їх удалося управителеві “Нового Шляху” примістити

⁸ Репрезентаційний Комітет Українців Канади

⁹ Shopper's Guide

в тому будинку двох наших людей, заки друкарня замкнула двері та проголосила продаж.

До купна зголосився “Новий Шлях” і ще дві приватні особи англійського походження, що працювали в тій друкарні. Пішла боротьба між двома групами купців, не за ціну, тільки за те, хто має купити друкарню. За “Новим Шляхом” була перевага, бо він мав у будинку своїх людей, що пильнували майло підприємства, а в таких випадках умова постановляла, що хто затримає підприємство 10 днів у своєму посіданні, має першепство до купна. Противна сторона старалася за всяку ціну усунути наших людей з будинку, а це можливо було хіба не допустивши до них харчів змусити їх голодом, щоб покинути будинок. Це їм не вдавалося, бо наші прихильники щільно обставили будинок, пильнували вікон і дверей, кудюю передавалися харчі обложеним, і відходили аж тоді, коли двері були зачинені. Не пригадую точно, але десь так восьмого чи дев'ятого дня нашої “окупації”, противники зібрали більший гурт своїх прихильників і не допустили обложеним ні обіду, ні вечері. Це їх підбадьорило, і коли довідалися, що наші члени того вечора зайняті на пробі в домівці, около 8 години пішли наступом одночасно на всі вікна й двері. Положення погане, наша залога в будинку не могла б сама оборонитися перед такою перевагою. Подзвонила до домівки УСГ, щоб прийти з поміччю. Домівка стояла яких півтора бльоку від друкарні, не минули й три хвилини, а вже наспіла наша “резерва”. На велику втіху наших заложників, що приглядалися тому видовищу крізь вікна, легіні як дуби — Іван Ковальчук, Михайло Глібчук, Іван Шелестинський та інші — ловили напасників, що хотіли дістатися до середини, хапали їх за одну руку, обкручували довкола себе і з розмахом шпурляли аж на хідник з другої сторони вулиці. Але напасників було багато, вони не здавалися й не втікали, обтрясли сніг і купюю добилися до дверей. Тимчасом наші хлопці загородили собою прохід між сусіднім будинком і приміщенням друкарні, де був отвір до пивниці, кудюю скидалося вугілля на паливо, і забезпечили заложників харчами.

Тут пора згадати, що все харчування ішло з ресторану Петра Божка. Я більш як певний, що ніхто за те не платив, як не платили за сотні обідів і вечер у дальших роках. Мав

я нагоду бачити рахунок кілька років пізніше за ті незаплачені обіди й вечері, показував він суму дол. 450, в той час як Петро Божок рахував за повний обід чи вечерю по 25 центів. Велику частину того рахунку творило харчування “новошляхівців”. Не тому, щоб хотіли вони надуживати доброти Божка, але просто тому, що не було іншого виходу: або брати на борг, або покидати “Новий Шлях”. Увесь час думалося, що колись таки мусить поправитися положення і тоді розрахуються зо своїх боргів.

З того часу я залишився постійним працівником “Нового Шляху” й підготовляв його переносини з Едмонтону. Платня моя мала виносити дол. 30.00 місячно, я вважав, що непотрібно мені складати ощадності, а “Новому Шляхові” треба грошей. Давніші мої невеликі заощадження дол. 250 вклав я в уділи “Нового Шляху”. Одначе густо-часто “Новий Шлях” не в силі був навіть і тих дол. 30.00 заплатити і мені та й не мені одному — приходилося промишляти на життя деінде. Правда, неவிшпачена платня записувалася на рахунок моїх уділів у “Новому Шляху”.

Через які два-три тижні Василь Гультай, полагадивши все, щоб перебрати друкарню, спровадив з Едмонтону фахового друкаря Антона Шевчука й пустив друкарню в рух. Затримано тих українців, що працювали досі в комерційній частині, відновлено видавання “Провідника покупця”, а з початком червня 1933 року переїхав до Саскатуну увесь персонал “Нового Шляху”. Перше число “Нового Шляху” в Саскатуні вийшло з датою 6 червня 1933.

Тоді я вперше побачив редактора Михайла Погорецького. Читаючи його статті й усякі газетні матеріали, я уявляв собі редактора “Нового Шляху”, як кремезну особу яких шість стіп висоти, що вміє не тільки висловлювати й писати свої ідеї, але в потребі і власною силою їх здійснювати. А тут став передо мною чоловік п'ять стіп заввишки, дрібної будови, і я дивувався, як може в тому гiлi зміститися кольосальна енергія, що вишпалася на сторінках часопису, якого він був творцем, у якому відбивав наступ ворогів і противників, перестунав грязюку, що нею обкидали “Новий Шлях” та УНО, постійно й уперто голосив свої ідеї, доки не пустили вони глибоко коріння. І так повних 36 років, аж до своєї смерти.

Економічна криза продовжувалася, не було надії на її близький кінець. Грошей постійно нестало, бракувало фахових людей до праці, все те лягло важким тягарем на плечі дирекції “Нового Шляху” і не було як вилізти з того прикрого положення. Читачів не бракувало б, та не мали чим платити, хоч одне число коштувало тільки 5 центів, а річна передплата — одного доляра. Бо читачі “Нового Шляху” були в величезній перевазі або робітники, або фермери. Робітники грошей не мали, бо не було праці, у фермерів було збіжжя, та не мали на нього збуту. Платили за газету пшеницею, домашньою птицею й різними сільсько-господарськими плодами. Найтяжче відчувалися літні й весняні місяці, приходи тоді були найменші. Члени УНО і Братніх Організацій помагали, як могли: в день друкування часопису складали його руками, приносили мені до експедиції, пакували в мішки і потім ми носили їх на плечах сім бльоків до поштового уряду, бо не було чим заплатити за транспорт.

Дирекція мусіла затримати для “Нового Шляху” тільки всі необхідні для видавання часопису і друків для потреб організації машини й матеріали, а комерційну англійську частину передати працівникам друкарні Антонові Шевчукові й Гералдові Фю.

Поволі поборювалися найважчі труднощі і з того часу, аж до переходу “Нового Шляху” до Вінніпегу, часопис — хоч серед вічних турбот і недостатків — видавався правильно і навіть виходив два рази на тиждень.

Тепер, коли вже ми закріпили за собою часопис, відкрилися можливості боротьби з комунізмом теж і друкованим словом. Редактор Михайло Погорецький, артист маляр Юрко Брик і деякі працівники “Нового Шляху” взяли на себе це завдання і працювали ніччю, після скінчення нормальної роботи в друкарні. Юрко Брик не тільки рисував карикатури, але й викарбовував їх на лінолеумі (т.зв. лінорити), ми монтували їх на підставі і так шадили на коштах кліш. Випускали таким способом летючки, заклики й іншу протикомуністичну літературу, а Крайова Екзекутива випустила пізніше спеціальну брошуру Михайла Погорецького п.н. “Демократизм Сталіна”.

Таким самим способом заспокоювалися потреби всіх інших оборонних чи позитивних пронагандних акцій нашої організації. На вічах, протестних зборах чи

принагідних зустрічах з більшими гуртами людей уже лунали не тільки самі слова, що скоро забуваються за щоденними турботами, тепер учасники таких зборів діставали в руки друкований матеріал, летючки, схвалені резолюції тощо. Нагод до того було багато у зв'язку з переслідуванням українського народу на його рідних землях.

VI

В 1938 році сталися дві події, що глибоко потрясли душами всіх українців у Канаді, зокрема членів націоналістичних організацій. Особливо сильним відгомном відбилися вони в Саскатуні, що в міжчасі став духовним та організаційним центром українського націоналістичного руху в Канаді.

У Роттердамі злочинна рука вбила вождя націоналістичного руху, полк. Євгена Коновальця. Як тільки ця вістка прийшла до Канади, над УНДомом і будинком “Нового Шляху” вивішено чорні прапори, всі члени системи УНО і БО зібралися на жалобні сходи. На жалобній маніфестації чергового дня промовляли інж. Володимир Коссар, д-р Іван Гуляй, Степанія Бубнюк, Іван Рурик, П. Сукнацький і Михайло Погорецький. Греко-католицький парох о. М. Пелех відправив панахиду при почесній сторожі членів УСГ в одностроях.

З Саскатуну розійшлися доручення й інструкції до жалобних маніфестацій по всій Канаді, до великої збірки на Український Визвольний Фонд у відповідь на злочин ворога, і туди ж припливали вістки з усіх закутин Канади, як шанував український нарід у Канаді пам'ять провідника бійців за волю України, що стояли на першій лінії фронту.

Вслід за тим, осінь принесла нові надії — автономія Карпатської України, окремий її Уряд, зав'язок збройної сили в “Карпатській Січі”. І знову перші повітряні хвилі вісток довкола тієї справи вдарили об Саскатун і звідти розносили радість та ентузіазм по всій країні. З усіх сторін засипувано Крайову Екзекутиву та “Новий Шлях” питаннями, пропозиціями, виявами солідарности з націоналістичним рухом, грішми на допомогу Карпатській Україні, зголошеннями в члени Українського Визвольного (Одноцентового) Фонду.

На жаль, усе це було короткотривале. Карпатська Україна, що ледве кілька місяців часу мала на державо-

творчу працю, не втрималася в шаленому вихорі, що звівся тоді над Європою.

1939 рік поважно послабив нашу філію. Частина членів забрав до збройних сил Канади, а другу до праці для воєнних потреб у східних промислових провінціях. Ті члени, що лишилися, голосилися до резервної армії, відбували вправи два вечори кожного тижня, а вліті три тижні перебували на військовому дошколі в таборах. Не дуже було часу на організаційну роботу, однак не зважаючи на те, викінчено УНДім і сплачено гіпотечний довг на ньому.

Під час війни організаційний центр перенісся до Вінніпегу, життя в Саскатуні поплило спокійнішим руслом. І так дійшли ми до часу, коли сповнилося 40 років з дня заснування філії УНО в Саскатуні. Спочатку виглядало, що ця дата пройде непомітно, як багато інших, та декотрі члени, що пам'ятали дні слави саскатунської філії, довели до того, що створився комітет для відзначення 40-річчя філії УНО в Саскатуні. Складався він з усіх членів управи філії на 1973 рік і з тих членів, що добровільно зголосилися до праці. На святкування визначено дату 6 і 7 жовтня 1973 року, першого дня мав відбутися бенкет, а другого фестиваль. Для цілої імпрези прийнято назву "Фестиваль української пісні й танців". Скільки праці вкладено, щоб якнайкраще відзначити ту пам'ятну річницю, не сила описати словом. В бенкеті взяло участь понад 250 осіб, запрошені були всі місцеві українські громадські й релігійні організації. Крайову Екзекутиву репрезентував д-р Микола Суховерський, були теж представники філій з Реджайни й Вінніпегу. Під час бенкету врочисто відзначено членів-засновників філії УНО в Саскатуні.

Фестиваль відбувався в Авдиторії Сторіччя Канади, понад дві тисячі публіки заповнили залю до останнього місця. Всі точки програми виведено зразково, оплескам не було кінця. Найсильніше враження викликав танець "Привітання" танцювальної групи "Євшан". Почався він танцем на сцені довкола спеціально спеченого хліба, після чого в танці винесли той хліб між публіку в залі, у ритмі танцю піднесено його Достойному Джонові Діфенбекерові, вітаючи хлібом-сіллю цього великого приятеля українського народу. Вся зала спонтанно, як один муж, піднялася на ноги вітаючи свого Гостя, що

перший на міжнародному форумі впізнався за права України, чого йому большевики ще й сьогодні, вже по його смерті, не можуть забути. Джон Діфенбейкер, для якого це була несподіванка, помітно зворушений розкланювався навколо, а хто стояв ближче, міг завважити, як блиснула в його очах зрадлива сльоза зворушення. Джон Діфенбейкер напевно мав багато своїх особистих і політичних приятелів і шанувальників. За час свого життя нераз зустрічався з ними при всяких урочистих нагодах, та навряд чи коли вітали його так щиро і з глибини серця, як ось тут українці Саскатуну. А коли вийшов він на сцену виголосити своє слово — заступили йому дорогу дівчата й хлопці з МУНО та вручили на пам'ятку прекрасний українського стилю альбом.

Пролунали звуки останньої пісні хору в програмі, сцена з хористами обнижувалася, повільно, і в той час заповнило її около сотня учасників свята. На середину сцени вийшла солістка Галина Андреадіс. До неї підступила пара дітей в українських строях і піднесла їй велику китицю живих рож. Галина Андреадіс поділилася нею з диригентом хору та провідником “Євшану” — ціла сцена на хвилину перемінилася в квітник молоді й зачарувала глядачів. Знову зірвалася буря оплесків, припинилася на спів “Ще не вмерла”, що його підхопила вся зала.

Це був один великий тріумф, несподіванка навіть для тих, що підготовляли свято своєю працею. А що вже й казати про наших “приятелів”, що ходили з довгими носами після того, як кепкували собі, мовляв, купка дідуганів береться за діло, що скомпрометує не тільки їх самих, але й українців Саскатуну. А ось тут, нежданно, на старому пні вирости свіжі зелені галузки української молоді, УНО показало, що “є ще порох у порошницях і ще живе унівська слава!”

Філія УНО в Саскатуні потрапила зібрати собі членів з молодого покоління. Їх ще небагато, але буде шораз більше, поступнево переберуть провід організації, що 50 років верстала путь до кращого розвитку тієї частини нашого народу, що поселилася в Канаді.

ПІД НОВИМИ ПРАПОРАМИ

Українці не такі то вже й давні поселенці в Канаді, не минуло бо ще сто років, від коли почали прибувати сюди наші земляки. Але історія їхнього поселення та вростання в нову землю, без одночасного пірвання зв'язків з рідною країною, цікава й повчальна. Загально прийнято, що перейшла вона три етапи: економічно-заробітковий — до першої світової війни; мішаний, економічно-військово-політичний — між двома світовими

війнами; суто політичний — після другої світової війни. Можливо, що стоїмо на порозі четвертого, коли щораз більше з'являється в світі емігрантів з підсоветської дійсності, та про це ще передчасно говорити. Такий поділ западто схематичний і не зовсім передає правдивий стан, бо, власне, від самого початку емігрували українці не з бажання розбагатіти за морем чи шукати пригод у широкому світі. Їх гнали в незнане соціально-економічні й політичні відносини, що їх творила чужа влада, наслідком чого не ставало їм місця на рідній землі. Отже від самого зарання вся українська еміграція об'єктивно мала політичні причини, тільки з початку не знаходили вони глибокого усвідомлення й відгомону в психіці еміграційної маси.

Уже в початковому етапі розбудовувалося й закріплювалося національне життя в новій країні,

приймаючи своєрідні організаційні форми, при чому емігранти пам'ятали про своїх рідних і близьких в Україні, помагали їм грошми зо своїх заощаджень, не тільки їм самим, але і їхній суспільній праці, присилаючи гроші на будову читалень, Народних Домів і церков.

Одначе це почуття зв'язку з рідним краєм та обов'язку підтримувати свій нарід у його боротьбі з долею з особливою гостротою почали виявлятися на великому звороті історії під поштовхом першої світової війни 1914-1918 років, що нічого не розв'язала, спинилася неначе на половині дороги й довела до ще більшого загострення довоєнних суперечностей. Український нарід перейшов велике духове потрясення, що перенеслося теж до його синів на далекому заокеанні. Галицький "русин" і наддніпрянський "малорос" не тільки ставали українцями, але в кривавих зусиллях війни пізнали правду, що мала освітити їхнє життя й боротьбу, знайшли героїчну ідею, що з'єднала їх понад речетвертованою Україною в розтерзаній дійсності до дальшої боротьби.

Коли ж почали прибувати в Новий Світ учасники й носії тієї великої духової революції, в більшості молодь і колишні українські вояки, це мусіло відбитися в новому оточенні та стимулювати його й собі звернутися лицем до післявоєнного стану в Україні. Хоч ця частина українського народу, що в часі воєнної бурі жила від неї далеко, поза безпосереднім театром війни і тільки одиниці могли її побачити чи відчувати зблизька та стрічатися зо своїми земляками з другого боку фронтової лінії, — всі годилися в тому, що конче треба помагати батьківщині, але одні ставилися до того обов'язку спокійніше, а в других горіла нетерплячка під впливом недавно пережитого, перла їх до негайної акції.

На тому тлі постала Українська Стрілецька Громада, що з першого ж дня почала організувати допомогу своїм колишнім військовим товаришам, а тепер воєнним інвалідам, і також пересемникам збройної боротьби, що згуртувалися в Українській Військовій Організації. Цей дух, що вдихався з повітрям тодішньої доби, приймав щораз виразніші ідеологічно-політичні форми й довів до великого українського націоналістичного руху, що кликав за собою не тільки колишніх вояків, але й кожного українця-патріота.

Положення склалося таке, що боротьба йшла не лише на українських землях. Московсько-більшевицький ворог повисилав свої загони скрізь, де в світі жили українці, а зокрема з великим розгоном увігнався він у Канаду, щоб розкладовою пропагандою підрізувати в українців волю до боротьби. Засобом до того служила організація Товариство Українських Робітничих і Фермерських Домів з власними домівками, школами, хорами, драматичними й танцювальними гуртками, оркестрами та всіми можливими родами культурної самодіяльності, спекуюючи на прив'язанні українського народу до своєї культури і під тим плащиком вливати йому в душу комуністичну отруту. В тій організації повно було всякого міжнароднього зброду — москалів, поляків, жидів, мадярів, фінів, німців, ірляндців — а все те підтягалось під один спільний знаменник, під фірму українського імені. Цим хотіли большевики не тільки зламати національну силу українських поселенців, що хоч і мали свої організації — світські й церковні, “Просвіти”, “Народні Доми”, парафіяльні громади тощо, — але були вони розсіяні, переважно мали місцевий характер, бракувало їм координації діяльності і спільного суспільно-політичного проводу, в той час як большевицька організація діяла сцентралізовано за добре обдуманім пляном під одним проводом для всієї Канади. Большевизм поставив собі за ціль також скомпрометувати українців, як національність, в очах канадської суспільности й державної влади, мовляв, це небажаний у Канаді елемент, що бунтується проти порядку, бешкетує, організує страйки, спрямовані проти державного ладу, маніфестаційні підбурливі походи і т.п. Треба признати, що на переломі 1920-1930 років мав він у тому немалі успіхи.

На перешкоді тому стояв український націоналістичний рух, що оформився після припинення збройних визвольних змагань і з року на рік зростав не тільки на українському материку, але і в іміграційних скупченнях українців. Він виходив з позицій заперечення настроїв зневіри й апатії, проповідував боротьбу, накреслюючи ясну світоглядową програму й політичну акцію.

В Канаді цей рух знайшов своє втілення в

Українському Національному Об'єднанні. Спираючися на світоглядних заложеннях українського націоналізму та на його програмі практичної діяльності, прихильники нової ідеї зійшлися в червні 1932 року в місті Саскатуні, щоб обговорити положення й устійнити основні принципи націоналістичної організації, і вже місяць пізніше, 17 липня 1932 року в Едмонтоні постало Українське Національне Об'єднання Канади, як понадпартійна й понадклясова організація з гаслом національної єдності.

Ідея національної єдності, що охопила всі шари української суспільності, довела до заснування УНО не на те, щоб до числа вже існуючих додати ще одну нову організацію. Людям, що пройнялися тією ідеєю, майоріла перед очима велика місія, що впливала з глибоких їхніх переконань, місія подвійного характеру: з одного боку в відношенні до країни, що дала їм приют і можливість діяння та розвитку, а з другого — у відношенні до України, що її вони були змушені покинути. Це сформулювали вони в основних точках статуту УНО, запроєктованого вперше ще на нарадах 1932 року в Саскатуні і прийнятого потім на Першій Крайовій Конференції 1934 року в тім самім місті. В тій чи іншій стилізації обов'язують вони до сьогодні. Тут переповідаємо найважливіші уступи з того статуту.

УНО вважає себе понадпартійною і понадклясовою організацією, що стоїть на засадах християнської моралі й етики, спирається на ідеологічне підложжя українського націоналізму і ставить собі такі завдання:

а) плекати духа єдності серед українців, освідомлюючи їх, що добро цілої нації стоїть вище над партикулярними інтересами окремих одиниць чи груп;

б) розвивати в українській суспільності почуття громадської відповідальності;

в) освідомлювати своїх членів і широкий український загаль про потребу національно-політичного вироблення і правильного в тому дусі розуміння політичних справ;

г) засновувати й вести культурно-освітні установи та в той спосіб підносити українську суспільність на вищий культурний рівень;

г) творити спортові організації серед молоді для її фізичного виховання по думці старої правди, що "в здоровому тілі — здорова душа";

д) підносити економічний добробут серед української

суспільності, заохочуванням її до поглиблення фахового знання, поширюванням різних видів кооперації, заснуванням господарських установ і самопомогових товариств.

5. Добрі успіхи у виконванні та здійсненні тих статутних завдань сильно причиняться до ліпшої допомоги змаганням української нації на її корінних землях до здобуття незалежної соборної української держави, а після того — до зміцнення й охорони тих здобутків.

До здійснення так поставлених собі завдань УНО прямувало послідовно від самих своїх початків і вирішно причинилося до успіху консолідаційної акції в українській суспільності Канади. Згадати б хочби ось такі її етапи: декларація канадських українців і прихильників України після постанови Карпатської України, що її підписали, за ініціативою УНО, представники обох українських Церков, світських організацій з всеканадським засягом діяння і визначні особи з неукраїнського світу; Репрезентаційний Комітет Українців Канади; Комітет Українців Канади, що пізніше разом з Українським Конгресовим Комітетом Америки створили Панамериканську Українську Конференцію (ПАУК); і накінець — Світовий Конгрес Вільних Українців.

Здоручення КЕ УНО започаткували і з рамени УНО її вели д-р Тиміш Павличенко та інж. Володимир Коссар, їм помагали в перекладах на англійську мову різних матеріалів і в технічно-машинописній праці студенти саскачеванського університету Павло Юзик, Гриць Матейчук і Степанія Романів.

У господарській ділянці розгорнуло УНО широку пропаганду за кооперативним рухом. Першу українську кредитову кооперативу zorganizував член УНО, інж. Василь Топольницький, при філії УНО в Саскатуні, за цим прикладом пішли інші філії УНО і потім також деякі світські й церковні організації, і на сьогодні українські кооперативні установи в Канаді представляють собою поважну силу.

Кооперативна праця з'єднувала немалі симпатії для УНО в українській суспільності. В Крайовій Екзекутиві УНО завжди можна було дістати поради й інформації, як закладати й вести кредитові, споживчі чи інші кооперативи. З кооперативних установ, що їх заснувало

УНО, могли користати також українці, що не належали до УНО. В той спосіб УНО придбало багатьох прихильників не тільки для праці на господарському відтинку, але й до цілості своєї діяльності. Без тих широких кіл своїх прихильників, що підтримували працю УНО, навряд чи могло б воно розгорнути свою роботу на таку скалю і з такими успіхами, з якими замикає воно перше півсторіччя своєї історії.

На культурному полі праця починалася від низів: “Рідна Школа” й дитячі садки, хори, театральні вистави, танцювальні гуртки, оркестри, музичні фестивалі вкрили густою сіткою всю Канаду. Видавано й кольпортовано книжки й брошури, відбувалися поїздки з доповідями й концертами, виголошувалися тисячі й тисячі промов у зв'язку з працею і завданнями УНО. Ця ділянка розрослася так буйно, що з початком 1940 року створено для керування цією Культурно-Освітню Референтуру (КОР) на чолі з д-ром Павлом Маценком і вона щороку влаштовувала курси для вишколу диригентів, учителів і взагалі культурних працівників. Заходами УНО постав у Вінніпегу 1944 року Осередок Української Культури й Освіти (ОУКО), якого першим головою був д-р Тиміш Павличенко. Ця історично-музейна й культурна установа існує до сьогодні і розвивається гарно, ставши неначе власністю всіх українців Канади.

Забрало б за багато місця вирахувати, які і скільки зусиль вклало УНО в фінансову й політичну допомогу українським визвольним змаганням, згадаємо хіба кілька найважливіших прикладів: постійна допомога політичним в'язням; Український Визвольний Фонд, званий на початках популярно Одноцентровим Фондом, що діє ще й сьогодні; збіркова акція для Карпатської України; утримування Українського Інформаційного Бюра в Лондоні; маніфестаційні та протестні акції; інтервенції в кожній важливій для цілості української нації справі. Ще й тепер, коли українська громадськість у світі — в великій мірі наслідком наполегливої праці УНО — має вже свої репрезентативні установи для таких акцій, УНО не поминяє ні одної нагоди, щоб їх підтримувати та від себе помагати.

Противники УНО, занепокоєні швидким його організаційним ростом, пробували було висувати закиди,

що це не природне органічне явище, що це імпортований з Європи й чужий природі канадських українців витвір. Одначе помилково було б думати, що ідею національної єдності принесли з собою та почали її проповідувати і здійснювати тільки представники найактивнішої на той час другої хвилі української імміграції. Її очікували й гаряче прагнули також свідоміші й патріотичні кола давніше осілої тут імміграції, коли гляділи на релігійне розбиття серед своєї суспільности, боліли над тим, що так марнується на церковні свари та регіональні чвари національна енергія. Незбитий факт, що в першому проводі УНО більшість становили саме представники першої імміграції, вони виявили ініціативу до заснування нової організації, вклали величезну кількість енергії та організаційних зусиль у її поширення й закріплення. Боротися зо зброєю в руках не мали вони нагоди й можливости, але в їхніх серцях горів той сам вогонь патріотизму й любови до свого народу, хоч були вони вже громадянами Канади й займали тут певні становища. Першим головою УНО став учитель Олекса Григорович, першим секретарем — Антін Глинка, тоді студент, а пізніше посол до федерального парламенту. Між членами тієї управи бачимо теж адвоката Микиту Романюка, учителя-поета Володимира Купченка і других, а одним з перших організаторів УНО на заході Канади був студент і потім адвокат Корнило Магера.

Як дуже відчували вже давніше тут поселені канадські українці потребу такої організації, показує те, що за новим рухом стала канадсько-українська молодь. І не тільки словами, чи виявами симпатії, але ділом та організаційною працею. В 1933 році гурток студентів саскачеванського університету й середньошкільників Саскатуни заснував при філії УНО в Саскатуні організацію під назвою Українське Студентське Націоналістичне Об'єднання (УСНО). Хто ж були ці юнаки? Це діти поселенців з першої імміграції: покійний уже Іван Кішинський, Павло Юзик (пізніший сенатор), Прокіп Савчук, Гриць Матейчук, Рудольф і Кароля Лозинські, Володимир Давидюк, Степанія Романів, Параня Калин та інші. В тодішні тяжчі часи економічної депресії не вся молодь мала можливість навчатися в університетах і тим самим ставати членами УСНО. Але ті перші хлопці й дівчата показали дорогу іншим, відділи УСНО постали ще

в кількох університетських осередках, а 1935 року створилася при УНО загальна організація під назвою МУН (Молоді Українські Націоналісти), що по війні змінила назву на МУНО, цебто Молодь Українського Національного Об'єднання, чим ще більше підкреслила свій організаційний зв'язок з УНО. На початку діяльність УСНО полягала більше на внутрішній праці — організаційних сходах і зборах, ідеологічних доповідях, спробах поширити своє членство, озброїти себе знанням про Україну та її визвольні змагання, пізнати тогочасну українську дійсність. Та вже тоді деякі його члени, як от Прокіп Савчук, Іван Кішинський і Павло Юзик виступали з доповідями перед ширшою публікою на національних святах, на концертах і фестивалях, розкривали людям очі на підривну комуністичну роботу, писали в “Новому Шляху”. Дехто з них відбував поїздки не тільки в близькому собі Саскачевані, але й по далеких околицях Канади — їхні назвища не раз стрічаємо в дописах до “Нового Шляху”.

Молодше покоління українців, що гуртувалося довкола УНО, не вдоволялося рутиною щоденної поточної праці, воно вибігало думками далеко наперед. Один з його провідників, Степан Павлюк, якось раз висловився: “Замало бути членом МУН і носити однострій. Коли хочемо виправдати свою назву, коли хочемо дійсно, не словами тільки подати поміч нашим братам в Україні, мусимо озброїтися знанням, щоб у відповідний час використати його для допомоги їм у боротьбі за українську державу!”

Степан Павлюк і два його товариші, Євген Стогрин і Теодор Терновий, молоді студенти зо Смокі Лейк в Альберті, приїхали восени 1934 року до Торонто на вищі студії в Інституті Марконія і негайно вступили в члени МУН у Торонто. Отримавши сертифікат другої кляси в червні 1935 року, Степан Павлюк запропонував на місячних сходах, щоб при відділі МУН створити радіо-телеграфічну школу. Цю пропозицію прийнято одногolosно і школу зорганізовано, фінансував її відділ МУН і самі студенти своїми внесками. Відразу на тих же зборах записалися до неї: Михайло Річард-Цвігун, Михайло Калимін, Андрій Дутко, Михайло Калавур, Павло Собчак, Іван Окурлий, Ілля Стельмах, Лев Вовк, Остап Бедрій і Роман Волошин. Згодом охочих до науки

прийшло більше. Головним інструктором був Степан Павлюк, помагали йому Євген Стогрин і Теодор Терновий. Усі три інструктори віддавали свій час безплатно і навіть, коли бракувало грошей, щоб закупити потрібне до науки технічне приладдя, докладали до того зо своєї кишені.

Курси в тій школі велися до кінця листопаду 1937 року. В грудні того року Степан Павлюк і Євген Стогрин вступили радіо-офіцерами до британської торговельної фльоти, скоро потім пішов їх слідами й Теодор Терновий і тоді припинилася дальша наука.

Та хоч і перестала існувати радіотелеграфічна школа, то не згас ентузіязм серед мунівців шукати шляхів практичної помочі українському народові, як прийде на те час. Ще перед закриттям радіо-телеграфічної школи зродилася думка, чи не зорганізувати б літунської школи для підготовки й вишколу літунів. Не була це легка справа, вимагала не тільки труду, але й більшої суми грошей на закуп літака та навчального виряду для школи. Ентузіязм і завзяття перемогли всі перешкоди. Петро Антохів, інструктор і пілот торговельної авіації, віддав до розпорядження свій власний літак і 24 червня 1938 року створено літунську школу в Ошаві, де був для того відповідний ґрунт. Сталося це за ініціативою членів МУН Михайла Владика, Василя Заліщука, братів Амброзія та Олексі Шестовських, до котрих пристав ще член МУН з Содбурі Михайло Калинюк. Пізніше Крайова Референтура МУН відкупила в Петра Антохова цей літак, збіркою грошей на те зайнявся з доручення Крайової Екзекутиви УНО сьогодні вже покійний Михайло Шарик, що сам колись був літуном в Українській Галицькій Армії. В школі було 55 учнів, між ними два з англійського походження.

Наука йшла швидко і справно. В часі великої Крайової Конференції УНО 27-30 липня 1938 року в Торонто, літуни Михайло Владика й Василь Заліщук виконували пописові льоти й скоки з легкопадом над фестивальною площею — приглядалася тому тисячна маса учасників Конференції. На тій же площі о. Петро Кам'янецький охристів літака іменем "Євгена", на пошану вбитого недавно в Роттердамі полк. Євгена Коновальця, що згинув від большевицької бомби.

Комуністична агентура в Канаді пильно слідкувала за

діяльністю цієї української, хоч уродженої та вихованої в Канаді молоді, робила на неї провокаційні доноси до Уряду і виливала найбрудніші помії на сторінках своєї і деякої прихильної їй англомовної преси. Не бракувало теж і наших патріотів, що посмішкувалися в кулак, якто “унівські хлопці бавляться у визволителів України.” Та не зважаючи на все, школа розвивалася та проіснувала майже два роки. Офіційна її назва була “Український Центральний Літунський Клуб”, до її управи належали: голова — Михайло Владика; заступник голови — Амброзій Шестовський; секретар — Олекса Шестовський; скарбник Василь Заліщук.

З вибухом другої світової війни Петро Антохів, Михайло Владика й Василь Заліщук стали інструкторами канадської повітряної фльоти, куди зголосилися на пільотів 14 членів тієї літунської школи. Літака “Євгена подаровано канадському Урядові.

Не лишилися позаду й члени радіо-телеграфічної школи. Крім згаданих уже інструкторів Степана Павлюка, Євгена Стогрини й Теодора Тернового, доповнили свою науку й отримали сертифікати Михайло Калимін, Михайло Річард-Цвігун та Іван Окурлий і всі вступили добровольцями до канадської воєнної маринарки, служили там радіо-офіцерами.

Серед тієї безугавної праці дійшло УНО до Золотого свого Ювілею. Поруч себе стоять у ньому вже три покоління українців, хоч щораз менше тих, що перші підняли прапор нової ідеї і ставили під ним перші кроки в новоствореній організації. Однак місія УНО далеко ще не закінчена. Україна далі в боротьбі за своє визволення, український нарід більш ніж коли потребує помічної руки своїх братів з заморських країн. З другого боку, заокеанські його брати тепер у куди ліпшому й сильнішому положенні, як були перед пів століттям, їхня моральна, політична й фінансова допомога може бути багато більш ефективна, як колись. Коли судити по зацікавленні, що його останніми роками виявила унівська і взагалі українська молодь до України та до бійців за її права, по тій жертвенності й посвяті, з якою брала вона участь і подекуди навіть ініціювала оборону українських політичних в'язнів, — могли б ми глядіти в майбутнє з оптимізмом. Одначе, справа допомоги Україні вимагає в першу чергу зміцнення й поширення в канадській

українській суспільності почуття власної ідентичности, а до того не вистачає навіть найбільшого ентузіазму найідейніших **одиниць**, тут треба широкої суспільної організації, що створювала б відповідну атмосферу та пригожий духовий клімат для тієї праці. Тому УНО сьогодні не менш потрібне, як було воно перед 50 роками, і з тим глибоким переконанням вступили ми в друге півстоліття його праці.

Григір Дадик

СОРОК ЛІТ У

РЕДЖАЙНІ

До Канади я приїхав 3 лютого 1927 року з села Почапи, золочівського повіту Західної України. В нашому селі діяла споживча кооператива, була її читальня "Просвіти" з власним домом, культурне її суспільно-громадське життя йшло там жвавим кроком. У вільний від праці час читальню завжди заповняла молодь, що заклала собі аматорський драматичний гурток, часто давала театральні вистави, час від часу влаштовувала забави з танцями, також цікавилася всякою іншою працею в читальні й помагала її членам.

Григір і Анна Дадик

У цій культурній і невинній розваговій діяльності награтися ми на великі труднощі й перешкоди від польської державної влади. Щонебудь діялося в читальні,

— театральна вистава, забава чи концерт, — на все потрібно було дозволу від поліції, а дістати такий дозвіл не було легко. Бувало так, що підготовлено виставу на неділю, аматори напрацювалися коло неї, повідомлено публіку в себе й сусідніх селах, були й грошові витрати — а в суботу приходять до голови читальні поліцей з листом, що вистава заборонена, бо вона — “протидержавна”.

Куди б ви не йшли, стежила за вами поліція, а найбільше за молодими людьми, прискіпалася за будь-що, накладала грошові кари, а то й арештами грозила та переслідувала, просто не було від неї життя. То й не диво, що не один мав того по самі вуха й рішався покинути власну країну, їхати в далеку чужину. Одні виїжджали до Франції, другі до Америки, а я вибрав Канаду.

Невеселі були перші мої роки в Канаді. В 1927 році вже помічалися початки господарської кризи, щораз тяжче було за працю. Вліті ще можна було працювати чи на фармах, чи при будові залізниць, а зиму доводилося проводити безробітним і ждати, аж потепліє. Влаштувався я так, що кожного літа працював, а зимою їхав до більшого міста, жив там за заощаджені гроші, ходив на вечірні курси англійської мови і при тому теж навчався книговедення, що мені пізніше дуже придалося.

Так мандрував я по Канаді аж до 1936 року, коли доля закинула мене до Реджайни, де були в мене знайомі люди. Впродовж зими я ще ходив до школи, а під весну пощастило мені знайти сталу працю в готелі “Саскачеван”, що належав до залізничної компанії Кенедієн Пасіфік, там пропрацював я 30 років книговодом. Коли в 1948 році почала прибувати нова іміграція зокритальщини в Європі, я вже мав стільки знайомих у моїй компанії, що міг допомогти новоприбулим улаштуватися на працю. Дехто з них ще й сьогодні там працює.

Прибувши до Реджайни, постановив я знайти собі якесь місце в організаційному житті, щоб не ходити самопас і щось зробити для добра українського народу. Мій вибір спинився на Українському Національному Об'єднанні, сподобалося мені, що в тій організації не роблено різниці між українцями католицького й православного віровизнання, всі дружньо працювали, хто як умів, для свого народу. Застав я там кілька членів Української Стрілецької Громади й небагато членів філії. Не було тоді в Реджайні промисловости, трудно було за

працю, тому рідко хто міг довше загірті тут місце, багато членів виїхали на схід — до Торонто, Содбурі й Гамільтону — там легше було знайти заробіток. Наслідок був такий, що мало хто з членів УНО лишився в Реджайні. Зате дуже активний був відділ Організації Українок Канади і коло нього якийсь час велося наше організаційне життя. Кожної неділі сходилися ми на якісь вечірки, ставили театральні штуки і навіть здобулися на концерт.

Наша домівка стояла в східній частині міста, при вулиці Мекдональд. Для публіки невідгідна тому, що не було в ній води та й ogrівання невідповідне, а вже дуже тяжко було притягнути туди молодь. Пішли між нами розмови, що тут, у цій домівці, нема для нас виглядів на розвиток, довго не втримасмося, треба перенестися до центру міста.

У 1932 році українська католицька парафія поставила гарний дім при вул. Св. Івана, але тому, що це було в роках великого безробіття й економічної кризи, парафія втратила свій дім. Фірма, що вложила туди найбільше грошей, виставила його на продаж, купили його німці й переробили на церкву. Та й німці не були з неї задоволені. Тому, що будинок стояв в околиці, головно заселений українцями. Одної неділі 1948 року німецька громада відбувала свої сходи, ми зо скарбником філії УНО другом Цізом зайшли туди запитатися, чи не схотіли б вони продати цей дім. Німці прийняли нас дуже прихильно, раді були, що знайшлися купці, готові були дім продати, як тільки постараємося про 30,000 готівки.

До тижня ми скликали ширші сходи членів — усі погодилися, що треба купити цю домівку, мусимо починати збіркову акцію. На мою думку, між самими тільки нашими членами ми не в силі були б зібрати потрібної нам суми грошей. Треба шукати помочі в людей, ліпше фінансово забезпечених як наші члени, і які ще вважаються українськими патріотами. Скликано в тій справі сходи 20 жовтня 1948, що схвалили мою пропозицію, після чого ми оба зо скарбником філії Цізем почали відвідувати прихильників УНО в місті. Ми висунули клич, що цю домівку побудували колись українці і тепер вона знову повинна перейти в українські руки. За три тижні відвідали ми около 35 родин, всі поставилися до тієї справи дуже добре.

В січні 1949 року на загальних зборах філії рішено, що

треба вже зачинати збірку на закуп німецької домівки. Створилися три збіркові групи, зроблено список громадян, до котрих повинна піти кожна група, і 20 січня почалася збіркова акція. Перший місяць збірка йшла дуже добре, але десь так коло 10 березня її темню послабало. Плянувалося відвідати пересічно три родини за один вечір, але багато разів могли ми говорити тільки з одною, попадали бо на людей, що вже колись помагали будувати ту домівку, дали на неї гроші, а потім усе пропало. Генер з жалем нам про те розказували, довго над тим розводилися й бідкалися, побоюючися, чи не повториться та сама історія ще раз. Треба було їх переконувати, доказувати й запевняти, що коли купимо цей дім і буде ним опікуватися велика організація УНО, то вже він на завжди залишиться українським. З Божою волею ці слова сповнилися, домівка до сьогодні є власністю Українського Національного Об'єднання, але такі розмови забирали дорогий час, пропав на них не один вечір, ми ж мусіли поспішати. Не тільки тому, щоб хтось нас не випередив, але якнайшвидше мусіли ми кінчати збірку, бо що довше вона тягнулася, то тяжче було б здобувати гроші. В таких справах треба кувати залізо, доки гаряче, і день за днем виказуватися успіхами, це захочувало тих, що ще могли вагатися. Отож збірка велася безперервно далі і на початку квітня лежала вже на нашому рахунку в банку потрібна сума. Та ми ходили далі по людях, щоб якнайбільше їх притягнути до організації, бож було очевидне, що по закупі домівки треба було ще багато праці та грошей, щоб її пристосувати до наших потреб, а разом з тим буде наближатися час, коли люди стануть упоминатися, щоб віддавати їм позичені гроші.

Під кінець квітня збіркову кампанію закінчено, ми повідомили німецьку громаду, що маємо гроші й можемо говорити про купно. Дня 25 квітня писар Мирон Цейко, скарбник ЦіЗ і я зійшлися з управою німецької громади і запропонували, що заплатимо не більше як 26.000. Німці стояли при своїй первісній ціні, та ми їм заявили, що або вони погодяться на \$26.000, а ні - то ми почнемо ставити новий дім. Так ми розійшлися, не дійшовши до згоди, та вже на другий день попросили німці, щоб знову зійтися, і тоді вони пристали на ціну дол. 26.000. Але з тим, що вони лишать лавки на галерії і за них треба окремо заплатити. Щоб не протягати довше справи — а втім, лавки і для нас

пригодяться, — ми дали на те нашу згоду і з першим травня домівка перейшла на власність філії.

Не гаючи ні дня взялися ми за працю. Привезли 300 крісел з нашої старої домівки, переробили сцену, все приготували до вжитку для нормальної нашої діяльності. До трьох тижнів усе було готове, назначено день відкриття нового осідку філії. Прибуло все членство в комплекті, прихильники, завдяки яким нам пощастило здобути дім, запрошені гості, між ними С.С. Вілліямс від Провінційного Уряду і Ю. Вилкі від управи міста, два послі до федерального парламенту, а від Крайової Екзекутиви приїхали Павло Юзик і Василь Гладун. Між учасниками був д-р Микола Суховерський, що недавно приїхав з Європи. Ми втішилися, що дістали на члена таку здібну людину, та на жаль побував він у Реджайні недовго, перенісся до Едмонгтону, там і до сьогодні живе.

На мистецьку програму складалися концерт хору, що його підготував Мирон Цейко, і виступ танцювальної групи під проводом мунівки Наді Корпусь.

Вечір пройшов у гарному й радісному настрої, і свої і чужі наші приятелі щиро гратулювали українцям Реджайни за їхній здобуток. Зібрана на цій урочистості громада не обмежилася до самих слів — зложила \$4,000 “на нове господарство” філії.

З набуттям нової домівки філія ввійшла в епоху буйного організаційного життя. Багато з прихильників, що позичили нам гроші, тепер, коли побачили справність і добру роботу філії, стали членами УНО. Було багато молоді, вона любить співати й танцювати, треба було дати їй до того можливість, проголосили ми заклик, що шукаємо диригента. Приїхав з Вінніпегу Мороз, що добре знався на музиці, провадив хор і разом показався незлим учителем у “Рідній Школі”. Народних українських танців далі навчала Надя Корпусь. На осінь 1949 року підготовлено величавий Листопадовий концерт. Народу прийшла тьма-тьменна, зала заповнилася по береги, однак могла змістити тільки 400 осіб, для решти не стало місця, мусіли вернутися додому.

Велике було задоволення в нашій організації — є своя гарна домівка, життя в ній кипить, молоді більше, як старших членів, є добрий хор, є танцювальний гурток, діє “Рідна школа”, — чого ж ще більше треба? Філія ніколи не закладала рук, завжди працювала відповідно до своїх сил,

коли ж і притихала часово, то не з вини членів, тільки з незалежних від них причин. Тепер же ж вона перейшла всі свої сподівання, і то впродовж одного тільки року. Не диво, що на Крайовій Конференції УНО 1950 року признано їй перехідну Почесну Грамоту за найкраще виконану працю в останньому діловому році.

У жовтні наступного року через Реджайну переїжджала королева Єлисавета II з чоловіком Філіпом, місто приготувало для них величаве прийняття, запрошено й УНО до участі. Коли виступили з танцями гарні українські дівчата з МУНО в барвистих народніх строях — оплескам багатотисячної публіки не було кінця. Багато серед неї було таких, що в житті не бачили краси й чару українських танців. Місцева преса помістила ілюстрації з того виступу МУНО, а була про те згадка теж в інших газетах, що описували подорож королівської пари по Канаді.

В 1950 році філія ще не позбулася всіх своїх довгів, однак не зважаючи на те подарувала \$500 на “Новий Шлях”, коли він переносився до нового приміщення в Вінніпегу і потребував нових машин. Членство УНО розуміло, що “Новий Шлях” це орган нашого Українського Національного Об’єднання, мусить далі виходити, за всяку ціну треба його підтримувати.

Культурно-освітня праця велася зразково, організація поступала наперед і все складалося так добре, що до 1959 року сплачено всі борги. Філія зо своєю домівкою стала головним центром українського національного й культурно-освітнього життя в Реджайні.

УНО в Реджайні весь час звертало пильну увагу на молодь, головним чином на доріст від 6 до 12 років. Це ж бо з них виростали майбутні члени МУНО, а пізніше — УНО й ОУК, у них лежала надія організації. І було в нас досить тієї молоді десь так до 1962 року. Але прийшов час, коді ряди молоді проріджувалися — одні подружилися, другі повиїжджали, забракло проводу й інструкторів для дітей та тих, що лишилися — вони стали безрадні. Шукали ми інструкторів з-поміж місцевої нашої молоді, кілька з них пробували, якось не йшло їм діло. Ми бачили, що все розпадеться, коли не дамо дітям зайняття, що припадає їм до душі, урветься доплив свіжих соків до організації. На першу потребу висувалося навчання народних танців, негайно слід знайти інструктора.

Я вже згадував, що працював у готелі “Саскачеван”, а він належав до т.зв. сіпіарської¹⁰ компанії. Вона замикала восени літні готелі, робітників з них перевозила на зимовий час до більших міст, а міські робітники відбували тоді свої відпустки. На моє місце завжди приходив один чоловік в Бенф. Я отримав місяць відпустки в січні 1962 року й рішився поїхати на схід у пошуках за інструктором народних танців. Виїхав я з Реджайни 8 січня й зупинився в Вінніпегу, щоб зайти до домівки. Там Богдан Климоків уже знав, що я приїду, і поінформував мене, що під сучасну пору нема в Вінніпегу нікого, хто міг би переїхати до Реджайни й одночасно відповідав би потребам нашої філії. Радив мені їхати до Седбурі й Торонто, там напевно властяться когось знайти. А коли не знайду, маю в повороті назад знову вступити до Вінніпегу, щось будуть старатися для нас зробити. Могла б поїхати до Реджайни Наталка Климоків, але лише на пару місяців, щоб відновити організацію молоді, за той час треба б далі розглядатися за кимсь, хто замешкав би в Реджайні на стало, так як того потребувала й хотіла філія.

Поїхав я до Торонто, зв'язався там з моїми знайомими, що порадили мені зайти до домівки в неділю, тоді там завжди повно молоді, буде нагода переговорити, чи не знайшовся б хто охочий переїхати до Реджайни. Так я і зробив. Молоді дійсно було багато, та з ким я не говорив, ніхто не хотів їхати до Реджайни, там холодно, а вони привикли тут жити в лагіднішому кліматі.

Шкода було мені часу сидіти далі в Торонто, поїхав я шукати щастя в Седбурі, там так зимно, як у нас, а може навіть холодніше, тож може натраплю на когось, хто схоче поїхати до Реджайни. Зайшовши до домівки, застав я там Олю Рогатин, дуже радий був з нею стрінутися, був я вже давніше з нею знайомий, вона походила з саскачеванської провінції, бачила нашу домівку в Реджайні і трохи знала про наші потреби й можливості. Вилив я перед нею всі мої жалі й турботи, представив наше прикре положення, коли стільки доброї праці може пропасти тільки через те, що трудно знайти провідника для молоді. Вона тим щиро перейнялася і справді хотіла нам допомогти. Перейшовши в думці тих, хто надавався б

¹⁰ В. перших букв назви Canadian Pacific Railway.

до тієї праці, сказала, що є тут одна дівчина, вона не тільки могла б учити народних танців, але й диригувати хором. Треба з нею поговорити, може вона поїде до нас на стале перебування, Реджайна місто доволі велике, столиця Саскачевану, є там університет, цілком добре можна там жити, може навіть краще, як у Содбурі. Хто вона, ця дівчина? Онися Марунчак. Вона вже провадила танцювальний гурток та опікувалася Доростом УНО в Содбурі.

Так, склалося, що в найближчу неділю випали річні загальні збори УНО в Содбурі. Пішов я туди й познайомився з Онисею і яка ж була моя радість, коли вона погодилася їхати до Реджайни й вести там культурно-освітню працю в філії. Хоч я трохи потерпів у Содбурі, випали там глибокі сніги і добре тиснув мороз, але в мене співала душа з радости, що не пропала моя подорож, не ждуть на мене даремно в Реджайні, маємо провідницю для нашої молоді!

Вернувся я додому, найближчої неділі була якась вечірка в домівці, зібралось членство, я розказував про свою подорож, повідомив, що знайшов дівчину в Содбурі, Онисею Марунчак, дуже добру, вона годиться приїхати сюди і працювати з нами, лишається тільки написати їй, коли хочемо мати її в себе. Порадилися ми й написали, що найліпшою порою для неї було б перенестися сюди під осінь.

І так сталося; в вересні 1962 року Онися Марунчак приїхала до Реджайни й відразу за працю. Положення в Реджайні було таке, що жодна українська організація не мала танцювальної групи, до школи танців УНО напливали діти й молодь з католицької і православної громад. З них Онися створила танцювальний гурток "Верховина"; вчила вона дуже добре, діти її любили, гурток робив швидкі поступи й почав виступати перед публікою. Тих виступів було багато, як перед українською публікою, так і в чужих клюбах, що часто запрошували "Верховину" до себе.

Не самими лише танцями зайнялася Онися Марунчак. Вона вчила в "Рідній Школі" і провадила мішаний хор. Через кілька років цей хор виступав уже на телевізії у різдвяну пору з колядами й щедрівками. Можна собі уявити вдовolenня членства філія віджила,

культурно-освітня праця велася на славу, УНО здобуло собі повагу в усьому місті.

Філія не обмежувалася до внутрішніх своїх, так сказати б, домашніх потреб. Членство завжди було свідоме, що має обов'язки супроти своїх братів і сестер за морем, в Україні, і старалося допомогти їм як тільки могло найбільше. Багато праці вложено в усякі збірки, куди складали свої пожертви також члени й членки. Збірки велися на вічах, зборах, товариських імпрезах, чайних вечорах, родинних прийняттях тощо. Ця тиха, мало помітна, жертвенна й муравлина праця йшла під парасолем Українського Національного Об'єднання й Організації Українок Канади, а виконувалася не для слави й розголосу, тільки для внутрішнього вдоволення з виконання свого обов'язку супроти батьківщини. Зібрані гроші висилалися для Української Військової Організації, на Бойовий Фонд, на політичних в'язнів та на українських воєнних інвалідів.

Після другої світової війни ця допомогова діяльність розвинулася ще на більшу міру. Коли наспіла вістка, що в європейських країнах, переважно в Німеччині й Австрії, знайшлися сотні тисяч українців, утікачів з-під червоного терору, українська громада в Реджайні заметушилася — почала організувати їм допомогу, різними способами: посылками харчів, одягу, передплатами газет. Скільки серця, труду і грошей вклали тоді УНО й ОУК! Не тут місце на подробиці тієї акції. Перша зустріч братів і сестер з далеких континентів і після довгої розлуки в часі, приносила інколи гіркі розчарування. Та в міру того, як минав час, погляди вирівнювалися, забувалося прикре, лишалися тільки світлі сторінки і записалася в історії добродійна акція УНО й ОУК, що її переводили вони чи то в порозумінні з всеукраїнськими установами, як Комітет Українців Канади й Фонд Допомоги Українців Канади, чи то самостійно, у власному імені.

У сорокріччя великого, штучно викликаного голоду в Україні, коли большевицька влада в Советському Союзі масовим злочином вигубила кілька мільйонів українського народу, канадсько-українська громада переводила маніфестаційну голодівку, щоб пригадати світові цей злочин та одночасно піднести протест проти переслідування і в'язнення діячів української культури під советським режимом. Дня 7 листопада 1973 року члени

МУНО в Реджайні перевели дводенну голодівку в залі УНО. Англомовний щоденник “Лідер Повст” помістив про те обширну статтю з поясненнями в числі з 8 листопада 1973.

У філії було тоді багато організованої молоді. Рішено поїхати до деяких осель у південно-східньому Саскачевані з концертом пісень і танців. У червні 1972 року поверх пів сотні танцюристів і співаків у граціях від 12 до 74 років, винайняли автобуса й загостили до кількох міст, де проживало більше число українців. У кожному місті слухачі й глядачі були зачаровані концертом, для них це була рідкісна приємність любитися народним мистецтвом. Скрізь по концертах приймали нас з правдивою українською гостинністю й сердечністю.

Увесь цей час провідну роллю в концертах і різних виступах відгравала Онися Марунчак. Тепер вона вже називалася Дребот, вийшла заміж за нашого члена Михайла Дребота, чим дуже раділа вся філія, бо таким способом Онися, яку всі щиро любили й були їй вдячні за віддану працю, тісніше зв'язувалася з Реджайною. Аж коли народилася їй четверта дитина, мусіла вона трохи сповільнити свою культурно-освітню працю в організації. Сьогодні її діти вже трохи підросли і вона знову працює в філії провадить мішаний хор, не дивлячись на те, що багато часу мусить зуживати в відділі славістики місцевого університету. Тепер вона вже не сама, з Онтаріо приїхали Орест і Маруся Підзацькі, ведуть вони школу народних танців, що має 65 учнів, і навчаються в ній члени МУНО й Доросту УНО та діти прихильників УНО. Танцювальна група старших дітей прибрала собі назву “Барвінок”. Віра Федущак учить маленьких дітей співати українські пісні, а пані Соня Гудим, що перед кількома роками приїхала з Польщі, навчає української мови. Членки ОУК показують, як писати писанки й вишивати, а молоденькі члени Доросту УНО виробляють дуже гарні й штудерні речі, що виставляються пізніше на продаж на базарах. Всіми тими справами завідує Орест Підзацький, як культурно-освітній референт у Філії.

А ще існує при філії кредитова спілка, управителем у ній член УНО. колишній мунівець, Іван Лизанівський.

Тут треба згадати про відділ ОУК у Реджайні. Хоч це формально ніби окрема жіноча організація, що має вже написану свою історію, але насправді УНО й ОУК, це як

чоловік і жінка, спільно живуть і спільно працюють. Щороку влаштовує ОУК Свято Книжки, академію на честь своєї патронки Ольги Басараб, і Свято Героїнь. Це її власні традиційні імпрези. Але без її допомоги трудно уявити собі будь-яку працю в філії. У часі своїх ювілейних святкувань налічувала ОУК 40 членів (в УНО — 45), між ними молоді жінки, що виростили в неукраїнському оточенні.

Дня 4 листопада 1978 року відбувався в філії великий бенкет для відзначення 45-річчя ОУК. У цьому ювілейному святі брали участь три генерації: ювілятки сиділи за почесним столом, їх діти переводили програму, а внуки декорували ювіляток живими квітами. Програму в двох мовах перекладали Оля Пяста і дві колишні мунівки — Маруся Лизанівська й Віра Федущак. Я сидів гостем у залі і моє серце трепотіло з радості. Дивився на ту врочисту подію, слухав програми і бачив, що не пропали довгі роки праці, тисячі й тисячі годин вирваних з відпочинку і сну для роботи в організації. Ми старші, що закладали початки організаційної роботи перед 50 роками в Реджайні, можемо спокійно відійти. На наших бо очах перебирають її молоді руки і довго ще будуть нею керувати та й можна сподіватися, що на тому не стане, прийдуть після них нові, так як вони прийшли по нас.

Давнішими часами філія кожного року відзначала Свято Державности й Соборности, тепер це відбувається під фірмою КУК, спільно з іншими українськими товариствами, але УНО вкладає туди найбільше праці. На міській ратуші кожного року дня 22 січня повіває жовто-блакитний прапор, а місцевий щоденник поміщує проклямацію посадника міста з проголошенням 22 січня “днем української незалежності”.

УНО бере також участь у щорічному “фестивалі павільйонів”, що відбувається впродовж трьох днів, під покровом Ради Багатокультурности в Реджайні. Кожна національність має свій павільйон, мешканці й гості міста можуть бачити покази національної культури кожної етнічної групи, послухати її співів, любоватися танцями й покушати національних страв. Український павільйон названо “Кисвом”, у перших двох роках — 1978-1979 — приміщувався він у домівці УНО. В середині можна було побачити село, так як воно виглядало в Україні, ще доки заведено там колгоспи.

Виставки народних павільйонів утішалася великим захопленням місцевої та довколишньої людности. Найбільше зацікавлення було павільйоном “Київ”, членство УНО, а головно молодь, немало вклали труду, щоб якнайкраще його вдекорувати. Перед входом до нього завжди стояв довжелезний хвіст відвідувачів, що хотіли оглянути писанки, вишивки, національні одяги, побачити, як танцює українська молодь.

Два рази на тиждень відбувається в УНО гра в бінго, дохід з того йде на добродійні цілі — Шевченківську фундацію, наукові стипендії і т.п. Коло того дуже багато праці, не тільки для старшого членства, але навіть для молоденького Доросту.

На Крайових Конференціях УНО і на Конгресах КУК чув я, як говорилося багато про нашу молодь. Висловлювалися нарікання, що молоді люди не хочуть належати до організації. Та мені здається, що тут більша вина за батьками, як за молоддю. Коли хочемо мати молодь в організації, мусимо приводити туди дітей ще в дошкільному віці. Якщо відкладаємо це аж до часу, коли діти дійдуть до 18 року життя — буде вже запізно. В тому віці вже діти кажуть батькам, кудю вони мають іти. В Реджайні ми приводили дітей до домівки, коли їм тільки що минув п'ятий рочок. Дитина змалку звикає до організаційного оточення, від зарання привчається до участі в національній праці і згодом, коли виросте, перебирає в ній провід.

На початку 1976 року ми з дружиною Ганею виїхали до Бритійської Колюмбії, щоб жити ближче наших дітей. Але в мене завжди є добрий контакт з Реджайною, де провів я 40 років на організаційній праці: 12 — як голова філії, 6 — як заступник голови, один рік скарбником, чотири роки — фінансовим секретарем, один рік — у провірній комісії, три роки — в провірній комісії Провінційної Екзекутиви на Саскачеван, був представником УНО в відділі КУК, займаючи там різні пости: два роки — заступником голови і три роки — фінансовим секретарем. Реджайна й досі близька мені, хоч і живу далеко від неї. Листуюся з членами філії, інколи сам їжджу туди, часами приїжджають сюди на літні наші члени з Реджайни, — весь час є добрий контакт.

Я мав те щастя, що разом зо мною працювала в нашій організації моя дружина Ганя. Вона була діяльна в ОУК.

займала в ній різні становища, була й головою. Тому ніколи не бракувало в нас гармонії та однозгідности, коли йшлося про національну українську справу й потребу працювати для неї. І зрозуміле, що хоч і живемо далеко від Реджайни, то наші думки часто летять до неї, туди, де прожили ми молоді роки і стільки часу, за нашим умінням і розумінням вкладали в працю для нашого народу там, де поставила нас доля.

МИ СІЯЛИ ЗДОРОВЕ ЗЕРНО

У Лідер, в Саскачевані, живе родина Олександра Паланчука, споріднена з мною тим, що незнайомий мені тоді буковинець Аксентій одружився з моєю тіточною сестрою з Мушугів. Коли я відсиджував у польській тюрмі у Львові кількалітній присуд у зв'язку з процесом “басарабівців”, Аксентій потішав мене листом, щоб триматися міцно на здоров'ю, бо вже готова для мене “шифкарта”.

Цей такий щирий лист від українця з Канади був для мене причиною довгих тюремних роздумувань. Коли ж “Український Горожанський Комітет Допомоги Політичним В'язням” приносив нам щось краще з'єсти — всі ми в тюрмі знали, що прийшли якісь гроші від українців з Канади або Злучених Держав Америки.

В той час сидів я в тюремній камері разом з полк. Андрієм Мельником, тодішнім Крайовим Комендантом УВО і пізнішим Головою Проводу Українських Націоналістів. Він не приховував свого задоволення з того, що я поїду до Канади і причинюся там до популяризації правди про “шлях спільних мрій”.

Склалося так, що вже в січні 1928 року я опинився на

розлогії фармі родини Паланчуків у Лідер, в оточенні їх чотирьох синів і двох дочок, всіх у шкільному віці. Вони мене вчили по-англійському, а я їх по-українському.

При світлі нафтової лямпи сиділи ми довго в ніч, я розповідав їм про “шлях спільних мрій”, що на ньому за добро українського народу гинуть найкращі з нашої молоді, бажаючи переродити в народніх масах зневіру в успіх національного визволення. А вони розказували мені про тяжку піонерську працю першої української іміграції до Канади і я пробував їх розуміти, подивляючись широкі долоні в Аксентія, що від мозолів стулялись тільки до половини, і дивлячись на Мариню, його дружину, що була сама “шкіра й кості”. Я пізнав патріотизм у душі буковинця, що вже около сорок років прожив у Канаді, здалеку від України. Він шильно студіював “Український Голос”, а в громадському житті підтримував у Лідер Українську Автокефальну Православну Церкву.

В тому ж “Українському Голосі” прочитав я перший заклик ініціаторів Української Стрілецької Громади до всіх колишніх вояків українських армій, щоб вони зголосили свої назвища й адреси. Це я виконав з великим задоволенням. Коли ж в “Українському Голосі” почали з’являтися короткі згадки про мої доповіді, де я закликав громадськість давати моральну й матеріяльну допомогу для УВО й політичним в’язням, дістав я одного разу часопис “Свободу” і лист від Українського Народного Союзу в Америці, а в ньому чека на сто доларів, як “допомогу колишньому політичному в’язневі на тяжкий початок у Канаді”.

На одному з моїх відчитів в околиці Лідер-Прилейт заприязнився я зо студентом університету, Олексою Чарнецьким. Потім я також вступив до університету в Едмонтоні і разом з ним “бурсакував” на одному ліжку в Інституті ім. Михайла Грушевського. Там я запізнався ближче з управителем-ректором того Інституту, Петром Лазаровичем. Тоді в подробицях представилася мені релігійна боротьба між українцями греко-католиками і православними. Вона дійшла до такої межі, що патріотичність українця узалежнювалася від його приналежности до одної чи другої релігійної групи. Багатьом українцям подобалося те, що православний церковний рух звертався до патріотизму українського народу і по його церквах виголошувалися проповіді про

Українську Автокефальну Церкву на службі визволення України, в той час як католицькі священники переважно проповідували, що єдино католицька Церква спасе душу по смерті.

Українська Стрілецька Громада і пізніше Українське Національне Об'єднання зайняли до релігійної боротьби таке становище: церковна приналежність і віроісповідання — це справа сумління й душі кожної людини, а український патріотизм є спільною власністю й обов'язком усіх українців. Це стало невідмінним правилом УНО в громадській роботі і така толерантність до церковно-релігійних справ причинилася до швидкого його зросту. Таке відношення членів колишніх українських армій до церковних справ було зрозуміле й освячене в боротьбі за Україну. Там “католицька” Українська Галицька Армія разом з “православною” армією Української Народної Республіки воювали з москалями й поляками, разом гинули, хворіли на тиф і разом їх ховали на широких степах у безіменних могилах.

Коли ж незабаром в Едмонтоні для послуг націоналістичній ідеї став часопис “Новий Шлях”, посипалися на нього з усіх сторін прокляття. Греко-католики: “...ви, стрільці, є чорти, що будете горіти на самому дні пекла”. Православні: “...ви, стрільці, втримаєтеся при організаційному житті щойно тоді, коли мені волосся на долоні виросте”, говорив Василь Свистун, один з тодішніх православних провідників, а тепер прихильник комунізму.

Ще в 1928 році пощастило мені причинитися до зорганізування в Едмонтоні Стрілецького Гуртка з 13 осіб. Завдяки прихильному відношенні ректора Інституту ім. М. Грушевського, Петра Лазаровича, і старших питомців того ж Інституту, Гурток мав до диспозиції для поважніших виступів, напр., для віч, збіркових акцій на інвалідів і політичних в'язнів, на театральні вистави тощо, простору залю Інституту.

В червні 1929 року Гурток Української Стрілецької Громади запросив до Едмонтона полк. Євгена Коновальця. Про його приїзд українську громадськість повідомлено на доповідях і кольпортажем “Сурми” та “Розбудови Нації”.

Полк. Євген Коновалець виявив бажання скласти візиту єпископові Василеві Ладиці, що жив тоді в

Едмонтоні й очолював усю місійну працю греко-католицької Церкви в Канаді.

По довгих і не дуже то милих пересправах постарався я про побачення полк. Євгена Коновальця з єпископом. В умовлену годину побачення ми довгий час дзвонили, “добивалися” до резиденції єпископа і полк. Коновалець уже радив нам відмовитися від замовленого побачення. Нарешті єпископ Ладика нас прийняв, але це прийняття було дуже офіційне й суворе. Я очікував, що після формального представлення почнеться речева розмова. На жаль, ситуація витворилася досить складна й комічна. Єпископ Ладика ні одним словом не заохотив полк. Коновальця говорити про властиву причину побачення. Всі три говорили ми про неважні буденні справи, накінець доволі мовчазний полк. Коновалець сам спробував приступити до речі:

— Ви, пане Зелений, недавно вийшли з польської тюрми і відразу поїхали до Канади. Можливо не обзнайомлені ви в подробицях з дальшим розвитком подій нашої визвольної акції, бо ви представили мене Їх Преосвященству як особу, що зв’язана тільки з рухом Української Військової Організації. Одначе, Українська Військова Організація свою роль закінчує, її місце перебирає Організація Українських Націоналістів, вона має оформити й устійнити ідеологічні питання і напрямні української національної політики. Ми глибоко віримо, що як на рідних землях українська греко-католицька Церква на чолі з митрополитом Андрієм Шептицьким боронить і благословить наші дії, так і тут, за океаном, за допомогою і благословенням української греко-католицької Церкви буде ширитися світогляд українських націоналістів...” Але було очевидне, що єпископ Ладика не виявляв найменшого зацікавлення до тієї справи. І взагалі ніякими світськими справами.

Вийняв годинник і сказав, що кличуть його релігійні обов’язки.

Під час триденного перебування полк. Коновальця в Едмонтоні він заізнався з низкою українських громадян. Почувався добре в родині Петра Лазаровича і там в оточенні питомців Інституту, Олександра Чарнецького, Івана Дикура, М. Бойковича, Івана Зварича, П. Ткачука та й Антона Глинки з-поза Інституту велися розмови про революційні дії на рідних землях.

Не дуже радо говорив полк. Коновалець про вужчу акцію УВО, натомість зосереджував свою увагу і старався нас притягнути до розуміння, що в розвитку українського життя є дві головні можливості: або український нарід розпорозиться по багатьох партійних групах і тоді повториться сумне минуле, або, коли переможе в ньому інстинкт самозбереження, піде він новим шляхом націоналістичного руху, що його ще в 1900 році започаткував Микола Міхновський.

До провідних українців, що надихували УСГ й УНО в Канаді зрозумінням і вірою в слухність націоналістичного руху, що його вони започаткували, належали й інші представники Проводу Українських Націоналістів, що приїжджали до Канади: полк. Роман Сушко, що виступав під назвищем Мельничука, Омелян Сенік-Грибівський, ген. Микола Капустянський і ген. Віктор Курманович.

Як відомо, 1929 рік був початком страшного безробіття на цілому американському континенті. Безробітні люди західньої Канади — а між ними дуже багато українців — тайком діставалися до вантажних поїздів і так безплатно їздили по Канаді, шукаючи роботи. Був це дуже тяжкий час у житті Канади і це катастрофальне положення спритно використовували комуністи для своєї агітації. Для українців у Канаді постала загроза, що добре ім'я українців, що його так тяжко здобували піонери своєю працею, спрофанується через те, що "голос живота" стане сильнішим від "голосу розуму". Для прикладу тієї небезпеки наведу один факт з Калгарі. Агітатори комуністичного товариства організували "голодовий похід" по місті. пішли туди безробітні різних національностей, між ними й українці і їх було багато. В поході виднілися транспаренти з різними протидержавними написами в англійській мові. Комуністичні заправили йшли хідниками, показували на виставові вікна в харчових крамницях, провокували до ексцесів, підбурюючи демонстрантів: "там, за вікнами, кури і м'ясо — але це для буржуїв, а животи ваші і ваших дітей пухнуть з голоду..." Тоді вмішалася поліція і розігнала палками розагітованих учасників походу, що хотіли тільки їсти.

На подібні явища звертала пильну увагу Українська

Стрілецька Громада і УНО і по всій Канаді повели вони наступ проти комунізму та проти комуністів. Акція поборювання комунізму й охорони свободи в Канаді створили добрі взаємини і приязні взаємовідносини з Канадським Легіоном та іншими організаціями. Комуністична пропаганда загрожувала існуванню і розвитку в Канаді чистої української національної культури, ілюканию традицій і допомозі визвольним змаганням. До того свідома громадськість не могла допустити і це було одною з причин заіснування в 1932 році Українського Національного Об'єднання Канади.

На славу УНО Канади треба сказати, що перед приїздом найновішої, третьої іміграції тільки воно голосило в Канаді ідеї націоналізму і перевиховувало загал українців на націоналістів. Це було причиною "неласки" до УНО українських церковних і деяких світських організацій.

УНО творилося, кріншало й оборонялося перед різними нападками як уміло й розуміло, а передусім, як відчувало серцем. Не мало воно спеціально кваліфікованих для того людей. Творили його люди праці і на те даром віддавали свій час і свій тяжко запрацьований гріш, жаліючи тільки, що не можуть ще більше віддати на визвольну справу.

Противники УНО різно ставилися до нього і часто доходили в своїй протипівській акції до дивоглядів. Напр., "Український Голос" писав, що: "СУС занадто довго працював, щоб виробити собі ім'я в Канаді і тепер не піде на те, щоб захляпати собі лице і подати руку УНО-ві... перше УНО мусіло б зложити публічну сповідь за свої гріхи..." А "Українські Робітничі Вісті", московсько-комуністичний орган в українській мові, робив доноси на УНО і домагався від уряду, щоб він усе УНО і його симпатиків засадив на час війни за дрти концентраційного табору, як німецьких коляборантів, що, мовляв, "післали Гітлерові в подарунку золотий годинник".

Ці виступи проти УНО не то що не послаблювали його, а навпаки підносили і зміцнювали.

По війні приїхали до Канади "скитальці". Багато з-поміж них долучилися до тої праці, що її вже два десятки літ вели УСГ й УНО. Збільшилися ряди, розгорнулася й

пожвавилася праця, УНО стало одним з найповажніших чинників організованої української громадськості в Канаді. Але всі мусимо пам'ятати, що не прийшлося це легко, треба було довгої і наполегливої праці початкових років, серед безмірно важких умовин, щоб засіяти зерно, що тепер видало буйні плоди.

Зиновій Книш

НА ПОЛОВИНІ

ДОРОГИ

(Полковник Андрій Мельник
на Срібному Ювілею УНО)

В 1957 році минуло 25 літ від заснування Українського Національного Об'єднання Канади. За той час організація УНО перейшла довгий шлях, переборола різні перешкоди в період свого початкового існування і дійшла до стану, коли могла почванитися величавими успіхами не тільки перед власними своїми членами й прихильниками, але й перед цілою канадською українською суспільністю. Її ім'я

широко відоме серед українського народу поза межами його батьківщини, здобула вона собі признання й пошану також у приятелів українців з-поміж інших народів.

Загал членства УНО і його Братніх Організацій, зайнятий щоденною, поточною організаційною працею в різних ділянках діяльності, не все мав нагоду обкинути зором усю роботу від первопочинів існування організації аж по кінець її 25-ліття. З принагідних доповідей на Крайових Конференціях і З'їздах, на різних організаційних святах і річницях, з промов керівних членів органів УНО і Братніх Організацій при нагоді їхніх

відвідин різних організаційних осередків, а також з пресових повідомлень “Нового Шляху” та в іншій українській пресі пересічний читач міг виробити собі погляд на всю ту велетенську роботу, що її виконала його організація. Але в переважній своїй частині — і зовсім природно — головні зацікавлення пересічного члена організації оберталися довкола місцевих справ, зв’язаних з існуванням і діяльністю тієї організаційної клітини, де він був членом і куди вкладав свою пайку національно-громадської роботи.

Велика річниця двадцяти’ятиріччя з дня заіснування УНО давала нагоду зібрати докупи всі досягнення організації, навести їх перед очі найперше свого членства, потім української і накінець цілої канадської суспільности, поставити УНО в центрі громадського заінтересування, звернути на нього увагу своїх і чужих. На порозі другого чвертьстоліття своєї праці УНО поставило зробити перегляд дотеперішнього і кинути промінь світла на дальші свої завдання в майбутньому. Саме двадцяти’ятирічний ювілей як не можна краще надавався до того, щоб з одного боку зафіксувати дотепер зроблене, а з другого — наснажити свої лави свіжою вірою українського народу до його остаточної мети і накреслити, яким способом українці Канади, згуртовані в організаційній системі УНО і Братніх Організацій, можуть подати українському народові на рідних землях і розсіяним по світі його сином свою помічну руку.

З ініціативи Президії УНО, як верховного керівного органу УНО і Братніх Організацій, відбуто низку засідань і нарад організаційних централь у тій справі і ще в 1956 році вирішено в наступному, ювілейному 1957 році перевести величаві святкування по всіх організаційних осередках у цілій Канаді.

Керування справами ювілейних святкувань доручено Крайовій Екзекутиві УНО, що в тій своїй функції виступала як “Ювілейний Комітет 25-ліття Українського Національного Об’єднання Канади”, в такому складі: голова — Петро Божок; перший заступник голови — Василь Гладун; другий заступник голови — Онуфрій Максимів; секретар — мгр Євген Мастикаш; скарбник — Яків Маслівець; члени — інж. Володимир Коссар і ред. Михайло Погорецький; заступники членів — інж. Василь Захаркевич і Степан Никільчук.

Ювілейний комітет відбував свої засідання й наради також з представниками Братніх Організацій та з іншими членами організації, що тим чи іншим способом могли причинитися словом, порадою і ділом, щоб справу ювілейних святкувань поставити якнайкраще.

Вирішено, щоб головний натиск поставити на святкування в центрі організації, в місті Торонто, як осідкові всіх центральних органів УНО і Братніх Організацій. Тут мали започаткуватися ювілейні святкування, тут мали докластися всі старання, щоб пройшли вони якнайбільш урочисто й величаво, і це мало стати неначе вступом до ювілейної акції в цілій Канаді.

Ювілейний комітет звернувся до Високодостойного Льюї сен Лорана, тодішнього прем'єра міністрів Канади, з проханням прийняти почесний патронат над ювілеєм, і прем'єр на те погодився, виславши до УНО привітального листа.

Святкування в Торонто намічено сконцентрувати на три дні, від 18 до 20 травня 1957 року. Першого дня — ювілейний бенкет, з участю запрошених гостей з-поміж українців та неукраїнців; другого дня — ювілейний фестиваль пісні, музики й танку для широкої публіки; третього дня — ювілейна сесія УНО для членів та прихильників УНО і Братніх Організацій.

Як головного й почесного гостя до участі в ювілейних святкуваннях УНО запрошено Полковника Андрія Мельника, Голову Проводу Українських Націоналістів. Тим способом підкреслено, що ціла система УНО і Братніх Організацій співчуває визвольній боротьбі, веденій українським націоналістичним рухом для національного визволення й державного закріплення України. Полковник Андрій Мельник, учасник визвольних змагань від початку першої світової війни в 1914 році, наперед у формазії Українських Січових Стрільців, потім у київських Січових Стрільцях, потім на становищі шефа Штабу Української Дієвої Армії, пізніше тісний співпрацівник Полковника Євгена Коновальця, заступник Начального Коменданта УВО і Крайовий Комендант Української Військової Організації, політичний в'язень і накінець Голова Проводу Українських Націоналістів від 1938 року, коли прийшов на місце основоположника ОУН, Полковника Євгена Коновальця, що його вбили большевики в Роттердамі — живий свідок і персоніфікація

визвольних зусиль українського народу впродовж останніх сорок років його історії. Вступаючи на канадську землю, як гість Українського Національного Об'єднання, Полковник Андрій Мельник в очах кожного члена УНО і Братніх Організацій був не тільки головою великого політичного руху в українському народі, він ставав видним і живим символом того, в ім'я чого клали свої груди і працю всі живі ще і вже померлі члени УНО за двадцятьп'ять років існування організації. Його приїзд підкреслював нерозривну духову зв'язь заморських українців з тими своїми братами, що на платформі спільного їм націоналістичного світогляду проклали шлях до визволення України на кожному кроці, де їх у широкому світі поставила доля.

Підготовка до ювілейних святкувань пішла повною парою. Для технічного переведення ювілейного фестивалю склався фестивальний комітет з таких осіб: голова — Михайло Орихівський, голова Крайової Управи МУН; секретар — мгр Євген Мاستикаш, секретар Крайової Екзекутиви УНО; скарбник — Остап Шах, другий заступник голови Крайової Управи МУН; члени: Ярослав Білак, секретар Президії УНО; Наталка Бундза, секретарка Крайової Управи МУН; Василь Гладун — перший заступник голови Крайової Екзекутиви УНО; Богдан Зорич — член філії УНО в Торонто; Михайло Калиновський — член філії УНО в Торонто; Юрій Карманін — член Президії УНО; Лев Коссар — член відділу МУН у Торонто; Ганна Мазуренко — секретарка Центральної Управи ОУК; Онуфрій Максимів — другий заступник голови Крайової Екзекутиви УНО; Микола Никільчук - член МУН; Ілля Поворозник — скарбник Крайової Управи МУН; Ярема Фабіян — член Крайової Управи МУН.

Висилаючи запрошення до участі в ювілейних святкуваннях, ювілейний і фестивальний комітети стали на платформі зацікавлення святкуваннями якнайширшої української громадськості, виходячи з заложення, що УНО та його Братні Організації — це не замкнена в собі, ексклюзивна організація, але що внесла вона великі цінності в життя всіх українців Канади, а висліди її праці вийшли на добро всієї української суспільності в Канаді. Вислано запрошення до широкого кола чільних українських громадян Канади та до різних

українських національних організацій. Багато з-поміж них узяли пізніше участь у святкуваннях особисто, або через своїх заступників, багато прислали письмові й телеграфічні привітання. На жаль, доводиться ствердити, знайшлися особи, що запрошення УНО зігнорували, участі в ювілейних святкуваннях не взяли і навіть до самої ідеї ювілейних святкувань поставилися негативно. Звичайно, тим вони справі не пошкодили, тільки виставили свідомо неповної громадської зрілості самим собі.

Високопреосвященний Митрополит Максим Германюк привітав УНО з Ювілеєм і прислав своє архієрейське благословення.

Внаслідок технічної підготовки до ювілейних святкувань велася широка освідомна й інформаційна акція всіма можливими й доступними засобами. Використовувано для цієї справи українську пресу, також іншомовну, що містила статті про УНО, про українців у Канаді, інтерв'ю і розмови з членами фестивального комітету. Громадяни Канади мали нагоду довідуватися про ті справи з радієвих передач і навіть з телевізії. Отже справа ювілейних святкувань УНО далеко перейшла рами членства УНО і його Братніх Організацій, навіть межі української суспільності в Канаді, вона відбилася широким відгомном по всій Канаді, “від берега до берега”. Не диво, що в такій ситуації заметушилися й вороги українства, для яких дуже не в смак були прихильні відзиви інших громадян Канади про позитивний вклад національного українства в канадське життя. Посипалися різні протести проти приїзду Полковника Мельника, до Уряду в Оттаві надсилялися вимоги, щоб відмовити йому в'їздової візи до Канади. Перед у тій акції вели, як звичайно, комуністи, майстри від шептаної пропаганди і злобних та брехливих наклепів. Особу Полк. Мельника представляли, як німецького коляборанта й вислужника, “нациста” і погромщика. Заатакували його обидві комуністичні газети на українській мові, “Українське Життя” в Торонто та “Українське Слово” в Вінніпегу, і також англomовний “Ди Юкрейнієн Кенедієн”. Треба сказати, що поважна канадська преса поминула мовчанкою ті комуністичні вихватки і дуже часто навіть не реєструвала їх хочби “з журналістичного обов'язку”.

Вслід за комуністами піднесли голос і жиди.

Жидівська газета “Ди Джуїш Пост” з дня 2 травня 1957 року в Вінніпегу, в редакційній статті за підписом Мельвіна Фенсона в нечувано провокативний спосіб напала на Полковника Мельника та взагалі на український націоналістичний табір і на його діячів. Закидала їм співпрацю в Гестапо в винищуванні жидів у Львові й на Волині в 1941 році, називала Полковника Мельника “партнером Райнгардта Гайдріха”,¹¹ нав’язувала до традицій Головного Отамана Симона Петлюри і стягала в багно всю визвольну боротьбу українського народу.

Цей неfortunний виступ жидівського часопису викликав з українського боку бурю протестів. Треба з признанням підкреслити, що в тій акції всі українці виступали солідарно, вважаючи наклеп на особу Полковника Мельника образою всього українського народу та його визвольних змагань останніх сорок років. Комітет Українців Канади, за підписом о. д-ра С.В. Савчука, заступника голови КУК, випустив відповідну протестну декларацію для англomовної преси і вона була обговорена найперше на сторінках вінніпезьких газет, а потім також і в інших часописах. Протестували різні ветеранські організації і навіть окремі визначні колишні військовики. Від Президії УНО відійшов письмовий протест до Канадського Жидівського Конгресу. В цілій тій протестній акції основним тоном було не тільки обурення з приводу наклепницьких образ одного з найвидніших українських військових і політичних діячів, Полковника Андрія Мельника. Підкреслювалися там фатальні наслідки, що їх може дати така необдумана вихватка одного жидівського редактора на уклад взаємовідносин між співгромадянами Канади українського, польського й жидівського походження, ба навіть на взаємини цілого українського й жидівського народів. Чільні представники жидівської громадськості в Канаді зорієнтувалися, яку школу приніс необдуманий вискок Мельвіна Фенсона з “Ди Джуїш Пост”. Під впливом української протестної акції і під натиском поважніших і розумніших кіл жидівської громадськості в Канаді, часопис “Ди Джуїш Пост” в числі з дати четвер, дня 23 травня 1957 року приніс

¹¹ Один зo співтворців гітлерівської Служби Безпеки, пізніший намісник у Празі, згинув від чеського підпілля.

публічні перепросини Полковника Андрія Мельника:

Вибачення

Вибачаємось ось цим перед Полковником Андрієм Мельником. Провідником Організації Українських Націоналістів, за твердження, що вмішували його в погроми у Львові в днях 2 і 3 липня 1941, твердження, що їх ми поставили в добрій вірі на підставі інформацій, які вважали правдивими, а вони тепер показалися безпідставні. Прохасмо вибачення за всі неприємності, що з того виникли.

Ди Джуїш Пост

Цим публічним вибаченням скінчився незвичайно неприємний і зовсім непотрібний інцидент. Але потиху далі йшла акція комуністів проти приїзду до Канади Голови Проводу Українських Націоналістів. Уже перед самим ювілеєм у Торонто невідомі люди зривали повідомлення й афіші і це заставило відповідальні за переведення ювілею особи подбати про охорону Полковника Мельника в часі всього його перебування в Канаді. В пам'яті українського народу добре збереглися атентати на Головного Отамана Симона Петлюру в Парижі 1926 року і на Голову ПУН, Полковника Євгена Коновальця в Роттердамі 1938 року, і треба було прийняти всі можливі міри обережності, щоб ворогам не прийшла охота повторити атентат на канадській землі.

Полковник Андрій Мельник приїхав до Канади літаком дня 15 травня 1957 року. Після короткої зупинки в Монреалі, того самого дня ввечері прибув він до Торонто. Зараз на другий день 16 травня відбув він пресову конференцію з представниками української преси. В залі готелю Роял Йорк зібралися українські журналісти Канади, що заступали такі пресові органи: "Новий Шлях" (д-р Степан Росоха), "Вільне Слово" (ред. Анатоль Курдидик, ред. Василь Софронів-Левицький та інж. Омелян Гарнавський), "Гомін України" (редактори І. Солонинка й П. Вараниця), "Наша Мета" (ред. о. д-р Петро Хомин), "Батьківщина" ред. Микола Поронюк), "Український Голос" (проф. Василь Іванис), "Розбудова Держави" (Всеволод Пінковський і мгр Євген Мاستикаш), журнал МУН (Остап Шах, Ярослав Білак, Лев Соснович і

Василь Гладун), “Голос Канади — українська секція” (Омелян Бачинський), “Українська Щоденна Радіопрোগрама” (Василь Шарван), присутній теж був ред. Михайло Сосновський. Крім того були теж представники української преси з-поза Канади, а саме: Микола Денисюк від “Свободи”, д-р Ярослав Мусянович від “Українського Слова” в Парижі, Онуфрій Максимів від “Хлібороба” з Бразилії і Григорій Нечипорчук від “Нашого Клича” в Аргентині. Був теж і представник радіовисильні СБС. Всі журналісти дістали друкований життєпис Голови ПУН з коротким переглядом його політичної діяльності для використання в їхній пресі.

Президент УНО, Микола Плавюк, представив зібраним журналістам Полковника Андрія Мельника, після чого Голова ПУН відчитав призначене для української преси експозе. На тій базі представники преси ставили йому питання та обмінювалися думками. Користаючи з приїзду чільного українського політичного діяча, преса хотіла дістати його авторитетну думку про різні явища українського національного й політичного життя. Запити були, наприклад, у таких справах: чи можливе об'єднання українського націоналістичного руху під одним спільним проводом, можливість національного комунізму в Україні на зразок “тітоїзму”, проблеми Української Національної Ради і Державного Центру та багато інших. Дискусія та обмін думками стояли на високому рівені, хоч і не завжди Голова ПУН міг дати відповідь таку, якої хотіла б преса, з природи речі мусів він бути обережний у висловах, головню в справах, зв'язаних з підпіллям.

Наступного вечора, дня 17 травня 1957, на тому самому місці відбулася зустріч Полковника Мельника з представниками іншомовної преси. Заступлені були всі три торонтські англомовні щоденники: “Телеграм”, “Торонто Дейлі Стар” і “Гловб енд Мейл”, польський тижневик “Звойнзковец”, преса балтійських народів та інша. З української прибули д-р Степан Росоха від “Нового Шляху”, Микола Денисюк від “Свободи” і Г. Мазурик від “Канадського Фармера”.

Роздано в англійській мові життєпис Полковника Андрія Мельника з короткою характеристикою його військової і політичної кар'єри, після чого Полковник

Мельник відчитав коротку заяву, що мала бути вступом до питань та дискусії. Майже всі питання журналістів відносилися до визвольних змагань українського народу, їхньої натуги й теперішньої форми, до можливостей визволення з-під московського володіння і до умовин, серед яких українському народові приходить жити й боротися.

На увагу заслуговують запити представника польської преси, що одверто питався про майбутній уклад польсько-українських взаємин і про спірні територіяльні питання. Відповідь Голови ПУН: відносини мусять уложитися добре, а територіяльні спори не будуть тому на перешкоді, їх вирішить спільна мішана польсько-українська державна комісія. “Обличчя старого бійця цілковито спокійне, з голосу його пробивається абсолютна віра в слушність його становища”, — так закінчив свій репортаж польський журналіст. Також усі інші часописи, що їх представники брали участь у пресовій конференції, подали про неї згадки на своїх сторінках, підкреслюючи при тому значення і працю Українського Національного Об'єднання Канади, на запитання якого приїхав Полковник Мельник до Канади. Таким способом обидві пресові конференції — з українською та неукраїнською пресою — багато причинилися для популяризації ідейного надбання Українського Національного Об'єднання Канади та його Братніх Організацій.

Того самого дня вранці Полковник Андрій Мельник відвідав посадника Торонто, Натана Філіпса, в товаристві адвоката Івана Яремка, посла до онтарійської легіслатури, д-ра Івана Кучерепи, посла до федерального парламенту в Оттаві, голови Крайової Управи МУН та одночасно голови фестивального комітету, Михайла Орихівського, і мгр-а Василя Гультая. Розмова велася довкола ювілейних святкувань УНО, при чому заторкнено теж участь українців у житті міста Торонто.

До посадника Натана Філіпса дійшли були вістки про виступ газети “Ди Джуїш Пост” у Вінніпегу і він уважав за відповідне підкреслити, що хоч і він сам — канадець жидівського походження, та не солідаризується з виступом жидівської газети в Вінніпегу.

Тим часом до Торонто почали звідусіль з'їжджатися

гості, щоб узяти участь у ювілених святкуваннях, яких першим виявом мав бути ювілейний бенкет ввечері 18 травня 1957. Приїхало багато людей з цілої Канади і також з ЗСА, між гістьми було чимало високопоставлених осіб у громадському й державному житті Канади.

На просторому подвір'ї перед домівною УНО при вулиці Коледж зібралися українці міста Торонто, щоб оваційно привітати гостей. В великій залі засіло за столами около 400 осіб — більше не можна було помістити, хоч напевно було ще дуже багато охочих і вони з жалем мусіли зрезигнувати зо своєї участі в бенкеті.

За головним столом бенкетової залі засіли гості в такому порядку: Михайло Шарик — голова провірної комісії УНО; Іван Носик — голова Головної Управи УСГ, з дружиною; Олекса Григорович, перший голова Крайової Екзекутиви УНО, з дружиною; Іван Яремко — представник прем'єра провінції Онтаріо, п. Фроста; Дж. Гісс — федеральний посол і представник Джона Діфенбейкера, провідника консервативної партії Канади; Михайло Орихівський — Голова Крайової Управи МУН, з дружиною; д-р Ярослав Мусянович з Парижу — голова Української Національної Єдності у Франції; Петро Божок — голова Крайової Екзекутиви УНО; Степанія Савчук — голова Центральної Управи ОУК; проф. Олександр Неприцький-Грановський, з Міннеаполіс у ЗСА, голова Центральної Управи Організації Державного Відродження України; Микола Плавюк, Президент УНО, з дружиною, Полковник Андрій Мельник; Остап Шах — другий заступник голови Крайової Управи МУН і господар бенкету; Поль Мартін — федеральний міністер і головний промовець на бенкеті; Василь Вал — сенатор; о. канонік Петро Каменецький — відпоручник єпископа Східньої Канади греко-католицького обряду, Преосвященного Ізидора Борецького; Гнат Поворозник — голова контрольної комісії УНО, з дружиною; Давид Крол — сенатор і член Канадського Жидівського Конгресу; м-р Василь Гультай — голова Української Національної Видавничої Спілки з дружиною; о. д-р Богдан Липський — парох церкви св. Миколая в Торонто; інж. Володимир Коссар — почесний Президент УНО; Павлина Різник з Нью-Йорку, голова Українського Золотого Хреста в ЗСА; Володимир Різник — заступник голови Центральної Управи Організації Державного

Відродження України; Михайло Погорецький — редактор “Нового Шляху”.

При вступі до залі вітали Полковника Андрія Мельника хлібом-сіллю пані Шелестинська, Михайло Орихівський і Степан Тербуш, а трубна оркестра філії УНО в Торонто і Західнього Торонто пригравала маршові мелодії.

Зараз на початку бенкету трапився неприємний інцидент. Прибула поліція і попросила негайно покинути залю прийшла вістка, що десь у будинку підложена часова бомба і заки почпється бенкет, необхідно ґрунтовно перевести обшук у цілому будинку. Справа в тому, що якраз у тому часі, на кілька хвилин перед год. 8:30 вечері, одна з англійських газет у Торонто дістала телефонічне повідомлення, щоб негайно відкликати з залі її репортерів, тому що в год. 8:30 вибухне підложена бомба. Приблизно в тому самому часі подібний телефонат від невідомої жінки дістала головна команда поліції в Торонто. Поліція оточила будинок, заалармовано пожежну сторожу, визвано фахівців-піротехніків до вишукування бомб. Всі присутні вийшли на подвір'я, а поліція, піротехніки й добровольці з-поміж членів УНО докладно обшукали весь будинок від пивниці аж по дах, шукаючи за пекельною машиною. Аж поки показалося, що все те — фальшивий алярм, гості вернулися і бенкет продовжувався.

Бенкетом проводив Остап Шах, молодий член організації МУН, уродженець Канади. Виголошено кілька привітів, з яких треба згадати дуже знаменні два: міністер Поль Мартін, що його запрошено на головного промовця бенкету, подав гідну відправу всім тим, що домагалися заборонити Полковникові Андрієві Мельникові в'їзд до Канади. В імені прем'єра Канади, почесного патрона ювілейних святкувань, Люї Сен Лорана, в імені Уряду Канади заявив, що з приємністю вітає гостя, Полковника Андрія Мельника, на землі вільної Канади. А сенатор Крол підкреслив, що він жидівського роду і взяв участь у бенкеті, щоб тим доказати, що організована жидівська громадськість Канади не погоджується з виступом газети “Ди Джуїш Пост” проти Полковника Андрія Мельника.

Президент УНО, Микола Плавюк, представив зібраним учасникам бенкету Голову Проводу Українських

Націоналістів, переповівши кількома реченнями громадську й політичну діяльність Полковника, привітав його і попросив до слова. І тоді Полковник Андрій Мельник виголосив історичного значення промову, що стала вихідною точкою до організаційної праці над підготовою Світового Конгресу Вільних Українців, до якого, на превеликий жаль, не довелося йому дожити.¹²

Цю гарну і глибоку своїм змістом промову Полковника Андрія Мельника, Голови Проводу Українських Націоналістів, всі присутні вислухали дуже уважно, можна сказати — з запертим віддихом. Бо вона була не тільки чемностевим привітанням організації та її чільних і передових діячів у зв'язку з Срібним Ювілеєм її існування, вона кидала важкі й глибокі проблеми майбутнього перед українством Канади й цілого світу. В ній перший раз видвигнулася ідея скликання й переведення Світового Конгресу Українців, завершеного Світовим Союзом Українців. Ця ідея знайшла свій живий відгук у світі, а найперше в Канаді. Два роки пізніше бачимо перші її початкові кроки здійснення в резолюціях з'їзду української громадськості Канади, зорганізованої в Комітеті Українців Канади і потім, знову ж таки на канадській землі, цебто там, де ця думка первісно була кинена, — в резолюціях спільних нарад Комітету Українців Канади й Українського Конгресового Комітету в ЗСА. Таким чином Срібний Ювілей УНО мав не тільки внутрішньо-організаційне, не тільки канадсько-українське значення. Своїми наслідками та своїм впливом вийшов він у широкий світ усього вільного українства і започаткував здійснення задуму, що може змінити основно методи загально-української представницької діяльності в вільному світі, а в слід за тим привести глибокі зміни у внутрішньому житті української суспільності.

Як було сказано, ювілейний комітет запросив на головного промовця бенкету Поля Мартіна, федерального посла й міністра. Його представив зібраним українець-сенатор Василь Вал. У своїй промові міністер Поль Мартін найперше привітав організацію УНО і всіх тих, що зішлися тут святочно відзначити її Срібний

¹² Перший Світовий Конгрес Вільних Українців відбувся 1967 року, а Полковник Андрій Мельник зійшов з цього світу 1 листопада 1964.

Ювілей, від прем'єра Канади Люї Сен Лорана. Далі в своїй дуже добрій промові підкреслив роллю, що її в розбудові Канади зіграли європейські іммігранти і серед них українці, висловив співчуття канадського Уряду й канадської суспільності сином тих народів, що боряться за визволення своїх країн з-під большевицької кормиги, і закінчив словами:

“Сьогодні ми змагаємося за те, щоб спинити хвилю советського імперіялізму, який тепер обрав обманну форму мирно-економічного змагання. В тому ми змагаємося не тільки за власну волю й життя, але й за те саме для поневолених народів світу. Наші зусилля базуються на тих самих ідеалах, що ворушили серця й уми українців упродовж століть. І наші успіхи це частина великої боротьби, що інспірує людські створіння всюди — помогти поширити межі волі.”

На закінчення своєї промови міністер Поль Мартін передав привітання від себе, від канадського уряду і від прем'єра міністрів для Українського Національного Об'єднання та привітав гостя з Європи теж від прем'єра Канади.

Ювілейний бенкет закінчив перший день урочистих святкувань 25-ліття УНО. Пройшов він у дуже гарному, з одного боку поважному, а з другого приємному настрою. До того в дуже великій мірі причинилася сама його організація і переведення, що лежали в руках Організації Українок Канади і членок МУН. Членки ОУК з панями Анастасією Тербуш і Сільвашій завдали собі немало труда, щоб підготувати бенкет на поверх 400 осіб. Подавали страви членки МУН у національних українських одягах, дуже справно і дуже гарно виглядали українські дівчата в барвистих національних строях. В усіх учасників бенкету на довгий час лишилося від того чудове враження.

Другого дня ювілейних святкувань, у неділю 19 травня 1957 року, відбувся ювілейний фестиваль у найбільшій залі в Торонто, в Колізеї. Непроглядні маси народу зібралися перед Колізеєм, щоб привітати достойних гостей: гостя з Європи, Полковника Андрія Мельника, міністра громадянства й імміграції — Дж. Пікерсіла, міністра освіти уряду Онтарія — Данлопа, посла Гісса та посадника міста Натана Філіпса. Можна

сказати, що досі ще ніякого українця так сердечно, так чисельно і так оваційно не вітали, як саме Голову Проводу Українських Націоналістів, Полковника Андрія Мельника.

До такої багатолюдної участі в ювілейному фестивалю причинилася не тільки діяльність фестивального комітету, що не занедбав ні одного засобу для доброї організації і доцільної реклами, по через пресу, радіо, телевізію, письмові й телефонічні запити, але і жваву співпрацю всього членства УНО і Братніх Організацій міста Торонто й найближчих організаційних осередків.

Добірна програма фестивалю, участь рідких і достойних гостей, сподівані їхні цікаві й важні своїм змістом промови – все те складалося на те, що зала Колізею заповнилася по береги. Можна сказати, що на фестиваль прийшло около 10,000 людей. Вже сама та кількість приїхавших на одній з імпрез ювілейних святкувань УНО і Братніх Організацій дуже багато причинилася до популяризації організації серед широких кіл української громадськості. Кожен учасник дістав у руки чепурну програмку і зараз на самому її початку познайомився з коротким, але добре складеним, словом Президента УНО, Миколи Плавюка про завдання УНО і що воно вже з них здійснило.

Програму фестивалю відкрив короткими словами посадник міста Торонто Натан Філіпс. Він привітав усіх приїхавших, зокрема Полковника Мельника, як відпоручника українців і провідника українського націоналістичного руху.

В мистецькій частині програма фестивалю в залі Колізею складалася з таких головних виступів: а) Збірний хор УНО під диригентурою проф. Нестора Городовенка з Монреалю, до якого приступили: хори філій УНО Торонто-Центр і Торонто-Захід, Гамільтону, відділів МУН у Торонто-Центрі і Торонто-Заході, жіночий хор “Арфа” в Торонто; б) національні танки, що їх виконували два танцювальні гурти, один з Монреалю під проводом Петра Марунчака, і другий з Гамільтону під проводом Ярослава Клуна; в) симфонічна оркестра фестивалю під проводом диригента д-ра Антона Рудницького, що виконувала виключно твори українських композиторів; г) Українська Капеля Бандуристів з Детройту, вже широко

знана після своїх мистецьких виступів у світі, тут дала свою окрему концертну програму; в) співачка Леся Зюбрак, сопрано; г) Джек Пеленс-Палагнюк, фільмовий артист українського роду, з Голлівуду. Виступ Джека Пеленса-Палагнюка, інтернаціональної слави артиста, що не скриває свого українського походження і гордиться ним, був великою атракцією для молодих членів організації і притягнув на фестиваль багато іншої української молоді, цікавої побачити й послухати славного свого земляка.

Програма фестивалю виконана була бездоганно, стояла на високому мистецькому рівні і це знайшло свій вислів у голосах фахової музичної критики. На увагу заслуговує рецензія найкращого музичного критика в Торонто, Джона Крегльюнда, суворого й вимогливого, постійного співробітника щоденника “Глоуб енд Мейл”, з якої, для характеристики, подаємо уривки:

“... Шкода, що наші провідні діячі так зайняті, що не можуть самі порадуватися цією культурною імпрезою. Чотирогодинна програма була така різноманітна, що задовольнила всякі вимоги й смаки... Об'єднаний хор з яких 200 голосів, що ним керував Нестор Городовенко з Монтреалю, відкрив програму своїм добре збалансованим виступом. Виступ дещо потерпів акустично через мікрофони, та на тому терплять всі інші виступи того роду. Голос солістки Стефи Фодчук виявив багато теплоти в середньому засягу. В інших співах нам подобався пересувний кольор тонів традиційних пісень і ритмічна підтечія всього. Різноманітність концерту вимагала зміни сценерії і час переривів заповняла трубна оркестра УНО мелодіями з українського репертуару.

За хором ішли танці, такі одушевляючі, як жодні інші, що їх нам доводилося бачити на торонтських сценах. Визначалися вони енергією, ритмом, граціозністю і прецизністю. Вивів їх і керував ними Петро Марунчак, що закінчив виступ фантастичним козачком. Неменше захоплював виступ дитячої групи під керівництвом Ярослава Клуна з Гамільтону.

Антін Рудницький з Філядельфії керував симфонічною оркестрою і вивів власну симфонію ч. 2.

На Ювілейному Фестивалі УНО: перший зліва — полковник А. Мельник, другий — Дж. Пікерстіл, федеральний міністер, третій — Джек Пеленс (Я. Палагнюк), фільмовий артист

Голосовій рівновазі шкодила акустика і годі щось певно про неї сказати, було б добре почути її в інших умовах.

... Співала кольоратурна сопраністка Леся Зюбрак чужі й українські мелодії.

На закінчення фестивалю виступив хор бандуристів з Детройту. Співали зрівноважено в супроводі власних бандур. До них влучився з українською піснею Джек Пеленс, його прийняли з ентузіазмом мало що меншим, як приймали Ельвіса Преслея. Чекаємо на його появу в головній ролі запроєктованого фільму "Тарас Бульба".

Поміж окремими точками мистецької програми фестивалю чергувалися промови. Бесідників було кілька, кожен зо спеціальним зверненням до Полковника Андрія Мельника, як гостя в Канаді.

В імені уряду провінції Онтаріо промовив міністер Данлоп, що заступав перешкодженого прем'єра Фроста. Говорив він у французькій мові, що нею володіє Полковник Мельник. Вітав його теж посол Гісс в іменні консервативної партії Канади та її провідника, Джона Діфенбейкера. Всі промовці дуже гарно висловлювалися про українців у Канаді, підкреслювали велику роллю, що їм відіграли в культурному й громадському житті Канади прибулі з України люди та їхні вже тут народжені нащадки, приязними словами показували на великі досягнення УНО й бажали йому ще більших досягнень у майбутньому. Все те слухала десятитисячна маса учасників фестивалю і понесла пізніше, як враження з ювілейних святкувань, у своїх спогадах.

Головним англомовним промовцем на фестивалі був міністер іміграції і громадянства Дж. Пікерсгіл. Звернув він увагу на швидкий поступ розвитку українців у Канаді, що вже в другому поколінні свого поселення добилися надзвичайних успіхів, наприклад, займають вони ключеві позиції в провінції Манітоба, де спікером провінційного парламенту є українець, міністром справедливості — українець, посадником Вінніпегу — українець, не враховуючи багатьох інших важливих урядових і громадсько-суспільних становищ, що є тепер в руках або під керівництвом громадян Канади українського походження. Те саме можна сказати і про інші провінції, де українці своєю пильною працею, своїми здібностями й

супільною енергією вибиваються на визначні місця — на добро Канади і своєї власної в ній національної спільноти. Міністер Пікерсгіл сказав, що уряд Канади радо вітає Полковника Мельника, як гостя в Канаді, і не зважає на домагання тих, що хотіли недопущення його до Канади. Прохав гостя не зважати на погрози бомбами, що траплялися під час учорашнього бенкету, бо Канада — країна волі і в ній бомбами справи не вирішуються.

В усіх промовах підкреслено не тільки позитивну роль українців, як громадян Канади, але й віру в те, що український нарід мусить добитися і напевно доб'ється свого визволення і недалеким уже той час, коли кошмар московської комуні з її терором залишиться тільки сумним спогадом у людства, світ звільниться від московської небезпеки і тоді в колі вільних народів поруч з Канадою засяде й вільна, незалежна Україна.

Промовляв і Полковник Мельник до зібраної публіки, звертаючися до всіх українців Канади, не тільки до членів і прихильників організації УНО, якої був запрошеним гостем.

Переведення фестивалю зв'язане було з великими технічно-організаційними труднощами. Подумати лише: десять тисяч людей, серед них потрібно втримати порядок, подбати про розміщення для всіх, передбачити різні випадки, що можуть трапитися в такому величезному людському зборищі, подбати, щоб програма перейшла справно і без перебоїв — все те вимагало не абиякого хисту й напруження всіх організаційних здібностей. І все те виконано. Для порядку зорганізовано спеціальну службу з членів Української Стрілецької Громади з відділів у Торонто, Гамільтоні, Ст. Кетерінсі, частинно навіть з Содбурі й Монтреалю. І порядок був зразковий, організація не могла допустити, щоб у такий урочистий для неї час показатися несправною.

Тож не диво, що враження з фестивалю було надзвичайне. Це знайшло свій вислів найперше на сторінках іншомовної преси, що віддала для тієї події дуже багато місця. Пресові агенції рознесли вістки про фестиваль та його перебіг по всій пресі американського континенту, ба навіть телевізійні станції майже щогодини передавали різні новості з програми ювілею і це непомірно причинилося до зацікавлення Українським Національним

Об'єднанням і стократно винагородило за труди всіх, хто причинився до фестивалю.

Редактор “Нового Шляху” Михайло Погорельський, що брав участь у всіх ювілейних святкуваннях у Торонто, дуже вірно підсумував висновки з фестивалю і його значення для УНО та взагалі для українців у Канаді:

“Пофестивальні настрої між українцями такі: це вперше в Канаді і уряди й українці вітали так сердечно визначного українця, Полковника Андрія Мельника. Це вперше в Торонто на українській імпрезі з'явилося стільки людей. УНО виявило неабияку життєздатну силу й організованість. Всі українці, включно з противниками УНО, уважають фестиваль УНО за українську національну маніфестацію, а бурхливе тріумфальне привітання Полковника Андрія Мельника — за визнання українського визвольного руху поважним чинником світової політики. Всі підкреслюють, що ця імпреза була зразково зорганізована... Фестиваль показав силу українства в Канаді, показав його відданість справі визволення України, що та справа йому не байдужа, навіть у третій генерації, вже родженій у Канаді, що на українців у Канаді може сполягати Україна. А головно, фестиваль і святкування показали, які симпатії і яких приятелів ми маємо серед неукраїнців у Канаді і зокрема в провідній верстві Канади, що нині керує долею Канади, як держави.”¹³

На закінчення програми ювілейних святкувань 25-ліття УНО в центрі організації відбулася ювілейна сесія УНО в понеділок, дня 20 травня 1957 року в великій залі філії в Торонто. Присутних на ювілейній сесії було приблизно 500 членів УНО і Братніх Організацій. Сесію відкрив Президент УНО, Микола Плавюк, а потім увесь час проводив нею голова Крайової Екзекутиви УНО, Петро Божок.

Програма ювілейної сесії складалася з трьох головних точок: а) звіт і підсумки праці УНО за останнє чвертьстоліття; б) вручення пропам'ятних грамот членам УНО і Братніх Організацій та податковцям Українського

¹³ “Новий Шлях”, ч. 48, 17 червня 1957 року

Визвольного (Одноцентового) Фонду; в) слово Голови ПУН, Полковника Андрія Мельника.

Підсумок двадцятп'ятьлітньої праці склала Крайова Екзекутива УНО. Відбулося це в короткій формі, для підкреслення урочистого моменту в житті організації, а не для первантаження присутніх сухими цифрами і даними.

Вручено пропам'ятні грамоти найперше колишнім головам Крайової Екзекутиви УНО, а потім тим членам УНО і Братніх Організацій, що безперерійно перебули в рядах організації 25 літ. Це була врочиста хвилина не тільки для тих, що дістали грамоти, але і для всіх присутніх у залі, вони бачили, як шанус зорганізована громадськість тих своїх братів, що на послуги народові віддали двадцятп'ять найкращих років свого життя.

Нагороджено грамотами тих членів-податковців Українського Визвольного (Одноцентового) Фонду, що перебули вимаганий правильником у ньому час і зложили за час свого членства відповідні суми на цей фонд.

Головна Управа Української Стрілецької Громади наділила грамотами почесних членів УСГ: Полковника Андрія Мельника, генерала Миколу Капустянського (його на сесії не було, але грамоту перебрав для нього Полковник Андрій Мельник), сотника Володимира Коссара, підхорунжого Остапа Васишина, четаря Василя Гультая і четаря д-ра Івана Гуляя.

Закінчилася ювілейна сесія словом Голови Проводу Українських Націоналістів, Полковника Андрія Мельника. Перейшов він у ній увесь довгий шлях української визвольної боротьби, вклад у неї українського націоналістичного руху, пригадав про завдання, що ще далі стоять перед ним і тим самим перед усіми присутніми й несутніми на святкуваннях членами УНО і Братніх Організацій, як одної з найбільших складових частин того руху, і закінчив словами:

“Я радий познайомитися особисто з підсумками Вашої 25-літньої праці. Радію разом з Вами цим святом. Але погляньте навколо себе та підрахуйте, скільки наших земляків стоїть ще поза нашими рядами і поза рядами інших українських національних організацій? Стоїть чи не більше, як у рядах. Ось поле до праці на майбутніх 25 років, що починаються сьогодні.

І тому кличу Вас: в ім'я найвищої мети, в ім'я бути гідними братів, що боряться на рідних землях – не знайте хвилини слабости й байдужости, а знайте тільки напругу праці, організованість, дисциплінованість і відданість. Українські бо націоналісти були й залишаться передовою ланкою українського визвольного фронту. Збережіть працю в тій діяльній відповідне місце і для себе.”

Під кінець місяця травня Братні Організації УНО, а саме Організація Українок Канади ім. Ольги Басараб, Молоді Українські Націоналісти та Українська Стрілецька Громада відбували свої спеціальні сходи-сесії, куди запрошували теж і Голову ПУН.

Перша така сесія відбулася в Організації Українок Канади. Голова Центральної Управи ОУК, Степанія Савчук, привітала Гостя серед членок організації та висловила свою радість з того, що ОУК може вітати між собою Голову Українського Націоналістичного Руху, того руху, звідки ОУК черпала своє надхнення в праці для українського народу в Канаді й на рідних землях.

На сесії короткими словами передано перегляд праці ОУК за останні роки, щоб поінформувати Голову ПУН про рід, характер і досягнення тієї праці.

Велике зацікавлення виявив Голова ПУН справами молоді. Це мало свій слід в усіх його промовах, де він ніколи не проминав проблеми підготовки молоді, щоб зайняла в свій час місце її батьків при кермі організацією і в веденні суспільно-громадських українських справ у Канаді. Тому радо відвідав він спеціально скликані на день 24 травня 1957 збори МУН, щоб познайомитися зо станом тієї організації, її поточною організаційною роботою і найближчими завданнями, що їх Провід МУН поставив перед собою у виконанні постанов з'їзді і конференцій.

Особливим теплом відзначалася зустріч Полковника Андрія Мельника з членами Української Стрілецької Громади. Та й не диво! Вітали бо вони в ньому не тільки Голову Українського Націоналістичного Руху, але й полковника українських армій, старого вояка визвольних змагань, у яких не один з них брав участь, часто разом з ним, а для багатьох з молодшого покоління ці воєнні змагання, де відзначився Полковник Андрій Мельник, стали не лише традицією українського збройного чину, але

і спонукою до наслідування своїх батьків і старших братів, наказом продовжувати зачате ними діло зо зброєю в руках.

Відбулася теж зустріч Голови ПУН з податковцями Українського Визвольного (Одноцентового) Фонду, де він познайомився з роботою тієї заслуженої для визвольної боротьби установи і висловив признання тим її керівним членам, що довгі роки вкладали свою безкорисну працю для розвитку фонду, чи то на становищі зв'язкових до Крайового Комітету, чи то як десятники й збірщики, організатори констестів та інших засобів для збільшення фонду. В своїй промові до зібраних податковців Голова ПУН ствердив, що завдяки їхній діяльності і зібраним їхньою працею грошам, Український Націоналістичний Рух має змогу діяти самостійно в політиці і в боротьбі та бути незалежним фінансово, а тим самим і політично, від посторонних чинників.

На тому вичерпалася програма участі Полковника Андрія Мельника в ювілейних святкуваннях у Торонто. Дня 4 червня 1957 в Українському Національному Домі в Торонто влаштовано для нього пращальний вечір, у якому взяло участь около 400 осіб. Вечором проводив Президент УНО Микола Плавюк, були різні промови з тієї нагоди, м.і. Голова Крайової Екзекутиви, Петро Божок, пригадав часи, коли закладалася організація УНО, а голова філії УНО в Торонто попрощав Голову ПУН від усього членства УНО і Братніх Організацій у Торонто.

На другий день Полковник Андрій Мельник вибрався в поїздку до деяких більших місцевостей Канади, а в неділю 23 червня покинув Канаду та виїхав до ЗСА.

ТИХИЙ ЮВІЛЯР

Організоване українське громадське життя в Канаді виростало поволі й органічно, знизу догори, а не навпаки, т. зн., не творився наперед провід організації, що потім ширив свою мережу по Канаді, тільки спершу починала відчуватися потреба такої чи іншої організації в патріотичних громадян, з якої б вони суспільної верстви не виводилися, з неї विकільчувала суспільна ідея і вкінці знаходила своє організаційне оформлення. Це вимагало свого часу й не могло інакше бути за даних умовин у перших роках після того, як українці стали поселюватися в Канаді. Перші роки праці заповнені були турботами за власне існування, зусиллями запустити коріння в канадський ґрунт і запевнити пригожі для матеріального й культурного розвитку умови в житті українських поселенців. Все ж таки українці в Канаді швидше, як думалося б, розуміли, що не самим тільки хлібом живе людина. Почали творитися перші осередки товариського, духового й культурного життя, а прибирали вони такі форми, що до них уже звик український нарід на своїй рідній землі: виростали церкви, творилися читальні та “Просвіти”, будувалися “Народні Доми”. Покищо ці форми були чисто місцевого, льокального значення, гуртували в собі й довкола себе українців-сусідів з найближчої околиці.

Згодом цей рух пішов дальшими шляхами в двох напрямках: 1. поширення в просторі; 2. зрізничкування по суті змісту роботи. Такий бо природний шлях розвитку кожної суспільности, що має різнорідні потреби і для заспокоєння їх творить окремі установи зо своїм гуртом людей, що чи то більше цікавляться ними, чи мають до них ліпші здібності. Таке зрізничкування не криє в собі нічого злого, навпаки, воно підносить рівень суспільности і в висліді зміцнює її внутрі та з'єднує повагу назовні. Але —

під однією вимогою. Суспільне зрізничкування повинно йти, що так скажемо, по лінії поділу громадської праці, під кутом доповнення та вдосконалення організаційних засобів для кращого використання всіх сил народу, а не під кутом зле зрозумілої конкуренції. Конкуренція — добра і навіть потрібна, коли йде під кличем, хто зробить ліпше і краще, а не з метою підкладати ногу суперникам.

Цей перший етап розвитку української суспільності в Канаді доходив до кінця напередодні першої світової війни. В половині 1920-тих років організована українська суспільність почала входити в другий етап — об'єднання льокальних товариств, з одного боку, і творення окремих установ для спеціальних цілей, з другого.

Одною з таких загально-громадських організацій із засягом діяння на всю Канаду є система Українського Національного Об'єднання з його Братніми Організаціями (УНО і БО): Українською Стрілецькою Громадою (УСГ), Організацією Українок Канади ім. Ольги Басараб (ОУК), Молоддю Українського Національного Об'єднання Канади (МУНО) та Українським Визвольним Фондом (УВФ). На початках УНО належало ще до тієї системи Українське Студентське Націоналістичне Об'єднання (УСНО), що за якийсь час пізніше ввійшло в рами світової української студентської централі (ЦеСУС), а теперішня форма організування українського студентства й узагалі т.зв. молодоакадемічного активу “Зарево” є в ході домовлювання про участь у системі УНО. Близько до тієї системи УНО і БО стояла Видавнича Співка “Новий Шлях”, що постала ще заки створилося УНО, але на тій самій ідеологічній базі. “Новий Шлях” видатно причинився до зміцнення УНО і з часом став його органом, а сьогодні він нерозривно зв'язаний з УНО і БО не тільки своєю ролею її пресового органу та сполучником її з широкими масами прихильників УНО в українській суспільності. Він став її власністю. Ці суспільні процеси внутрі української канадської суспільності потребували кілька десятків років, щоб викільчитися, визріти та скристалізуватися в сучасній своїй формі. І ось останніми роками щораз частіше чуємо і читаємо про “срібні” й “золоті” ювілеї різних українських товариств, організацій та установ у Канаді. Від кількох років також велика родина УНО зо своїми Братніми Організаціями ввійшла в декаду золотих

ювілеїв. Перша відзначила свій золотий ювілей Українська Стрілецька Громада, відбувши в 1978 р. свій ювілейний з'їзд і видавши з тієї нагоди ювілейний збірник "За честь, за славу, за народ". А вслід за тим цілий рік по всій Канаді різними способами відзначувано 50-річчя "Нового Шляху" в 1980 р. Рік 1981 призначений був для Організації Українок Канади ім. Ольги Басараб. Зарисувався на овиді ювілей самого Українського Національного Об'єднання Канади, якому 18 липня 1982 року проминуло 50 років з дня створення першої його станиці в Едмонтоні.

Не за горами час, коли прийдеться відзначувати півсторіччя діяльності організації МУНО.

Це — якщо йдеться про організаційні центральні, про діяльність кожної з тих організацій, як цілості. Та не лишалися позаду окремі їх місцеві філії чи відділи. Ті з них, що теж уже проіснували 50 років, відмічували це місцевими врочистими програмами з переглядом своєї діяльності та її здобутків на той час. Півсторіччя бо це великий кусень часу, навіть у сучасній добі, що в часі і просторі намагається охопити безконечність. Це теж нагода призадуматися над дальшою долею своєї організації, нагода до радості й веселости — бенкети, концерти, забави — все сповнене гамором успіху й оптимізму.

Серед того ювілейного карнавалу якось неначе призабулася одна з Братніх Організацій, що хоч у родині УНО знайшлася найпізніше, бо аж від 1960 року, але під тою чи іншою назвою та з тим самим змістом роботи почала діяти найскоріше з них усіх. Робота її йшла не під звуки труб і барабанів, без парад і походів і тихо, без галасу, без голосної реклями в американському темпі життя. Вона не мала домівок, свого майна, навіть власних канцелярських приміщень, користувалася гостинністю чи то Української Стрілецької Громади, чи УНО, але працювала безупинно і в загальній сумі принесла великі матеріальні і ще більші моральні успіхи для українського націоналістичного руху. Це Український Визвольний Фонд. Переходив він різні види й періоди свого розвитку і початок, від якого рахуються ювілейні роки, уже давно минув, якби зачинати не від моменту, коли він прийняв теперішню свою назву, але відколи почав здійснювати свою ідею. Ювілейна гарячка його обминула, бо в природі

його лежала на першому місці – праця, а не похвали за неї.

Про те буде мова в дальшому.

Відколи існує Український Визвольний Фонд? На це питання можна відповісти різно, залежно від того, з котрого боку до нього підходити. Одне певне і безсумнівне, що його ідея зродилася з прив'язання українських поселенців до “старого краю”, їхнього зацікавлення усім тим, що там діялося, не тільки в їхніх родинах чи по їхніх селах, але в усьому українському народі. Хоч самі на початках бідні, ніколи не жаліли урвати щось зо своїх зарібків чи заощаджень, хто скільки міг, і посилали їх в Україну. Ще в часі між двома війнами в українських часописах у Канаді можна було читати заклики-прохання читалень “Просвіти”, різних комітетів будови національних установ, уривки листів з подяками в зв'язку з тими пожертвами. Все те були індивідуальні заходи, допомоги окремих осіб чи їхніх груп на означену, переважно місцеву ціль.

Поволі й у міру того, як поширювалися й зміцнювалися й міцнішали зв'язки між еміграцією та Україною, як теж відколи перша еміграція почала ставати на ноги економічно, бачимо вже більш організовані форми й методи допомоги рідному краю: висилки не лише на руки знайомих окремих осіб, але до культурних установ, як наприклад “Рідна Школа” чи матірнє Товариство “Просвіта”, або складалися пожертви за посередництвом українських часописів у Канаді, друкувалися списки й звіти, хто, скільки і на яку ціль зібрав чи сам подарував грошей. Це мало подвійне значення: 1. пропагандивне, бо заохочувало інших долучуватися до такої акції, популяризувало розуміння її потреби; 2. контрольне, бо заводився облік зібраних на різні потреби засобів. Ще більше значення це діставало тоді, коли висилалися пожертви не тільки окремих людей з їхньої власної ініціативи, тільки збірки при різних товариських нагодах, на родинних святах і т.п. Надрукування в газеті таких повідомлень з поданням назвищ жертводавців і висоти зложених пожертв, зокрема коли проголошували це в часописах і навіть у дрібних брошурках самі установи, як звіти з отриманих грошей, було доказом для жертводавців, що їхню жертвенність доцінюють і що не йде вона намарне. Як приклад можуть послужити: в Канаді — списки жертводавців на пресовий фонд

часописів, поза Канадою — викази пожертв на допомогу українським воєнним інвалідам, на поміч українським політичним в'язням чи на Бойовий Фонд Української Військової Організації.

Потреби росли — більшала й жертвенність, загортаючи ширші кола української суспільности. Але було очевидне, що навіть найбільша жертвенність не може заспокоїти фінансових потреб народу в боротьбі. Щораз більше утверджувалося переконання, що не вистане тільки підтримувати ініціативу в окремих ділянках національного життя, що на чолу висуваються **політичні потреби** українського народу, що про те мусить дбати політичний провід і його треба підтримувати. У вільних народів засоби на те дають державні податки. Українці теж платять податки, але вони пливають до чужих кас та в великій мірі причиняються до політичного закріпачення й економічного визиску України. Місце державних податків на сукупність усіх потреб українського народу мусить зайняти добровільна оподаткованість всіх українців, що розуміють потреби свого народу й бажають йому волі. Одним з перших виявів зрозуміння тієї справи бачимо в підтримці т.зв. національної позички Уряду Західньо-Української Народньої Республіки, що її в Канаді переводили делегати Уряду УНР проф. Іван Боберський та д-р Осип Назарук.

Одночасно з тим щораз більше закорінювалася в свідомості патріотичних кіл української громади думка, що не вистане доривочної допомоги, навіть коли б і була вона велика під враженням психічних потрясень наслідком різних подій у житті українського народу. Політичні й суспільно-громадські чинники, що в даний момент продовжують чинну й політичну боротьбу українського народу в Україні й поза нею, потребуватимуть **постійної** допомоги і, коли українці за морем дійсно хочуть допомогти своїй батьківщині, мусять подумати про форму такої постійної допомоги, щоб на її підставі можна було наперед розплянувати, а потім і виконувати роботу, іншими словами — скласти собі, хоч у мінімальних рамках, але **певний** бюджет визвольної діяльности.

Такі речі не здійснюються швидко, вимагають довшої психологічної підготовки загалу жертводавців і вслід за тим створення відповідальної за здійснення того завдання установи. Минуло добрих кілька років, заки ця думка

настільки визріла, що не будила вже ніякого сумніву й могла рахувати на достатнє коло своїх прихильників, щоб при їхній допомозі взятися за її конкретизацію.

До того дуже причинився наплив колишніх українських вояків, що принесли з собою живі свідчення й свіжу традицію збройної боротьби в Україні, вони неначе наблизили Україну до її синів у Канаді і в своїх мандрівках за працю по всій країні не теоретичними міркуваннями тільки власним досвідом свідчили про те своїм братам. Чимало з тих вояків були вже членами Української Військової Організації, що перейняла в свої руки прапор дальшої чинної, збройної боротьби, були живим доказом того, що ця боротьба не припинилася, що ведеться далі, хоч не явно, лише підпільними методами, що буде вона загортати в свої ряди щораз ширші кола бійців а все те потверджувалося вістками з України через пресу і листовні зв'язки. Ця боротьба конче потребує помічі: найперше моральної, потім політичної і накінець фінансової. Головні свої фінансові засоби здобуває вона в Україні, але мусить тут сказати своє слово також еміграція, в Європі й за морем. УВО має свої завдання організаційні, пропагандивно-політичні й бойові, потреби її ростуть з кожним роком. Якщо хоче вона успішно діяти, мусить рахувати на якусь певну щорічну кількість фінансових засобів. Українська суспільність на рідних землях не може віддавати всіх засобів тільки на бойову роботу, бо вона ж відповідає також за духові й культурні потреби народу, про те мусять думати всі українці, де б вони не жили в світі.

З 1 січня 1927 року почала друкуватися “Сурма”, орган УНО, небавом заведено окреме її видання для заокеанія і тоді зорганізовано справу так, що допомога для УВО в її боротьбі йтиме двома способами: 1. пожертвами на українських політичних в'язнів, що їх можна складати явно до рук Комітету Допомоги Українським Політичним В'язням і 2. збірками на “Бойовий Фонд” (БФУВО), для чого навіть випущено окремі значки з заподанням суми пожертви. Пожертви на БФ УВО склалися або індивідуально, або на підписні листи, або принагідними збірками на товариських чи родинних святах та різних публічних імпрезах. Їх проголошено в “Сурмі” або в її додатках, авжеж, не за правдивими, тільки домовленими інакшими назвищами. Тому що ця акція — з більшими чи меншими успіхами -- ішла безперерійно, можна вважати

Бойовий Фонд УВО предтечею теперішнього Українського Визвольного Фонду, хоч збірки на БФ тут і там переводилися ще й після того, як уже оформився Український Визвольний Фонд.

Скоро після того зорганізувалася в Канаді Українська Стрілецька Громада і саме тоді почався у Львові процес проти членів УВО Василя Атаманчука й Івана Вербицького. УСГ зайнялася обороною тих двох невинно суджених членів УВО, що були колись вояками Української Галицької Армії. Одним з перших її заходів у тій обороні була ініціатива до створення загально-українського комітету оборони обох підсудних і вслід за тим комітету Допомоги Українських Політичних В'язнів у Вінніпегу, що скоро потім поширився на головніші міста Канади. До цього комітету належали також громадяни, що не були членами УСГ, дехто навіть може інших політичних переконань, але всіх їх єднала в тій акції добра воля допомогти тим, що продовжують боротьбу за Україну і стоять у тій боротьбі на першій лінії фронту. Цей комітет протривав кілька років, навіть уже після того, як остаточно скінчилася судова справа проти Івана Вербицького й Василя Атаманчука, і проробив велику роботу, якої сама УСГ не могла б виконати своїми силами в тих початках, коли була зайнята власними організаційними справами і крім того не завжди мала доступ до всіх тих громадян, куди міг дістатися комітет під фірмою окремої незалежної установи, хоч члени УСГ грали в ній дуже визначну роль. Комітет спопуляризував конечність допомоги політичним в'язням УВО серед широких кіл української канадської громадськості і започаткував її **постійність**.

Як довго діяла сама тільки Українська Військова Організація, так довго вся акція ішла гладко. Однак саме в 1929 році, коли скінчилася справа проти Василя Атаманчука й Івана Вербицького, виринула на горизонті нова сила, Організація Українських Націоналістів, що ставила справу ширше, не тільки під кутом збройної військової боротьби, хоч тільки підпільними методами, але під ширшим аспектом загальної визвольно-політичної діяльності, було вже тяжче втримати під її кличами всю українську громаду. В наслідок того згодом уся справа знову опинилася в руках УСГ, мабуть не відбулося це без деякого тертя й непорозуміння між обома установами, на

щастя, не пішло це за далеко настільки, щоб пошкодити самій ідеї допомоги, і відтоді УСГ на якийсь час перебрала на нече патронат над усією тією справою.

Одначе УСГ, крім фінансової підтримки Бойового Фонду та опіки політичними в'язнями, мала ще й інші завдання, м. ін., допомогу українським воєнним інвалідам, потім вела широку акцію у відповідь на гореславну польську "пацифікацію". Щораз виразніше зарисовувалася думка, що для фінансової допомоги УВО і потім ООН конче потрібно сталої установи з назвою, що промовляла б до душі українців і з'єднала б довкола неї охочих до активізації діяльності над здійснюванням того завдання. Знаходимо про те сліди в протоколах засідань Головної Управи УСГ та в листуванні з її Гуртками, серед котрих на першому місці щодо зацікавлення тією справою стояв гурток УСГ в Торонто, що перший почав це здійснювати. Різні були проекти, як переводити ті збірки постійно і на кожному місці, на зразок, що їх заводили деякі фінансові установи для дрібної ощадности, або при звичаювання дітей до ощадности, або й добродійні установи, використовуючи місця, де сходяться частіше люди і де можна на ту справу звернути їх увагу. До найцікавіших належали збірки до "пушок". Їх можна було або носити з собою в кишені, щоб використати кожна нагоду заохотити когось вкинути дрібний гріш до пушки, або ставити на видних місцях у домівках або в крамницях деяких членів та прихильників, і хто хотів, вкидав туди дрібні монети. Ключі до тих пушок були або в централі організації, або в руках довірених осіб, і коли пушка заповнялася, її відчинили в присутності кількох осіб, перераховували зібрані гроші, відповідним способом записували, відсилали разом з ключем, замкнувши перед тим пушку до дальшого її заповнювання. Подекуди цей спосіб зберігся ще й донині, бачимо, наприклад, такі пушки в Українських Кредитових Спілках чи й деінде.

Цей спосіб збирати фонди на бойову акцію не вистачав. Найперше, він ніколи не міг би зібрати більших сум, а далі, він вимагав забагато осіб до того, щоб його умасовити. Його в засаді не відкинено, але він мав залишатися, як доповняльний засіб, щоб використати також і його в загальній акції.

Перший раз піднесено думку сталої допомоги, а не

доривочних збіркових акцій, на одному з засідань Головної Управи УСГ в Вінніпегу, навіть доручено покійному вже інж. Павлові Штепі опрацювати доповідь для дискусії над тим. Доповідь виголошено, дискусія відбулася, виринули при тому деякі цікаві пропозиції, але за щоденними поточними справами якось це зійшло на задній плян і все лишилося по-старому. Ще кілька разів бачимо цю тему в програмах засідань Головної Управи УСГ і потім Крайової Екзекутиви УНО, однак якось не дійшло до того, щоб викінчити її в формі готового проєкту.

Щойно в 1935 році систематично її обдумав та в формі проєкту організації опрацював проф. Тиміш Павличенко на засадах: а) окремої організації, б) постійного членства, в) окресленого способу діяння і г) суворої організаційно-громадської контролю. Назву з початку запропоновано “Український Одноцентровий Фонд”, бо полягав він на тому, що кожен член-податковець підписував заявою своє зобов’язання вплачувати до нього одного цента денно на допомогу українській організації, що чинно бореться за волю України. Одна з українських організацій на своєму з’їзді пропонувала назву “мільйонного фонду”, та ще в тодішній дійсності загального безробіття, великої економічної депресії й можливості спиратися в майбутньому тільки на членах, що живуть з праці своїх рук, виглядало б на фантазію, тому прийнято скромну назву “Одноцентового Фонду”, щоб дати йому якнайширшу суспільну базу, можливість певного діяння і захоронити перед осмішливою пропагандою противників того роду допомоги. За якийсь час, коли “Одноцентровий Фонд” почав себе оправдувати роботою та прихильністю жертводавців, назву змінено на “Український Визвольний (Одноцентровий) Фонд” і під такою назвою проіснував він 25 років. Його творцем, душею, першим і довголітнім головою та одним з найщедріших жертводавців, був д-р Тиміш Павличенко, великий український патріот, заслужений член УНО.

Український Визвольний Фонд утримався і має шанси ще довго втриматися, доки змінені умови суспільного життя не висунуть якоїсь ліпшої чи більш доцільної концепції організувати й переводити підтримку визвольної боротьби, а то з таких двох причин: 1. простий і нескладний спосіб його діяння; 2. опертя на велику

суспільну організацію, що в ній і завдяки їй знайшов свій початок. За ті довгі роки переходив він деякі зміни в методиці своєї праці, але в основному лишилися вони такі самі.

Організація побудована була так: складалася з членів, — їх називали часом податковцями, бо цей один цент денно вважався неначе національним податком на потреби визвольної боротьби, — що підписували урочисту декларацию-зобов'язання платити до УВФ по центові денно, всі члени однієї місцевини творили відділ УВФ, що приміщувався звичайно або при гуртку (потім відділі УСГ) або при філії УНО. Контакти з податковцями утримував і взагалі справами УВФ на місцях завідував зв'язковий (його часом називали представником) УВФ, обраний на загальних зборах гуртка УСГ чи філії УНО. Коли відділ УВФ мав більше членів, або жили вони розкидані далеко від себе, зв'язковому додавали помічника. У великих містах, як Едмонтон, Вінніпег, Торонто, Монреал та інших могли ще діяти т. зв. десятники УВФ, кожен з них мав під опікою чи то район міста, чи якусь фабрику або копальню, де працювало багато робітників, а відповідали вони перед головним зв'язковим на цілу місцевину.

Кожен член мав право брати участь у З'їздах УВФ, що звичайно відбувалися при нагоді Крайових Конференцій УНО чи Крайових З'їздів УСГ. Там обиралися верховні органи УВФ — Крайовий Комітет і Крайова Провірна Комісія. До Крайового Комітету ішов зв'язок з низових відділів УКВФ, туди пересилалися зібрані гроші і звіди висилалися до установ та організацій, що вели визвольно-політичну боротьбу, т. зн. на початках до Начальної Команди УВО і пізніше до Проводу Українських Націоналістів.

Ця акція сперта була на дуже точній і суворій контролі. Знизу до гори ішла вона таким порядком: кожен податковець діставав членську книжечку, в якій наліплювалися марки УВФ з відповідним написом (з початку: “За волю України!”) тому, що незручно було наліплювати кожного дня по значкові за одного centa, забирало б це забагато часу і коштів, заведено значки тижневі, кожен по сім центів. Коли книжечка заповнилася наліпленими значками, податковець передавав її зв'язковому, а цей переслав її до Крайового Комітету,

розраховуючися при тій нагоді з отриманих до розпродажу значків. Вона залишалася в центральному архіві Крайового Комітету, а податковець отримував нову, де було зазначено, скільки він до того часу пожертвував на УВФ. Один цент — це було мінімум, були члени, що платили більше і для тої цілі згодом випускалися значки на вищі суми, наприклад, по одному доларові або й більше. Перший ступінь контролю переводився при перебиранні від зв'язкових книжечок. Другий ступінь належав до обраної на Крайовому З'їзді Провірної Комісії, що контролювала кількість книжечок, висоту вплачених сум і записи їх у книговодстві УВФ, а завершувалася контролю третім ступенем, коли остаточну перевірку цілого УВФонду в крайовому масштабі переводив затверджений урядом запряжений професійний, т.зв. “чартеровий” себто дипломований книговод. Така сувора контролю була доконче потрібна, щоб давала 100% певности податковцям УВФонду, що їхні гроші йдуть дійсно на призначену ціль. У наслідок того УВФонд утішався великим довір'ям у свого членства та в усіх податковців. Ба, щобільше, членами його ставали люди, що не належали ні до одної з Братніх Організацій УНО, і навіть громадяни, що належали до організацій інших і тому складали свої пожертви анонімно. І ще й досі є такі. Вони поважали УВФонд і цілі, для яких він працює, але не хотіли ускладнювати собі положення в тих суспільних світських чи церковних організаціях, куди належали від довших років.

Таким способом революційно-визвольна організація діставала фонд, хоч далеко не вистачальний на всі її потреби, але певний, на нього можна було рахувати кожного року і заспокоювати прибутками з нього якусь частину потреб в одній з ділянок її діяльності.

Коли ж стало відоме, що діє УВФонд, і діє постійно, безперебійно та справно — почали до нього напливати й інші пожертви. Крайовий Комітет УВФонду і КЕ УНО пригадували при різних нагодах, щоб у кожній місцевині раз на рік улаштувати якусь імпрезу — забаву, пікнік, концерт, театральну виставу тощо — з чистим прибутком на УВФонд. Крім того його прихильники використовували такі нагоди, як родинні свята, гостини в знайомих і т.п., щоб пригадувати присутнім про потреби визвольного руху й зробити збірку на нього. Одного року

переведено великий всеканадський т.зв. констест популярності для УВФонду. Деякі ініціативні зв'язкові організували для нього коляду. Минали роки, не один колишній член чи прихильник УВФонду покинув цей світ і перенісся до вічного життя, були серед них і такі, що не забули про УВФонд у своїй останній волі.

З бігом часу, коли гроші тратили на вартості, піднесено пожертви з одного centa на вищі вплати, потім заведено два роди членства — звичайного і вищого ряду з більшими річними внесками. На останньому З'їзді УВФонду введено новість: податковець складав одноразово більшу суму так, що відсотки з неї мали покривати дотеперішні щорічні вплати.

Вся та праця цілого апарату від низового зв'язкового до членів Крайового Комітету на верху велася й далі ведеться цілком безкоштовно. В міру того як поширювався засяг діяння УВФонду, коли наліплювання значків частинно перенесено до централі, коли більшало число членських книжечок і в наслідок того збільшувалася й вимагала більше часу технічно-книговодська праця, треба було призначити до того одну канцелярійну силу, щоб не довести до залеглости в роботі та облегшити справність контролі. Кошти утримання тієї сили ішли не з каси УВФонду, покривалися вони з бюджетів Головної Управи УСГ і Крайової Екзекутиви УНО. Зреформовано дрібну роботу й заощаджено на часі — вона й далі ведеться безплатно, згідно з початковими основними принципами самої ідеї УВФонду, що кожен цент повинен іти тільки на визвольну роботу. Єдине, за що платила каса УВФонду — це кошти друків членських книжечок, значків до наліплювання і, пізніше, пам'яткових перснів та естетичних грамот, що ними врочисто наділювано членів УВФонду після того, як пробули вони довший час в організації.

За час свого існування УВФонд зібрав і переслав до проводу визвольної боротьби немало грошей, як це показує понижча таблиця:

На допомогову акцію до Європи вислано:

1. За роки 1935 до 1948 вислано суму \$27,801.73
 2. За роки 1949 до 1965 вислано суму 108,242.70
 3. За роки 1966 до 1970 вислано суму 60,533.60
 4. За роки 1971 до 1980 вислано суму 107,050.00
- Р а з о м вислано до Європи: \$303,628.03

В роках 1935 до 1948 вислано на перший погляд меншу суму, але треба взяти до уваги, що в тому часі робітник заробляв далеко менше. Вартість доляра в 1930 роках була набагато вища, ніж тепер.

Теперішнім читачам пожертва одного цента денно, що давала \$3.65 річно (в великій частині вона заокруглювалася до рівної суми \$4.00), видається смішно малою. Але пам'ятаймо, що: 1. початок і перші роки діяльності УВФонду припадали на час тяжкої економічної депресії і великого безробіття в Канаді. Більшість членів або цілком не мала праці й жила з міської чи державної допомоги, або ледве в'язала кінці до купи, щоб прожити. Вони мусіли відмовляти собі не то що скупих у бідному їх житті приємностей чи розваг, але просто не раз найконецніших речей, щоб чесно дотримати підписаного на заяві зобов'язання; 2. купівельна сила доляра перед 50 роками навіть порівнюватися не може з сучасною. Вистане сказати, що в роках, коли народжувався УВФонд, \$4.00 це була пересічна висота тижневого зарібку тієї категорії робітників, що до неї поголовно, з дуже малими виїмками щасливців, належала левина частина податковців УВФонду. Іншими словами, на початку 1930-их років член УВФонду жертвував на цілі визвольної боротьби річно свій однотижневий зарібок. Порівняймо, скільки виносить такий зарібок під сучасну пору і запитаймо себе, скільки людей віддають чи готові б віддати свій однотижневий зарібок кожного року для УВФонду.

Висліди роботи УВФонду — як зрештою теж в інших організаціях — стояли в прямій пропорції до обов'язковості й ініціативності його представників на місцях, це ж бо вони стояли в безпосередньому контакті з податковцями. Там, де зв'язкові голосилися добровільно до тієї праці, справа завжди стояла краще, як у місцях, де їх обирали на зборах. Не все і не всі члени могли приходити на збори, багато працювали на змінах, що не давали до того змоги, дехто міг занедужати на той час чи інша якась причина ставала на перешкоді, а збори мусіли обрати когось, отож часами обирали тих, що були під рукою. Бувало, що обраного представника перекидано до праці кудись глибоко в ліси, або на далекий відтинок залізної дороги, або мусів виїжджати на жнива, що давали можливість більшого зарібку, а то й цілком мусіли покидати дану місцевість і на тому терпів УВФонд.

Коли представник був ініціативний та агресивний, не ждав, аж тось до нього зголоситься, сам підступав до членів чи хоч би й до не зв'язаних з організацією людей, там УВФонд стояв краще. Коли ж це були люди тихої і неспіливої вдачі, то навіть незважаючи на їх ідейність УВФонд або стояв на місці, або кульгав.

А втім, багато членів мали вже кількالكітній досвід у такій роботі, коли ходили від хати до хати, підступали до людей під церквами, на пікніках і всюди, де тільки можна було їх стрінати, збирали передплати й пожертви на “Новий Шлях”. Так легко воно не йшло. Хто передплачував або давав на пресовий фонд “Нового Шляху”, принаймні діставав за те часопис. Але жертводавці на УВФонд мусіли вдоволятися тільки думкою, що їхні пожертви йдуть на добру ціль.

Людська вдача не однакова, одного переконати можна легко, до другого треба приходити два або й більше разів, а з третього ніколи нічого не видобудеш, ще й прикрих слів наслухаєшся. Загально можна ствердити, що більшість людей відчували нехіль до постійних, хоч би й дрібних фінансових обтяжень. Коли йому промовити до серця і коли був він при грошах, то в жертвах шелестів папір, замість дзенькоти металевої монети. Та це було рідко і на другу таку нагоду збірщик мусів не раз довго чекати. Але піднесення членського внеску на 50 центів річно майже завжди стрічалося з опором.

Багато залежало теж від того, що діялося в даний час в українському житті. В моментах великого потрясення, як наприклад по геройській смерті Василя Біласа й Дмитра Данилишина, або по трагічній події 1938 року в Роттердамі, пожертви сипалися і пили шпарким струменем. Але, наприклад, після падіння Карпатської України, або в часі війни, коли марево безнадійности давило груди — приходив застій, ширилась апатія.

Зв'язкові, представники й збірщики, чи як їх тут називали “колектори”, добре знали психологію людей, серед яких їм доводилося працювати, розуміли, коли можна і треба використати пригожий настрій, а коли не лишалося нічого іншого, хіба терпеливо чекати.

Одначе в загальному можна сказати, що співпрацівники УВФонду, виконували свої обов'язки сумлінно, ідейно та з посвятою, деякі з них дуже заслужилися для своєї організації. Подаємо для прикладу

назвища тих з них, що вже відійшли з цього світу, щоб лишилася пам'ять про них, їхню ідейність, жертвенну та віддану працю, а це:

ЗВ'ЯЗКОВІ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО ФОНДУ КАНАДИ

в поодиноких місцевостях Канади, які відійшли у Вічність

Вал д'Ор, Квеб. — Данило Ростецький, Михайло Борсук
Ванкувер, Б.К. — Олекса Кругляк

Веллад, Онт. — А. Бабюк, Федір Татарчук

Віндзор, Онт. — Микола Мусій, Олекса Червак, Фл.
Кульчицький, І. Недошитко, Іван Хрін.

Вінніпег, Ман. — Михайло Бабій, С. Ухач, Йосип Нецкар,
Пилип Семака.

Гамільтон, Онт. — С. Маглевич, В. Підсадний, Михайло
Бабій, Михайло Клиш, Дмитро Горбатюк, Іван Канцяра,
Микола Тарчанин.

Джералтон, Онт. — Дмитро Павич.

Едмонтон, Алта — Онуфрій Цукорник

Еспаньоля, Онт. — Микола Гнатчук

Калгарі, Алта — Ф. Король, Іван Сеньків.

Кіркленд Лейк, Онт. — Михайло Возьний, Р. Сверлик

Лімінгтон, Онт. — Василь Кузьма

Монреаль, Квеб. — Степан Гривнак

Мус Джов, Саск. — Іван Дробко

Норт Батлефорд, Саск. — С. Лащок

Ошава, Онт. — Лев Мотиль, Іван Стельмах, Ісидор
Турецький

Порт-Колборн, Онт. — Михайло Чугринський

Реджайна, Саск. — Олекса Топольницький

Руан, Квеб. — Теодор Кравець

Саскатун, Саск. — Л. Кулеба, Ф. Кішинський, І. Третяк,
Микола Лащук

Ст. Боніфас, Ман. — Іван Копинський

Ст. Кетерінс, Онт. — Пилип Цибуляк, Михайло Макух,
Михайло Ліниця.

Содбурі, Онт. — С. Сорока

Смутс Рок Фолс, Онт. — Д. Микитюк

Тіммінс, Онт. — Василь Воркевич

Торонто-місто — Іван Савчук, Теодор Нечипорчук,
Степан Теребуш, Тетяна Грай.

Торонто-захід — Олекса Ройко, Олекса Сюркало

Подано прізвища тих зв'язкових, про яких напевно знаємо, що вони відійшли у вічність, можливо, що є ще більше інших, на жаль, про них не маємо точних інформацій з поодиноких місцевостей.

ГОЛОВИ КРАЙОВОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО ФОНДУ

в Канаді, від 1935 р. до 1982 р. включно

Д-р Іван Гуляй — від 1935 до 1938 р.

Д-р Тиміш Павличенко — від 1938 до 1954 р.

Северин Віндик — від 1954 до 1963 р.

Микола Плавюк — від 1963 до 1966 р.

Д-р Модест Д. Мицик — від 1966 до 1971 р.

Мирослав Івасиків — від 1971 до 1978 р.

Мгр Євген Мاستикаш — від 1978 до 1982 р. включно

СЕКРЕТАРІ КРАЙОВОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО ФОНДУ

в Канаді, від 1935 р. до 1981 р. включно

Дмитро Ріпак — 1935 р.

Анна Зелена — 1936 і 1938 рр.

Самійло Гук — 1938, 1939 і 1940 рр.

Іван Байрак — 1941 р.

Пилип Семака — 1942 р.

Лев Вовк — від 1943 до 1948 р.

Дмитро Ріпак — 1949 і 1950 рр.

Мгр Михайло Наконечний — від 1951 до 1954 р.

Інж. Михайло Селешко — від 1954 до 1971 р.

Ольга Цвик — від 1971 до 1982 р. включно

Український Визвольний Фонд, хоч мав свій статут, свої керівні органи і своє членство і тим самим формально був самостійною організацією, але весь час стояв він, так сказати б, під опікою УСГ й УНО, бо звідти переважно напливало його членство і своєю працею доповняв він діяльність тих обох організацій. З бігом часу значення УВФонду зростало, він здобув собі сильніші позиції в системі УНО і БО, мав за собою немалі успіхи. У висліді того Крайовий ЗТзд УНО і БО в Содбурі 1960 року підніс УВФонд до становища Братньої Організації нарівні з УСГ, ОУК і МУНО. Тим самим УВФонд перестав бути

неначе додатком, став повноправною і повноцінною організацією, як усі інші Братні Організації, голова його Крайового Комітету автоматично стає членом Президії УНО і з тієї позиції може впливати на поставу й підтримку цілої системи УНО для праці УВФонду.

Та не тільки в фінансовій допомозі визвольній боротьбі УВФонд проробив добру роботу. Не менші були його заслуги в національно-виховній праці. Приєднати нового члена УВФондові, втримати його в стані розуміння постійної допомоги батьківщині в боротьбі, не дати йому збайдужіти в прикрих умовах життя і не піддаватися розпачеві під важкими ударами долі, вимагало великого зусилля, політичної чуйности, уміння надхнути оптимізмом податковців. Багато йшло на те дискусій, переконувань і розмов. Уже саме приєднання нового члена сполучене було з розмовами про сучасний стан, його потреби, про майбутні перспективи. Вислухувалися всякі критики й вислови невдоволення, збивалися злобні наклепи противників УВФонду і т.п. Кожен член збіркового апарату мусів завжди бути готовий відбивати всякі закиди й нападки, щобільше вміти це робити. Для того він мусів читати газети й націоналістичну літературу, ходити на доповіді, набиратися знання в розмовах з провідними людьми своєї організації — одним словом, постійно працювати над собою. У своїй організації він був неначе барометром людських настроїв і перший мусів реагувати на все, що діялося на терені його праці, часто ще перед тим, заки організаційний провід мав час зібрати інформації з усього терену, обговорити справу й зайняти до неї становище та повідомити про те всіх у пресі чи організаційним листуванням. Податковець не завжди міг чи хотів іти за скаргами й жалями до провідників організації, але “колектор” чи то “Нового Шляху” чи то УВФонду був перший, що мусів те вислухати, його обов’язком було дати відповідь чи вияснення негайно, ще заки сигналізував він ті прояви догори.

А далі — скільки разів податковець УВФонду складав свою тижневу чи місячну пожертву, його думка мусіла хоч на хвилину відриватися від щоденних його справ і турбот, звертатися до України, до потреб свого народу, до його боротьби. Теж саме повторялося, коли дістав він нову книжечку від Крайового Комітету та взагалі в кожному контакті в якій-небудь справі зв’язаній з діяльністю

УВФонду. При всіх фінансових звітах, за кожним разом, коли в націоналістичній пресі було щонебудь писано про УВФонд чи взагалі допомогу заморської еміграції визвольній боротьбі українського народу, його огортало вдовolenня в свідомості, що він теж сповняє свій обов'язок, він теж своєю частинкою причиняється до загального успіху. Це зміцнювало його патріотичні почування й давало йому моральне право сміливіше забирати голос скрізь там, де говорилося про визвольну боротьбу, бо він теж воїн у тій боротьбі, хоч і в запіллі, бо там поставила його доля, але теж активним учасником у загальному визвольному змаганні українського народу.

Друга світова війна на деякий час послабила діяння УВФонду. Порвався зв'язок з Європою, не було можливості висилати туди грошей й узагалі заведено девізові обмеження на час війни. Найлегше можна було отримати дозвіл на висилку грошей до Англії, найближчої союзниці в війні, де стояли теж канадські військові частини. Перед війною існувало в Лондоні Українське Інформаційне Бюро, що діяло в порозумінні з націоналістичним проводом. Тепер підтримувало його УНО за посередництвом УВФонду, аж доки не поставлено справи так, що утримання того Бюро перейшло на Комітет Українців Канади.

Повоєнний хаос і великий вихід людських мас з ССРСР дуже загострили потребу якнайшвидшої допомогової акції вже не тільки для збройної чи політичної боротьби, але просто для рятунку життя тисячів і тисячів людей. За океаном поставали спеціальні для того організації. В Канаді створився Фонд Допомоги Українців Канади (ФДУК), відновив свою роботу Фонд Українського Золотого Хреста в ОУК та УВФонд у своєму давньому засягові діяння і дальших 20 років діяв випробуваним уже своїм способом і давніми методами. Різні українські суспільно-політичні кола почали й собі творити організації на зразок УВФонду, дехто навіть користувався тою самою назвою, хоч і не повинен був того робити, бо це могло вносити замішання, треба було прибрати собі назву інакшу, бо, зрозуміло, не в назві організації суц, але в її роботі. Потреби України були й будуть такі великі, що знайдеться місце для всіх, у кого буде добра воля й охота прикладати руки до такої праці. Подамо на те приклад з найновіших часів.

На Першому Світовому Конгресі Вільних Українців у Нью-Йорку делегати української суспільно-громадської націоналістичної організації привезли свіжодобуту в Україні і надруковану в “Українському Слові” в Парижі першу книжку з т. зв. захлавної підпільної літератури п.н. — “Лихо з розуму”. Вона зробила колосальне враження в усьому українському вільному світі. Показалося, що деякі заподані там назвища переслідуваних українців відомі були членам УНО і членкам ОУК, що походили з тих околиць і знали особисто їхніх батьків. У Торонто спонтанно започаткувалася акція допомоги їм та їхнім рідням в Україні її на засланні. Всі три установи, що по традиції давніх років займалися тією діяльністю — УВФонд, УСТ та Фонд УЗХреста взялися за діло. Координаційну працю з рамени УВФонду доручено покійному вже сьогодні Онуфрієві Максимову, колишньому членові ОУН та політичному в'язневі, а тепер членові одночасно УСТ й УВФонду та зв'язковому від тих організацій до Фонду УЗХреста. Впродовж кількох місяців зорганізовано допомогу на найбільшу можливу за даних умовин скалю.

Подібні більші чи менші комітети, пов'язані й непов'язані з давнішими організаціями виростали, як гриби по дощі, і показалося, що для кожного знайшлася робота. Згодом усю акцію накрито шапкою СКВУ, створилася в ньому окрема комісія для тієї справи, щоб затримати якусь пляновість у тій допомогівій морально-політичній і матеріяльній праці та не допустити до хаосу й марнування енергії. Є там місце для всіх. Працює в тій ділянці далі й УВФонд, установа з найдовшою традицією і найбільшим досвідом.

На сьогодні УВФонд нараховує 535 членів-податковців, що живуть і діють у 22 місцевостях Канади. Вже дуже мало між ними членів-засновників, але ще менше членів цілком молодого віку з покоління, що народилися, виростили та виховалися в Канаді. Досі він працював тихо, та не б'ючи в дзвони й барабани — не він говорив про себе, за нього говорили його діла. Інші Братні Організації, а то й місцеві Відділи чи філії, відзначували свої 10-річчя, 15-річчя, 25-річчя і т.д. аж до Золотих Ювілеїв, а УВФонд — хіба згадував про те внутрішнім листуванням, принагідними згадками в “Новому Шляху” або на зборах

своїх членів. Тут і там, може й спеціально, але завжди на локальний масштаб.

Але в міру того, як наближався і його ювілей, пора йому призадуматися, не так над тим, щоб показати, що він досі зробив, як над тим, як йому бути далі. Чи і як буде він далі існувати й діяти, а чи може згасне так тихо, як тихо і діяв, коли відійде покоління, що його створило й керувало його роботою 50 років. Хто прийде на їх місце? А може й не треба буде, може інші організації в системі УНО, теж переформованій до дальшого діяння, дадуть собі раду без УВФонду? Коли, як кажуть, нема незаступних людей, то може й нема незаступних організацій. Дозволимо собі бути іншої думки. Зачнім від питання, чи буде потребувати Україна, й зокрема ті елементи в ній, що досі потребували акції УВФонду, такої самої допомоги і надалі? Нема двох думок, що напевно потребуватиме, і певідомо, як довго, але напевно відчуватиме таку потребу. А коли так, то чому відразу, завчасу не підготовлятися до того, щоб ця допомога йшла далі, безперерібно? Існують же ж народи, що вже добилися до власної державности, але й далі не можуть обійтися без допомоги своїх синів поза межами їхньої державної території. А хоч Україна і своєю величиною і природними багатствами і числом її народу куди більша від тих нових держав, але в довгій боротьбі, в тяжких змаганнях з ворогами, які не зникнуть з обличчя землі з моментом її відродження і не переродяться моментально з ворогів на приятелів чи хоч би й нейтрально-байдужих, потребуватиме довшого часу, щоб стати на ноги політично, господарсько й фінансово, не обійдеться без помочі навіть уже тоді, коли на всіх мапах світу буде видіти, як незалежна держава. Така установа, як УВФонд, з такою самою роботою, хоч і з відповіднішою до нового положення назвою, буде потрібна довгі-довгі роки. А коли так, то не можна допустити до того, щоб вона зійшла зо світу без переємника її роботи.

Вже в перших роках існування Одноцентрового ще Фонду завівся був гарний звичай записувати до нього дітей його членів. У початках, коли марки на книжечках наліплювали ще самі податковці, це була чудова нагода зв'язувати малу дитину з її народом, заставляти її думати про нього та про його долю. Звернув на те увагу батько

Одноцентового Фонду, проф. д-р Тиміш Павличенко, коли писав:

“Трудно собі уявити кращий спосіб, що морально пов’язує дитину з українським народом, як нагода купівлі марок Одноцентового Фонду й наліплювання їх до членської книжечки зо словами “На волю України”.

Метушня й клопоти воєнних років, потім наплив свіжих людей до Канади і підсилення УВФонду новими дорослими членами, відсунули набік розбудову дитячого членства в ньому. Одначе, коли хочемо втримати не тільки УВФонд, але якунебудь організацію, що проіснувала вже 50 років, мусимо подбати про членство для неї і з того членства з часом мусить зродитися новий провід, уже з тих, що народилися й виховалися та духово й суспільно-політично дозріли в Канаді. Так робить УНО через свої “Рідні Школи” й Доріст УНО, так роблять навіть асекураційні товариства, що забезпечують немовлят і від тих найменших членів починають думати про майбутніх своїх провідників. Це широка тема, що про неї треба б писати окремо й багато. Але це єдиний спосіб придбати членство також і для УВФонду і від нього треба зачинати, а що скоріше почнемо, то більше надії буде на здійснення того.

Чи це можливе? Чи знайде воно настільки зацікавлення, щоб на стало втримати при тій ідеї відповідну кількість молодих українців? Напевно можливе. Вистане пригадати, яке зацікавлення Україною огорнуло за останніх кільканадцять років наймолодше покоління українців у Новому Світі. Ніде правди діти, не поменшуючи нічиїх заслуг, ані не прибільшуючи нічиєї ролі, але під впливом вістки з України, контактів з нею в часі поїздок туди — для підтримки й популяризації в світі т.зв. дисидентського руху, цебто руху спротиву української інтелігенції не тільки її, але й інших суспільних сфер, зробили найбільше наймолодші українці, студенти, учні, діти. Це ж вони заповнювали ряди маніфестаційних походів, чинно протестували під амбасадами, скрізь там, де можна було підняти голос і звернути увагу світу на затиск волі в СССР, це ж вони голодували під пам’ятниками, на публічних місцях, розносили літературу, діставалися туди, куди ніхто з їх батьків не міг би дістатися. Вони творили комітети, вони виступали на різних зборах в імені української суспільности і все те з

переконання, з внутрішньої потреби, а не для юнацької фантазії. За тих кільканадцять років вони вже видали з себе кандидатів на фактичних провідників продовження тієї політичної діяльності для пропаганди української справи в своїх країнах і в цілому світі. З роками вони міцніють не тільки духово й світоглядно, але й фінансово. Скільки ж з них уже тепер видають власних засобів на всякі справи, зв'язані з тією їхньою діяльністю?

В тій справі трудно рахувати на масовість. Та вона й не завжди й не в усьому потрібна. Головне — відчуття обов'язку займатися тим, почуття відповідальності перед самим собою, як тими, що походять з українського народу й повинні робити для нього, що в їхній силі. Кожен на місці та в ділянці, до якої найліпше підготований, на якій розуміється і в якій може мати успіх.

Не може бути сумніву, що й ділянка різного рода "визвольних фондів" чи як вони в майбутньому будуть називатися, знайде своїх ситуаційстів. Але вони з неба не впадуть. Вони мусять визрівати в даному соціологічному середовищі і над тим треба працювати. Є добре зерно, є відповідний ґрунт, треба тільки праці, щоб з того визрів плід. І над тим мусимо думати, коли лежить нам на серці доля Українського Визвольного Фонду.

ПОЧАТКИ МОЄЇ ПРАЦІ В УНО

Приїхав я до Канади з Відня в 1936 році, на культурно-освітню працю до Українського Народного Дому в Вінніпегу. Ту думку мені піддав і про мій виїзд старався полк. Роман Сушко, а здійснила її панна Ганка Романчич зо своїми друзями в Вінніпегу.

Як тільки я трохи розглянувся в положенні, побачив, що праця в Українському Народному Домі була корисна для української громадськості, а для мене особисто — дуже цікава.¹⁴

Хоч працював я в Українському Народному Домі, та були в мене контакти з культурними працівниками інших українських організацій, а зокрема стояв я в добрих відносинах з деякими чільними представниками УНО. 20 червня 1938 року відвідав мене редактор "Нового Шляху" з Саскатуну сл.п. Михайло Погорецький у товаристві Павла Юзика, тоді вчителя, а тепер сенатора. 30 вересня того ж року зайшов до мене з відвідинами полк. Роман Сушко,

¹⁴ Це описано в книжечці "Святкування 40-річчя Українського Народного Дому в Вінніпегу, 1953.

що саме тоді приїхав з Європи, щоб ближче пізнати працю організації УНО в Канаді. В міжчасі побував у мене й голова УНО, інж. Володимир Коссар. У розмовах з ними мав я нагоду пізнати потреби й можливості культурно-освітньої праці в Канаді, виробити собі ширший погляд на неї та доповнити мій власний досвід, що його придбав працею в Українському Народному Домі.

Перед виїздом до Америки 2 листопада 1938 року полк. Роман Сушко зайшов ще раз до мене і, працюючись, немов жартуючи сказав: “Ну, то вже мабуть час, щоб ви почали працю там, де вам належиться, а саме в Крайовій Екзекутиві УНО.” Цей його “жарт” міг уважатися також наказом, бож свого часу в Європі я працював під безпосереднім його керівництвом, та я все ж таки вирішив ще далі працювати в Українському Народному Домі й лишитися в Вінніпегу, де мав нагоду приглядатися до українського життя, говорити з представниками багатьох українських громад, читати всю пресу. Навіть і дописував до неї часто.

Розглянувшись так у громадському житті українців Канади, прийшов я до висновку, що українські організації в Канаді потребують громадських працівників, а в першу чергу вчителів “Рідних Шкіл”, диригентів хорів та інструкторів народних танців. Ці мої помічення утвердилися після зустрічі з проф. Іваном Боберським і ще більше міцніли під впливом подій у Європі. Українці в Канаді досі були певні, що в разі потреби дістануть культурних працівників і всю допоміжну літературу “зо старого краю”. Але ті надії зникали й розвівалися в наслідок розвитку політичної ситуації в Європі і треба було покладатися на власні сили.

Тоді, в тих обставинах, дозріла в мене думка про потребу організувати курси, щоб на них вивчити кадри вчителів для “Рідних Шкіл”, диригентів, режисерів і взагалі культурних працівників. Назвав я ті курси “диригентсько-вчительськими”, бо такі мали бути два їхні найголовніші завдання.

Управа Українського Народного Дому погодилася з тими моїми думками і скоро по тім, 1939 року, проголошено перші такі курси в “Українському Голосі”. Одночасно пропонував я заснувати “Товариство Меценат”, щоб зацікавити культурно-освітніми справами

ширші кола української громадськості. Це товариство мало б бути допоміжним — у моральному й матеріальному сенсі — чинником у розвитку культурно-освітньої праці. Навіть виготовив я вже для нього правильник.

Тим часом увагу української суспільності прикували до себе події в Європі, а зокрема в Карпатській Україні, курси не відбулися, завмерло й ледве народжене “Товариство Меценат”.

Вечором 20 лютого 1940 року зайшов до мене адвокат Василь Свистун, колись визначний діяч СУС і великий противник українського націоналістичного руху, а тепер діяльний член УНО Канади. Слово по слові — і він запропонував мені в іменні Крайової Екзекутиви УНО поїхати до праці в тій установі в Саскатуні. Або, якби мені трудно було виїжджати з Вінніпегу чи з іншої якоїсь причини працювати в УНО, тоді — перейняти редакцію “Канадійського Фармера”.

І так я в лютому 1940 року переїхав до Саскатуни і став працювати для КЕ УНО. Вже при першій зустрічі з її головою, інж. Володимиром Коссарем, запитався він, чи я ще далі підтримую думку про “диригентсько-вчительські курси”. Бо їх можна б організувати від імені УНО, що підтримає їх морально й матеріально. Я це пропозиція прийняв і ми домовилися, що перші курси відбудуться в Торонто.

Приготування до курсів почалося відразу. На щастя було кому зайнятися справою на місці в Торонто, був там культурно-освітнім працівником і диригентом хору УНО проф. Богдан Ковальський. Погодився вчити на курсах і музиколог д-р Яків Козарук, що працював у Форт-Вілліямі. У “Новому Шляху” друкувалися оголошення про курси й заклики посилати туди курсантів, містилися пояснювальні статті на ті теми; написано листи до священників і до впливових громадян у Канаді; КЕ УНО вислала спеціальні обіжники до філій УНО і БО — зроблено все, що можливе, щоб розпропагувати ідею курсів. Але з листування, що надходило, якось не видно було більшого ентузіазму в громаді до справи курсів. Деякі провідні члени УНО, а зокрема адвокат Василь Свистун, були проти курсів, подаючи за причину війну. Але курси мали повну підтримку Крайової Екзекутиви УНО.

Отож, не зважаючи на все, в червні 1940 року отримав я зворотний залізничний квиток до Торонто й 100 дол. на прожиток і витрати, відвіз дружину до її батьків у Вінніпегу, лишив їй 50 дол. і всів до поїзду до Торонто, маючи в кишені шість адрес можливих курсантів.

По дорозі зупинився я на кілька днів у Содбурі. Тут зустріли мене щиро й гостинно всі члени УНО і БО під проводом Михайла Шарика, обіцяли курсам повну підтримку.

Так само з щирою прихильністю вітали мене в Торонто Василь Гультай і Степанія Савчук з усім членством УНО її ОУК, Але... зустрічі були милі, та бракувало охочих до науки на курсах. З допомогою прийшли незнайомі тоді ще з мною Володимир Гірняк і Петро Самець. Вони знали людей в околиці Торонто, метнулися сюди й туди й за пару днів курси вже мали 19 учнів. Пройшли вони дуже успішно, хоч домівка УНО при вулиці Квін, де відбувалися курси, цілком не відповідала для такої науки.

Підручником для диригування служив курсантам "Диригентський поради́ник", що його написали доктори-музикологи Василь Витвицький, Зиновій Лисько та композитор Микола Колесса, виданий 1938 року заходами Українського Музичного Інституту у Львові. Курсанти користувалися теж "Історією музики" Миколи Грінченка і грамати́кою української мови проф. Василя Сімовича. Викладачі музичних предметів мали до розпорядження велику літературу в чужих мовах.

Крім музичних предметів, навчалися на курсах ще українознавство, теорія ведення "Рідних Шкіл" у Канаді, в коротких зарисах викладалася педагогічна психологія, подавалися основні відомості про українську сцену, рахуючися з тим, що випускникам курсів прийдеться на місцях співпрацювати з самодіяльними гуртками драматичного мистецтва.

Перед викладачами на весь рік стала потреба написати й видати підручник про ведення "Рідних Шкіл" у Канаді. Виконано це з великим успіхом, за два місяці Володимир Гірняк, при співпраці Степанії Савчук, написав підручник "Ведення Рідних Шкіл у Канаді".

Створити мішаний хор з самих курсантів, щоб могли вони відбувати з ним свої вправи й дати кінцевий концерт, було неможливо, замале було число курсантів. Управа

курсів звернулася до любителів співу серед членства УНО і взагалі до українців у Торонто. Не дивлячись на літню пору й спеку, зголосилося багато співаків, проби відбувалися успішно, диригенти-початківці мали нагоду до вправ.

Рішено зробити прилюдне закінчення курсів перед ширшою публікою. Мав це бути концерт, на якому диригували б свіжо випущені диригенти з курсантів. Управі курсів прийшла думка спровадити на концерт приятеля курсів, найбільшого українського і світової слави диригента Олександра Кошиця з Нью Йорку, його ім'я притягнуло б на концерт широкі кола української суспільності й одночасно піднесло б серед них значення курсів. Все це гарно, але... не було грошей. Принагідно довідався про те член УНО Василь Паладійчук і сам зголосився піти на збірку з підписним листом до знайомих йому людей. Так у короткому часі зібрано 156 дол. Олександр Кошиць згодився приїхати, а управа курсів у порозумінні з КЕ УНО розголосила це по всіх філіях сходу Канади та між громадськістю Торонто й околиць. Вислід був надзвичайний. На концерт у залі Українського Народного Дому поїздами й автами з усіх сторін — а найбільше з Содбурі зїхалося пребагато людей і коли ми з Олександром Кошицем підїхали до концертної залі, вразила нас несподіванка — вся вулиця перед Українським Народним Домом так заповнилася людьми, що поліція мусіла помагати звільнити дорогу для нашого авта. Зала була не то що повна, але “набита” публікою. Концерт вийшов дуже добре, свідoctва про закінчення курсів вручали учасникам два визначні українські діячі — проф. Олександр Кошиць і генерал Володимир Сікевич.

Ідея таких курсів подобалася багатьом українським провідним особам, звідусіль приходили листи з гратуляціями, проханнями про ближчі інформації. Писав до управи курсів композитор Михайло Гайворонський, розпитуючися про все: про склад і кількість курсантів, викладачів, програму курсів, відношення до них української громадськості. Він щиро й гарно поставився до наших курсів і на доказ своєї прихильности подарував кожному курсантові свій альбом “Пісні УСС” у чудовій обкладинці.¹⁵

¹⁵15 пісень для сольо й хору, видання Української Музичної Накладні”, Нью Йорк — Львів, друкарня оо. Василян у Жовкві, 1938 року.

Зайво говорити, як приємно було довідатися, що зразу ж по закінченні курсів сім їхніх учасників почали працювати в громадських установах. Інші також проявляли більше зацікавлення українським культурним рухом.

Закінчивши всі курсові справи, поїхав я відвідати філії УНО на сході: Монтреаль, Вал д'Ор, Руан-Норанда, Кіркланд Лейк, Содбурі, Форт Вілліам і Порт Артур. Скрізь я приглядався до життя УНО, знайомився з місцевими діячами й виголошував доповіді про українську культуру.

По моєму повероті до Саскатуна скликано засідання КЕ УНО, щоб обговорити справу курсів на підставі нашого досвіду в Торонто. Рішено курси продовжувати, але перенести їх до Вінніпегу, центру українського життя в Канаді.

Перші місяці моєї праці в УНО я був тільки культурно-освітнім працівником. Обіжником Крайової Екзекутиви УНО з дня 27 березня 1940 ч. 11/1940 призначено мене культурно-освітнім референтом при КЕ УНО.

У Вінніпегу початково наткнулися ми на несподівані труднощі, а саме, досить багато молоді з рядів УНО зголосилися добровольцями до канадської армії, між ними й такі, що на нашу думку були б перейшли через диригентські курси. Довелося вдаватися до різних засобів, щоб запевнити найближчим курсам відповідне число учасників. Домовилися ми з Олександром Кошицем, що найперше треба організувати в Вінніпегу хор з любителів співу й технічно підготувати з хористами програму курсів. Вінніпезці пам'ятали колишній тріумфальний виступ хору Олександра Кошиця в їхньому місті і на заклик управи курсів та філії УНО зібралось багато співаків з різних хорів. Дуже щиро зацікавився хором для курсів та й самими курсами хор Православного Собору та його парох, о. Петро Маєвський. У наслідок доброї постави вінніпезьких співаків до наших курсів, відразу могла початися праця з хором.

Крайова Екзекутива повідомила всю організацію про другі “диригентсько-вчительські курси” в Вінніпегу, подала їх програму і склад викладачів, випустила заклик висилати молодь на курси й помагати їм фінансово. Також звернулася до філій, щоб увесь дохід з “коляди” цього року

призначити на курси. Коляда принесла \$1,073.13, як на ті часи, це була сума досить таки кругленька, а незалежно від того надходили індивідуальні пожертви від різних друзів тієї праці...

В той час, як уся підготовка йшла дуже добре, подолано технічні й фінансові труднощі, найслабше представлялася найважливіша справа незадовільним показався впис курсантів. Багато тут помагав тодішній голова філії УНО в Вінніпегу, Дмитро Герич, та й сам управитель упродовж останнього місяця перед курсами ходив по українських хатах намовляти батьків, щоб посилати дітей на курси. Дехто з громадян підсміхався, називаючи підписаного “сейлсменом¹⁶ культури”. Була це праця тяжка й часто принизлива, та чого не доведеться витримати для доброї справи?

З цієї передкурсної гарячки вийшли ми переможно — на курси вписалося 36 осіб, що вже самі з себе творили добрий хор, а коли приєдналися до них любителі хорового співу з Вінніпегу, хор вийшов великий числом — правдива культурна організація дійсних любителів українського хорового мистецтва. Олександр Кошиць з захопленням працював з тим хором, а коли прийшло до концерту в “Плейгавзі” — була це велика культурна подія всього міста. Прийшли туди представники музичного життя Вінніпегу, а радіовисильня “сі-бі-сі”,¹⁷ з пошани до такої висококультурної події, записала з нього чотири пісні на свою власність, інколи передавала їх на всю Канаду.

У програму других “диригентсько-вчительських курсів” уведено навчання українських народних танців, випускники діставали документи на право інструкторів танців. Цю клясу провадив Петро Гладун; відділ народних танців за всі роки виконав велетенську працю, Петро Гладун ще довго з неослабленим успіхом займався тією ділянкою.

Викладали на курсах: проф. д-р Олександр Кошиць — про українську пісню й музику, він же й диригував курсовим хором; д-р Яків Козарук — про українську мову, інтонацію і ритміку; Онуфрій Івах читав лекції з української літератури, а о. д-р Василь Кушнір — з християнської етики; д-р Павло Маценко був управителем

¹⁶ Продавцем

¹⁷ Перші з “С(anadian B(roadcasting) C(orporation).

курсів, навчав техніки диригувати й викладав фрагменти з педагогічної психології.

З репертуару курсів уложено “Підручний хоровий збірник”, що швидко випродався до останнього примірника.

Пізніше, перед третіми курсами, слухачі курсів заснували “організацію культурно-освітніх працівників ім. Олександра Кошиця” й видали друком його лекції, що були поширенням його викладів у серії відчитів на українські теми департаменту східньо-європейських мов Колумбійського Університету в Америці. Під доглядом автора переклав цю книжечку на англійську мову Степан Павлюк. Книжечка зовсім вичерпана.

Треті курси відбулися також у Вінніпегу, з великим успіхом, громадськість почала ставитися до них, як до поважної загально-української справи. Комітет Канади висловився про них 23 вересня 1942 року: “Такі курси є важною і корисною працею, тому вповні заслуговують на широку підтримку українського загалу.”

Перед концертом третіх курсів виголосив до слухачів проф. Джордж В. Сімпсон вступну промову. Пізніше писав він 4 жовтня 1942 року до культурно-освітнього референта УНО, що діяльність його, разом з колегами, являється дуже важною працею, нею починаються вони до піднесення не тільки українського, але й канадського культурного життя. Висліди тієї роботи тяжко міряти, однак він певний, що майбутня генерація канадських українців буде вдячна за втримання при житті і в розвитку найкращих культурних традицій своїх предків. При тій нагоді висловив проф. Сімпсон думку, чому б не заснувати української культурно-мистецької організації, піддаючи навіть назвища людей, що їх можна б туди притягнути. Це, м.і., також причинилося до плянування створити Осередок Української Культури й Освіти. Пізніше проф. Сімпсон мав доповідь у клубі українських студентів “Альфа й Омега” в Саскатуні на тему “Кошиць та українська музика”. Доповідь надруковано брошуркою в англійській мові, вона також уже вичерпана.

Того року видано “Шкільні хори на 1,2 і 3 голоси, укладу Олександра Кошиця”, в двох зошитах — усе випродано. Д-р Яків Козарук упорядкував збірник “Українські народні пісні для діточих оркестр”, а І. Мельник виготовив збірку українських танців для

фортеп'яну й потім другу, колядок і щедрівок для фортеп'яну п.н. "Бог Предвічний".

1942 року припало 100-річчя з дня народження батька української модерної музики, Миколи Лисенка. Культурно-освітня референтура використала цю річницю в той спосіб, що проф. Олександр Кошиць, як колишній учень школи Миколи Лисенка, а потім учитель у ній і близький співробітник Лисенка, об'їхав з доповідями про нього схід Канади.

У Вінніпегу створився збірний хор для влаштування святочної академії з тієї нагоди. Відбулася вона під протекторатом Комітету Українців Канади, хор співав під орудою Олександра Кошиця.

З кожним роком зростало значення курсів, збільшувалася кількість учасників, поширювалася їхня програма, а разом з тим більшало й число викладачів, що з трьох зросло до 19. Причина лежала найперше в тому, що такі курси дійсно були потрібні, подруге, за ними стояло УНО, велика організація, і потреба курсантів притягало ім'я Кошиця.

Ще перед моїм від'їздом до Саскатуну листувався я з Олександром Кошицем, добре було мені відомо про тяжку його серцеву недугу й безробітність. У морі українства Америки й Канади жив наш прославлений усім культурним світом композитор і геніальний диригент, великий український патріот без сталих засобів до життя. Працювати, хочби й фізично, через недугу він не міг, а наша заможна громадськість та її установи, хоч як прикро про те писати, не знайшли можливості допомогти своєму великому землякові, і навіть не подумали, щоб використати його знання!

Тому, поминувши наші установи, я звернувся до добрих, зичливих і культурних людей у Вінніпегу з проханням хоч якимось допомогти тій людині. Згадаю хоч одного з них, це: покійні доктори Г. Новак, Б. Дима, П. Гуцуляк і П. Закус, аптекарі М. Залозецький і Симчич, о. д-р Василь Кушнір та інші. Вони складалися між собою і, щоб не вразити Кошиця, посилаючи зібране вітали його з Різдвом, Великодніми Святами, на день народження тощо, просили прийняти наше привітання та купити за вислане своїй дружині якийсь дарунок.

Під час курсів знаходили ми інші способи й нагоди для допомоги. Мусіли ми вважати, щоб проф. Кошиць, дуже

чутливий на такі речі, не почувався принижений. Пригадую собі, що коли я, як культурно-освітній референт, приїхав до Монреалю, дуже легко вдалося мені, при співпраці Володимира Гірняка, переконати тамошніх провідних людей, щоб вони влаштували в Монреалю велику маніфестацію, давши зразковий хоролий концерт під проводом Олександра Кошиця. Український Монреаль захопився тією думкою, створено збірний хор зо співаків УНО, православної громади й любителів співу. Концерт відбувся з надзвичайним успіхом у великій концертній залі. Найбільше причинився до того о. Володимир Слюзар і члени УНО Євген Довгань та проф. Богдан Ковальський. Були до того причасні й інші українські громадяни Монреалю, та з ними я був менше знайомий і не в силі по стільки роках пригадати собі їхніх назвиц.

У 1943 році Крайова Екзекутива УНО вирішила признати Олександрові Кошицеві сталу платню. Вирішити було легко, але виконати — трудніша справа. У Крайовій Екзекутиві був хронічний брак фінансових засобів, вона ледве давала собі раду втримувати канцелярію і сякий-такий зв'язок зо своєю підбудовою. Тоді ми — інж. Володимир Коссар і я особисто — позичили на ту ціль у нашого приятеля, одного з англійських адвокатів, \$2,000 і з них виплачували Олександрові Кошицеві признану йому місячну платню. Ми лякалися, щоб він не відмовився її приймати, тому я запропонував йому написати історію української музичної культури, в рахунок якої то праці Крайова Екзекутива буде йому виплачувати місячні аванси. Це сподобалося професорові Кошицеві і він погодився на таку форму сталої платні, під умовою, що її висота не перевищатиме спроможностей організації. В той спосіб Крайова Екзекутива виплачувала проф. Кошицеві півтора року по \$175 місячно.

А він захопився ідеєю писати ту книжку й увесь свій час у Нью Йорку віддавав на розшуки й записки потрібних до неї матеріялів, просиджуючи довгі години по бібліотеках. Зібрав стільки джерел до тієї праці, що задумував уже в 1945 році зачати її писати. На жаль не дійшло до того, перешкодила несподівана смерть Олександра Кошиця. Та не зважаючи на те, УНО зо своїм членством були горді, що здобулися на допомогу своїй

великій людині, не дали їй коротати життя в жалюгідних умовах. Я особисто вважаю великою честю для мене, що доля судила мені взяти участь у тій благородній справі.

У 1944 році змінено назву курсів з “диригентсько-вчительських” на “Вищі Освітні Курси”. Тоді вже існував Осередок Української Культури й Освіти, йому передано їх ведення й утримання. Курси мали вже два відділи з окремими програмами: історично-літературний і мистецький. Якийсь час провадив їх ОУКО, а потім вони знову вернулися до Крайової Екзекутиви УНО

Впродовж усього того часу, від перших курсів почавши, викладали на них: д-р Павло Маценко, що також був управителем курсів, д-р Яків Козарук, проф. Богдан Ковальський, проф. д-р Олександр Кошиць, о. д-р Василь Кушнір, о. С. Семчук, о. І. Шнитковський, д-р Лонгин Цегельський, Онуфрій Івах, І. Мельник, інж. Володимир Коссар і його дружина, Тетяна Кошиць, інж. Василь Топольницький, артист-маляр Петро Андрусів, о. д-р Юрій Федорів (у Торонто), проф. Роман Придаткевич, проф. Павло Юзик (теперішній сенатор), д-р Ярослав Рудницький, Іван Костюк, І. Сторожук, С. Тарновецький, Б. Купченко. Диригували хорами: в Торонто — Лев Сорочинський і проф. Нестор Городовенко, а потім разом Тетяна Кошиць і д-р Павло Маценко.

В 1949 і 1950 роки, і пізніше, управителями курсів були Тетяна Кошиць, д-р Ярослав Рудницький, д-р Богдан Боцюрків і Володимир Климків.

Народніх танців навчали: Петро Гладун (найдовше), Оленка Заклинська і Ярослав Клузь з Гамільтону.

Коли курси перебрав Осередок Української Культури й Освіти, на чолі їх стояв голова Осередку, що ним на початку був інж. Володимир Коссар, — уся інша праця й управительство перейшли на руки секретаря Осередку. д-ра Павла Маценка.

По курсах 1944 року, 21 вересня, помер Олександр Кошиць. Була це велика скорботна подія для курсів і для всієї української громадськості Канади й Америки. Похороном рішив зайнятися Комітет Українців Канади. Великий спільний хор співав “Панахиду” Кирила Стеценка, що її так любив Покійний. Поховано Олександра Кошиця в мавзолеї на цвинтарі Ріверсайд у Вінніпегу.

Значення Вищих Освітніх Курсів — надзвичайно

велике. Не диво, що їх ідею перейняли інші українські організації. Перша завела в себе такі курси Колегія св. Андрія в Вінніпегу, веде їх вона й досі. Ідентичні курси велися і в Колегії св. Івана в Едмонтоні, коли там був ректором автор цих рядків. Започаткували їх також на деякий час католицькі установи в Едмонтоні. Пізніше зробила це своїм звичаєм “Союзівка” в ЗСА.

Під впливом “Вищих Освітніх Курсів” і з уваги на свої організаційні потреби організація МУН покликала до життя “Провідницькі курси”, що відбувалися в Сенді Гук над озером Вінніпег у Манітобі. Курсами завідував д-р Богдан Боцюрків. У першому році тих курсів, крім д-ра Боцюркова, викладали там ще проф. Павло Юзик і д-р Павло Маценко.

Курси, що почалися під назвою “диригентсько-вчительських”, перетворені пізніше на “Вищі Освітні Курси”, завжди стояли під прямим проводом культурно-освітньої референтури Крайової Екзекутиви УНО Канади. Перейшовши через короткий період своєї підпорядкованості Осередкові Української Культури й Освіти, далі ведуться під опікою УНО, найчастіше в Торонто.

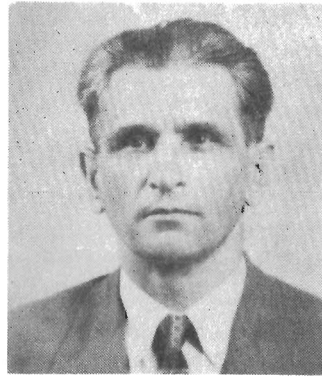
Ідея, що постала в Канаді і вперше почала здійснюватися в організації Українського Національного Об’єднання Канади, поширилася тепер по всьому вільному українському світі. В різних центрах українського розселення ведуться вони в усіляких організаційних формах, найчастіше як літні вакаційні курси для молоді.

Розповідь Павла Шульги

ШИРОКИМИ
ШЛЯХАМИ КАНАДИ...
(Спогади старого унівця)

I. Степові мандри

Початок 1930-тих років застав мене на "учительських гараздах" в Альберті. В тих часах і серед тодішніх відносин, учитель не тільки мусів бути майстром на всі руки — учителем, диригентом, організатором хорів та оркестр, режисером драматичних гуртків, часами й малярем декораций, а майже завжди промовцем на всяких національних і родинних святах — але й потребував

дипломатичного хисту, щоб усіх задоволити. А що "ще ся той не вродив, щоб усім догодив", то життя вчителя було не раз гіркіше перцю. Якби не свідомість, що його праця протоптує доріжку націоналістичній організації та націоналістичній ідеології, не один покинув би ту невдячну професію і шукав "легшого хліба".

Поза тією працею, приходилося боротися з противниками, а їх вахляр розтягався від смертельно ворожій комуні, що шаленою хвилею пропаганди котилася тоді по всій Канаді, до всіх тих, що кривим оком гляділи на надесподівано швидкий зріст спершу

Української Стрілецької Громади, а потім Українського Національного Об'єднання Канади. А в тій боротьбі з початку єдина наша зброя було живе слово. Щоправда, виходили українські часописи, але до стрілецької й унівської роботи ставилися вони або холодно й байдуже, або явно вороже. Отож коли нарешті з'явився “Новий Шлях”, кожен з нас зідхнув з полегшою. Хоч який він бідний і слабкий на початках, але з нього лилося вогненне слово, невидними вузлами в'язало розсіяних по безмежних просторах сподвижників націоналістичної ідеї і, найголовніше, це не було слово, що пролунало й полетіло з вітром, те слово було надруковане, лишилося на стало, можна було його ще раз перечитати й пригадати собі, можна було на нього покликуватися й роздавати між людей, слати туди дописи, передавати через нього поради й інструкції — неоцінений доповняльний засіб пропаганди живого слова в організаційній роботі.

Виходив “Новий Шлях” не дуже далеко від мене, в Едмонтоні, і як прийшли жнива, коли вчитель розпускав дівчорозряд по домах, хористи й музиканти розїздилися по фармах, щоб заробити щось у цей гарячий час, я постановив використати свої вакації і заскочити на кілька тижнів до Едмонтону, на власні очі побачити, як живуть і працюють наші друзі в “Новому Шляху”.

Поїхав я до Едмонтону, знайшов собі тимчасове приміщення в Інституті ім. Михайла Грушевського, що в вакаційний час стояв майже порожній, і пішов шукати своїх людей. В домівці Української Стрілецької Громади трудно було когось зловити, добрі три чвертини членів розїхалися по фармах на жнив'яні заробітки. Як нема нікого в домівці, то хіба сам піду до “Нового Шляху”, якось допитаюся туди. Знайшов я ту вулицю й число дому, що були подані в газеті, дивлюся — а це якась галерея, виставка образів або малярське студію — скрізь розмальовані полотна, готові чи тільки зачаті образи. Питаюся за “Новим Шляхом”, кажуть мені йти в глибину коридору. Минаю кілька дверей — є вивіска, грубими літерами надруковано “Новий Шлях”. Відразу знаходжу свою братію, знайомих з довгого маршруту канадськими містами від океану до океану: за столом сидить редактор Михайло Погорецький, ледве видно його з-за купи паперів і стосів накопичених на столі газет; з другої кімнати виходить Василь Рурик, якого я лишив у

Вінніпегу й побачив аж тут. Він відповідає за адміністрацію та адресар, потягнув за собою, щоб побалакати, не перешкаджаючи редакторів. Чути стукіт лінотипу — це царство Кузика, та він там сам один, не має нікого на зміну, працює до перевтоми й занепає на здоров'ю. Не дають і мені дармувати, коли довідалися, що я тут на три тижні, підучують то цього, то того, щоб допомогти в потребі, показують — кожен щось тут мусить робити, бо рук мало, а праці аж за багато.

А де ж друкується газета? Нема машин, бачу тільки стару “Гордонку” в куті, на ній хіба можна відбивати лєтучки, запрошення, конверти й усяку дрібну роботу. Газету треба пускати на пресу в чужій друкарні. Ов, недобре! Значить, ми тільки на половину господарі, а на другу половину ідемо в комірне.

Злидні аж в очі б'ють. Харчуються бідно, не так, як у нас на фармах, більшість “на масляниці”, як прийнялося говорити, довги тиснуть, за все плати, боргу ніхто не дає, в декого вже й діти підростають. Цей покашлює, другий надихався олова й лєдвє ногами волочить... але всі бадьорі, всі задивлені в майбутнє, в усіх віра, що мусять настати ліпші часи, а за хліб тим часом служать теплі, щирі й ентузіастичні листи й дописи з усїєї Канади.

Хоч і в мене не текло медом і молоком, перебивався я, як то кажуть, з води на хліб, але якось соромно мені стало на вид тієї бідосі, що з усіх кутків виглядала. Твердо постановляю, що як тільки вернуся між своїх фермерів, мусимо подвоїти й потроїти наші зусилля, щоб підтримати “Новий Шлях” і наших друзів, що для нього принесли себе в посвяту. Що б ми зробили тепер, у розгарі нашої організаційної праці, як не стало б “Нового Шляху”!

Як на те, з початком 1933 року появилися вістки в часописах наших приятелів, що “Новий Шлях” пішов “старим шляхом” невдах — туди йому й дорога! Та передчасна була їхня радість, бо “Новий Шлях” не потонує у безвісті, тільки перекочував з Едмонтону до Саскатуну, там хоч і не плаває в достатках, то принаймні в своєму домі примістився, в домівці Філії УНО.

Склалося так, що я теж незабаром причував до Саскатуну. Скінчилася моя праця в Мирнам, гетьманська січова організація повела проти мене наступ, мовляв, учителя музики не потрібно, хлопці вже самі добре грають, обійдеться без нього — помахувати палочкою перед

оркестрою хто-небудь потрапить, а він за велику платню дістас, нема з чого платити, жнива цього року скупі, гради обмолотили збіжжя ще на пні і т.д. Виповіли мені працю на три тижні, відбувся пращальний вечір і я поїхав. Тільки не до Едмонтону, як спершу плянував, але на схід, до Саскатуну, куди пересунувся тепер центр нашого життя.

В Саскатуні перші кроки — куди ж би, як не до ресторану Петра Божка? Це був заїздний дім і місце зустрічі наших членів після приїзду до Саскатуну, або хочби тільки в переїзді через нього. Мої інструменти та всі інші вбогі статки мандрівного вчителя-музики заніс я до “Нового Шляху” й поклав їх у підвалі. Тут що не крок — то знайомий. Пішли розмови, хто й де тепер живе, що тут діється, які перспективи і т.д. Довідався я, що тепер по Саскачевані роз’їжджас оркестра Гуртка УСГ з Бінфіту в Саскачевані, зміцнісна кількома силами з Вінніпегу, до неї долучився хор з Саскатуну — їдять по всій провінції робити рух для Українського Національного Об’єднання, якого досить велика філія постала в Саскатуні. Це “концертове турне” манджас від одного фермерського містечка до другого, у неділі й вільні від праці дні влаштовуються там пікніки й забави, з околиць народ суне, як на ярмарок — чудова нагода розводити пропаганду за Українським Національним Об’єднанням і “Новим Шляхом”. Ось найближчої суботи буде такий пікнік у містечку Альвені. Чому ж і мені не поїхати туди, тим більше, що оркестрі бракує нот, а в мене їх піддостатком.

У Саскатуні відчувалася деяка організаційна гарячка, був це час, коли Гуртки УСГ й Філії УНО росли, як гриби по дощі, і густою сіткою вкривали всю провінцію. Багато з них зникали після першого солом’яного вогню, деякі перемінялися на тимчасові, або “перехідні”, як прийнялося їх називати, але немало було таких, що лишилися настало. Виступи стрілецької оркестри й саскатунського хору підготовляли прихильну атмосферу, серед того всього увихалися організатори і пропагандисти. Закласти Філію чи Гурток вимагало більше часу, але збирати передплату — куди легше: притиснув дядька, розгорнув перед ним газету, забалакав, часом і до слова не дав йому прийти — і шусть передплата в кишеню! А раз уже перечитас він одне чи друге число — велика правдоподібність, що стане постійним передплатником, привикнувши до газети, ще й

сусідів за собою потягне. З таких роз'їздів рідко верталися стрільці з порожніми кишнями, а коли й не було відразу більшого успіху, то вже був підготований ґрунт для другого пропагандиста, що поїде туди при найближчій нагоді.

Невеличка групка хлопців і дівчат сіли в авто й у найближчу неділю рушили на пікнік до Альвени. Дорога почалася зо страхом, авто висовгнулося набік, з'їхало в рів і спинилося на дротяній фермерській огорожі. Дівчата зняли вереск, та показалося, що більше страху, як шкоди, нічого нікому не сталося, тільки авто трохи подряпалося. Швидко його направили й доїхали до Альвени, а на нічліг спинилися в фермера Щербюка, що їздив до Советського Союзу, хотів з комуністичною групою оглядати Україну.

В нашій групі був Степан Васкан, колишній большевицький горлань, що його ми відвоювали для нашої організації після того, як почалася колективізація в Україні. На розмовах про ті речі вечір минув, як батогом тріснув, а всі ми скористали, запаслися аргументами на випадок словесних боїв з большевиками, якщо б прийшло до того.

Вранці — до церкви. Там людей повно, не можна впахитися до середини, народ обставив церкву навколо, чекають на оркестру, що вже уставилася поблизу, і за нею формується похід чвірками. Оркестра вдарила жвавого марша, йдемо всі довгою колоною на площу при долині, звідки вже видно Альвену й сотні фермерських возів, що з'їжджаються туди всіма дорогами.

Пікнік іде, як звичайно, з усякими розвагами й несподіванками, а все те переплітається час від часу виступами хору й оркестри. Перед або по кожній такій музичній чи хоровій точці, вилізають на підвищення промовці і смалють слово до маси, заохочують до УНО, бо тільки через нього йдемо до національного спасіння. Довго говорити не можна, не будуть слухати, отже: коротко, голосно, гостро й бойово! Перед у тому вели Степан Васкан і Богдан Зелений, але й мені не дозволяли ховатися за плечима. Маємо успіх, люди слухають цікаво, підступають до бесідників на розмови. Тут уже й пора витягати з кишени оказовий примірник “Нового Шляху” й роздавати нашу “літературу”. Одному йде ліпше, другому гірше, але з кожної такої прогульки не тільки срібняки

дзвонять, але й паперці шелестять при розрахунку в “Новому Шляху”.

На пікніку цікаві речі. Он іде “розігравка” — хтось дарує якусь річ, її продають на так званій “американській ліцитації”, для якої прийнялася назва “розігравка”. Полягає на тому, що хтось починає від 10 центів, другий накидує два, третій п'ять чи більше і так далі, а виграє річ той, хто накинув останній, хочби тільки одного цента. Дохід іде на різні цілі, переважно місцеві, але й на загальні, наприклад на політичних в'язнів, на Визвольний Фонд, а від зручності й підприємчivosti та добрих язиків пропагандистів та організаторів залежить, чи на УНО або “Новий Шлях” також щось перепаде.

Був я тоді свідком пресмішної історії при такій розігравці. Один з фермерів подарував на розігравку коня. Почалося з 10 центів, серед сміху й жартів — а вони множилися після кожної чарки, що тут щедро кружляла — і коли вже ціна підскочила й увага глядачів загострилася, хтось вигукнув:

— Та це не кінь, тільки кобила!

— Та невже?

Перевірити.

— Їй Богу, кобила.

— Ну, коли це кобила, то варту більше, підбивайте, люди, побільше центів!

Оживилася послаблена вже трохи цікавість і кінець-кінцем розігравка принесла стільки грошей, що й четверню за неї купив би.

При таких нагодах, коли людину огортає веселість і погідний настрій, зручний збірщик передплат, чи пак “колектор”, як його називають, збирає і для себе добре жливо.

Після кожної такої поїздки обмінювалися ми своїми спостереженнями й досвідом, занотував це проф. Тиміш Павличенко і провадив щось неначе інструктажний курс або семінар для організаторів і пропагандистів: як складати промови, як їх виголошувати, щоб не довго, а цікаво, як психологічно підходити до розмови з різними типами людей — старших, чи молодших, чоловіків чи жінок — на які речі звертати увагу, якими прикладами орудувати, якими дотепами й жартівливими вставками не давати потахнути зацікавленню слухачів і т.п. Таким робом на кожен новий виїзд рушали ми збагачені

арсеналом способів, як дібратися до людської душі, а потім і до її кишені.

Бували при тому пригоди, часами веселі, часами й прикрі. Але що всі ми були молоді, то сумне швидко затиралося в пам'яті, згадувалося тільки радісне. Пригод таких було багато, ні одна прогулька не була вільна від них — як не те, то щось інше, але завжди щось! Збереглася в моїй пам'яті одна з них.

Поїхав наш гурток за справами УНО й “Нового Шляху” в фермерські околиці недалеко тієї ж Альвени. В якійсь там школі заповіджено віче, були надії на більше зборище людей, можуть приїхати пропагандисти противників — не сміє там бракувати наших, щоб дати відсіч, а коли треба, то й прочуханом почастувати. Вибралось нас п'ять, по старій ще, старокрайовій, системі, а саме: інж. Володимир Коссар, Петро Божок (його ми теж відбили від большевиків і він зіграв потім дуже добру й корисну роль в нашій організації), Богдан Зелений і я, а віз нас автом Степан Бабій. Дорога недалеко, яких 60 миль, люди вже на нас чекали, все пішло гладко — промови, запити, дискусія, резолюції — всі розійшлися “піднесені на дусі”. Несподівано добре пішло теж з передплатами та збіркою для “Нового Шляху”, задоволені фермері розщедрилися. Пора нам уже в дорогу, але наш інж. Коссар — балакун, ще добру годину розмовляв з фермерами і ми виїхали аж під захід сонця.

Виїхали ми вже на битий шлях — проста дорога до Саскатуну, лише натискай на газ. Коли це авто запихкало, з мотора пішла пара, чути спалену оливу — нема ради, треба стати. Показалося — нема оливи, не рушимо з місця. Пробуємо спинити авта на дорозі, їх не було надто багато, ніхто не хоче зупинитися й допомгти. Зате спинився хтось інший. Надїхали два поліцисти на мотоциклах, вискочили з пістолями в руках та й до нас:

— Що ви за одні і чого тут стовбичите на дорозі?

Ще не встигли ми вияснити, яка нам сталася пригода, як надїхало авто ще з чотирьома поліцистами, зробили запору на шляху і спиняють усіх проїзжих, але й нас не спускають з очей. Мабуть або зовсім не виглядали ми на розбишак, або на дуже сумирних, бо один з них оглянув наше авто, вже нас не чіплявся, але й порадити нічого не міг. Єдина рада — “автоногами” до найближчого гаражу, а він доволі таки далеченько! Зайвої оливи поліцисти не

мали, треба нам її принести з гаражу. В розмові виявилось, що в Саскатуні стався грабунковий напад, бандити зникли з грішми і тепер поліція шукає за ними по всіх дорогах, наскочили й на нас.

Пішли ми пішки, підспівуємо, жартуємо, заглядаємо в рови, чи, бува, не згубили де бандити міха з грішми. Змилосердився над нами шофер стрічного вантажника й підвіз трохи. Почало вже на світ благословитися, коли заблиснули перед нами поблідлі світла Саскатуна.

Куди? Авже ж, що до Божка. Його дружина затурбована, що сталося з нами, а ми потомлені й зчолоднілі втлюючили відразу вечерю зо сніданком.

Наближалася осінь. Курси д-ра Павличенка йшли ввесь час, та ми з Бабієм не ждали кінця, бо осінь на степах Канади химерна ляжеш спати восени, а прокинешся серед зими. Треба використати останні погідні дні й зібрати щось на “Новий Шлях”, що вічно в потребі, а при тому й заглянути до порозкиданих осередків УНО, розглянути, чим там пахне.

З картою Саскачевану в руках і з кількома долярами в кишені, а з рештою здаючися на ласку добрячих фермерів, сіли ми в Бабієве авто. Минули німецьке поселення Бруно, завернули на Вімміер, там десь осіли фермерувати два наші члени. Западав уже присмерк, коли побачили ми “елевейтор”,¹⁸ треба там розпитатися, де нам шукати своїх, зсипщик напевно знає чи не всіх фермерів з околиці. Ввійшли ми до кімнати, а переляканий чолові’яга задкує до других дверей і вже ладиться їх замикати. Заспокоїли ми його, сказали, кого шукаємо. Довідуємося, що й тут гуляли бандити, не лише в Саскатуні. Ось тільки сьогодні ограбили його сусіда-зсипщика, були б убили, на щастя надїхали люди й розбишаки повтікали.

Вичитуємо йому зо списка назвища, кого нам потрібно:

— Василь Бойко?

— Не знаю?

— Петришин?

— Того знаю, він привозить до мене пшеницю.

Бабій запевняє його, що як ми поїздимо по околиці, то більше фермерів буде привозити пшеницю до нього. На

¹⁸ Зсип збіжжя.

радошах, що не з бандитами, а з добрими та прихильними йому людьми має діло, зсипщик не тільки подав назвища й адреси довколишніх фермерів, але й для себе передплатив “Новий Шлях”.

За словами зсипщика мали ми проїхати повз православну церкву і там, яких п'ять миль звідсіль, натрапимо на потрібних нам людей.

Зійшов місяць, скінчилися хащі, їдемо вже прочищеною фермерською околицею, навколо рівнина, на обрії рисується щось, наче церква. Стоїть близько хата, а в ній світло. Стукаємо до дверей — тихо, ніхто не відзивається. Блиснув я електричною ліхтаркою, здавалося, хтось ховається з боку коло вікна, а на стіні видно наші образи святих.

— Їдьмо далі, — каже Степан — не відчинять, бояться бандитів.

Заїздимо в село, хат тут густіше. Всі ще сплять. Жнива, мабуть не скінчені, ще вози між хатами. Стукаємо то тут, то там, напевно чують, але не підводяться, усіх скував страх перед розбишаками.

Поспали ми трохи в авті, бо вже посвистував північний вітерець, а в ровах виблискував іней-приморозок. Потім настягали трохи соломи в рів, розвели багаття, знайшов я якесь коріння, все воно твердше, не спалахне так швидко, як солома.

Засірів ранок, обізвалися машини — починають фермери молотити. Цілком близько коло нас хата, підходимо, щоб нанитися води — і кого бачимо? Нашого друга Сліпця, за яким ми весь час шукали і триста кроків від його хати в рові цокотали зубами з холоду. Він саме збирався везти пшеницю до зсипу і ми справили його до нашого вчорашнього знайомого, нехай знає, що ми про нього не забули.

Заки ми висналися, вернувся Сліпець з Віммер і завіз нас до Василя Бойка. Він тільки початківцем у своїй господарці, хатина маленька, одна в ній тільки кімната, навколо хащі, пеньки й колоди зрубаних осик. Але зрадив нами, жартуючи, що робітники приїхали. Авже ж, що приїхали, як не допомогти другові!

Відбули ми нараду, що далі робити. Каже Бойко, що у

¹⁹ Ч.лени й прихильники “Союзу Українських Самостійників”

тій місцевині багато не вдіємо, тут запеклі “суси”¹⁹, від них вийдемо з нічим. Але от яких 15 миль звідси є колонія в лісах, жнива там теж ще не скінчилися, є місцеві господарі й жниварні робітники, там варто спробувати. Порадилися ми, що буде більш “політично”, коли приїдемо до них не з порожніми руками.

-- Ви тут бували парубки, хлопці, швидко пошукайте пару дівчат, підготовимо які дві одноактівки і приїдемо до людей з “театром” для розваги.

Метнувся Василь по хатах, знайшов дівчат, в більшості ми всі вже колись виступали на аматорських сценах і в одну мить підготувати дві комедійки. Подали оголошення, що в суботу приїжджає “театр”.

Хоч це тільки 15 миль, але дороги нема, треба їхати навпростець, а не дарма ж кажуть, що “хто правцює, той удома не ночує”. Їдемо стернями, межами, густою травою, любенько собі розмовляємо і в останній секунді спинилися над закритим травою і кущами урвищем — були б пішли шкереберть у потічок, там нам могло б бути й амінь. Якось відісталися ми на доріжку і кого там стрінули? Дмитра Ріпака з Саскатуни з кількома друзями, вони верталися з іншої околиці, де працювали на жнивях.

Цим разом нам поталанило. Фармері подвійно раді, бо і жниво добре і гості приємні, переночували нас, нагодували, запаслися ми там кількома десятками за передплати й на пресовий фонд, ще й справили нас до своїх сусідів. І так від ферми до ферми заїхали ми до містечка Канори.

Тут ми, як у себе вдома. Привітав нас голова, д-р Адам Цимбалістий, знайдено нам безплатну квартиру, звідти будемо розїжджати по довколишніх колоніях. Стрінули там старого нашого знайомого з Вінніпегу, сотника Івана Чайку. Веде він крамницю, якусь комбінацію книгарні й дрогуерією та всякою мішанкою. Знайдеться в нього лік на все — болить голова, випийте ложечку й натирайте чоло, бунтується шлунок, випийте ложку й масуйте живіт зверху. В околиці наїхало багато людей і весілля йдуть одне за одним. Усі потребують шлюбних обручок, спровадив їх сотник Чайка, та що ж — не сподобалися молодятим, за дешеві на таку важну подію, бо для молодого — дол. 7.00, а для молодої — дол. 4.00. Обіцяє їм, що на другу суботу будуть дорожчі.

Звідки ж ви возьмете їх до суботи?

— Продам ті самі, тільки переложу в іншу коробку й поставлю ціну по дол. 14.00.

— То як же це так — своїх людей дурити?

— А що зробиш з ними? Скажи їм правду, — не повірять, підуть до жида. Заправиш подвійну ціну — відійдуть задоволені, ще й знайомих приведуть.

З нашої бази в Канорі робимо випади, доки ще дозволяє погода. В сотника Чайки знайомі на кожній фермі, від нього дістаємо “рекомендації”, щоб не приїжджати до незнаних людей і самим здобувати знайомства. Раз поїхали ми до Данвіл, пішло несогірше, там ми й заночували й уранці верталися іншою дорогою. Бачимо — стоїть будівля, хата добряча, господарські будинки добре втримані, видно добру руку господаря — тут нам треба зробити початок на сьогоднішній день, напевно придбаємо передплатника. Входимо в хату, старший віком господар вітає нас доволі приязно. Сюди-туди, слово по слові, даємо йому переглянути число “Нового Шляху”. Він глипнув, пішов у другу кімнату, приніс звідти біблію.

— Я тільки це читаю, це моя газета. А ви — люди віруючі?

Зачинається дебата про релігію, посмертне життя — тратимо час, ясно, як на долоні, що нічого пам тут сподіватися. Смикаю потайки Бабія за рукав, та йому захотілося переконувати старого. Даремна справа! Знаю тих біблійників, не одного бачив у своїй мандрівці.

Але попращалися ми в добрі, а тільки всіли в авто, вибігла з хати дівчина, молода й здорова, віддала газету, трохи їй соромно, з батьком вона не годиться, але ж він тут господар, не вона. Вже добре стало поросити снігом, спиталися ми в неї, куди найближче до головного шляху.

Близенько, ось зараз скінчиться наша секція, а потім дорогою направо не цілу милью.

Минуло полудне, заки проїхали ми “ту милью”. Вхопила нас сніговія, ланцюхів на колеса в нас не було, один тільки, що виїдемо з однієї вибоїни, то в другій застрягнемо. Вітер дме, сніг зимний і мокрий, прилипає до обличчя. З тяжкою бідою дібралися ми до шляху і за якої пів години були вже в “бабуні Борденюк”.

З’явився в мене гарячка і мусіли ми розлучитися з Бабієм, він роздобув ланцюги й поїхав своїм автом, а я відлежав тиждень у нашої членки Яківчук, що

перетримувала в себе пацієнтів д-ра Цимбалістого. Прийшов я до себе, але мусів таки зимувати в Канорі. Дармувати не довелося. Зібрав я кілька охочих до науки хлопців і заповнив тиждень лекціями музики. А на суботу й неділю з секретарем Григорашем знову на фарми. Говоримо людям, яка то добра організація Українське Національне Об'єднання, скільки добра вона вже зробила і скільки ще може зробити при їхній допомозі. Щось не дуже мені велося на тих апостольських місіях, зате всюди здобував по кілька або й більше передплатників для “Гового Шляху”.

Заїхав до нас Василь Гультай. Він давніше жив тут недалечко, в містечку Гесфордї, потім перенісся до Саскатуну. Розказує, скільки то він уже філій УНО позакладав у цих околицях, а я мовчу з соромом, бо можу похвалитися тільки однією, в Горліц. Каже Гультай:

— Може б поїхали ми до того Горліц? Цікаво побачити, що ти там змайстрував,

Була це пора, коли зима бореться з весною — то розтане сніг, то морозний вітер з півночі скує воду льодом. Але знайшли ми якогось фермера, що їхав туди.

Сіли на сани, махнув фермер батогом, поїхали — та не доїхали. На половині дороги надїхали напроти другі сани, коли миналися ми, зачепили за нас, шарпнули — і ми задом у рівчак. Лід проломився й оба ми з Гультаєм шубовість у холодну воду! Гультай скунався по саму шию, мені обійшлося легше. Фермер завернув коні, поміг нам вилізти з рівчака, ще виловили ми з води Гультаєву шапку. Дав нам фермер теплі накривала на коней, пропонує їхати далі, це вже недалеско, тільки сім миль. Та ми таки воліли, хоч пішки, вернутися до Канори. Знову забігли до “бабуні Борденюк”, напоїла вона нас гарячим чаєм, розвісила одяг довкала печі, щоб підсушити.

Молодість усе бере на весело і навіть у сумному шукає смішного. Не нарікали й ми з Гультаєм, більше було сміху, як жалю.

До Горліц ми таки поїхали, завіз нас туди д-р Адам Цимбалістий своїм автотом і ще цілий тиждень возив по всіх усядах, щоб не минути ні одної оселі, щоб виконали ми й “перевиконали” наш організаційний плян, до чого зобов'язалися.

Тепер, коли гляну назад після пів століття, коли вже майже ніхто з тих моїх супутників у мандрівці

саскачеванськими степами не лишився в живих, — забуваються всі прикрі й погані речі, лишилися тільки спогади про все добре й радісне і воно, як про те гарно написав Іван Франко, складається в нашій пам'яті як “старі, добрі часи”. Чи справді були вони такі добрі? Може так, а може й ні. Але були це часи нашої молодости, коли ми тільки тим і жили, щоб поставити Стрілецьку Громаду, потім УНО, а для обох них — “Новий Шлях”, і працювали в святій вірі та в переконанні, що це найкращий спосіб допомогти нашій батьківщині з місця, де поставила нас наша доля.

II

На ловах

Це діялося в східній Канаді, не десь там “у тридесятому царстві, в далекому господарстві”, як нам бабусі в казках розказували, але таки в нашій Канаді, що по ній топчемо стежки вже понад 50 років. І не казка це, а щира правда. Та чи варто писати, в якому місці і як називаються дієві особи? Може дехто з них засоромився б, або їхні діти, що повиростали на добрих громадян-українців не дуже були б з того вдоволені, бо іншими очима глядять вони на світ, як ми колись. Отож погодімся, що не важно, хто це був і де воно діялося, тільки що і як робилося, і перенесімся думкою в місто, де вже був гурток УСГ, мав 23 члени, як міг, так проявляв свою діяльність, але в комірному, бо своєї хати не мав. Тим часом почали закладатися філії УНО в Канаді, пора й нам було подумати, щоб не пасти задніх. Приїхав організатор УНО Василь Гультай, зійшлися ми в найнятій залі плянувати, як підготувати загальні збори. Відвідували по хатах надійних людей, заохочували до організації. Одні похитували головами, що ніби треба, а може й ні, другі не виявляли якоїсь рішучости, треті обіцяли, що прийдуть. Після зроблених підсумків вийшло, що є надія на філію, хоч може не відразу велику, можна вже давати оголошення про загальні збори в неділю о год. 2 пополудні в завчасу найнятій церковній залі. Була небезпека нападу большевиків, поставлено стрілецьку охорону, хай спробують — утремо їм носа!

Члени УСГ прийшли точно, зайняли призначені їм розміщені стратегічно місця. Поволі сходяться люди —

слава Богу, не буде пусто в залі. Всі подають свої назвища при вступі. Коли це до дверей підійшов гурт яких 20 осіб, незнаних нам з обличчя. Приступили до столика, їх просять записати ім'я й назвище.

— Нащо? Де хто таке видів?

— Може деінде того не роблять, але в нас такий порядок і хто хоче ввійти до середини, мусить записатися, а не хоче — не впустимо.

Вкінці дехто з них почав записувати якісь смішні й дивні назвища, а поза їх плечима хильцем пересувалися деякі без підписів.

Людей зійшлося багато, пора починати. Голова гуртка проголосив, що збори відкриті, і повідомив про приїзд з Торонто організатора Василя Гультая, зараз він буде промовляти.

— В справі формальній! — підноситься рука, а за ним голоси:

— Найперше треба обрати голову зборів!

Голова почав відповідати, але перебила йому церковна старша сестриця, взявшись за боки:

— Ти ледацюго, (назвала його по імені) там у большевицькому домі командуй, а не тут! А кому “не до рихту”, — марш звідси, забирайся!

Голова просить заспокоїтися, але вже другі жінки зняли крик. Одна з них, що їй аж дух перехопило з гніву, виступила й гукнула:

— Гей, дивіться, люди добрі! Ще навіть не зачали, а вже свинюка рилом ворота підносять!

Оце так голосиста молодиця, з такою не пропадеш!

Стрілецька охорона стоїть на поготів'ї, ще не час на її інтервенцію, але войовниче українське жіноцтво саме впералося з розбивайлами, одні з них відразу втекли перед цим гнівом народу, другі принишкли й організатор міг виголосити свою доповідь. На кінець запитання — хто хоче записатися до організації УНО? Підносяться руки, скоро записуються їх імена й адреси.

Залю найнято на короткий час, доки не почнеться вечірня в церкві. Прийшов церковний старший брат, — зараз священник починатиме відправу. Мусимо негайно кінчати збори, ще встигли обрати комітет для підготовки засновних зборів — два члени УСГ та один з новозголошених, і пішли на вечірню.

Почули там дуже цікаву й повчальну проповідь.

Священик говорив, що в нашому народі були різні світські організації і де вони тепер? Слід по них загинув. Ось і тепер дехто хоче нової організації, а їй напевно жде така сама доля. Тільки Христова Церква є й навіки буде існувати, тож усі повинні горнутися до церковної організації, а не манити себе й других забаганками якихсь світських товариств. Почувся шепіт між людьми:

— Щось нашому отцеві не дуже понутру, що народжується в нас УНО, ще й нема його, а він уже проти.

Ініціативний комітет був готовий до зборів уже чергової неділі. Повідомлено всіх записаних на попередніх зборах, прийшло тільки 11, а це разом з членами УСГ, дало число 34 для нової філії, можна зачинати, напевно ще доскочать інші. Відбулися загальні збори, обрано управу.

Лови на грубшого звіря не пішли найліпше, але й не найгірше. Будемо відвідувати давніше зголошених, дехто був перешкоджений, а дехто, як часто в нашому народі, — повільний у своїх руках і рішеннях.

Вертаючися з загальних зборів казала мені жінка одного нашого члена УСГ, що тепер, коли вже маємо відкрити для всіх організацію, якнайшвидше треба братися за “Рідну Школу” і першим кроком до того буде — знайти домівку. Не така то легка справа, але мабуть світила нам добра зірка, бо досить скоро натрапили ми на можливість знайти собі дах над головою. Недалеко торгу, чи як там говорено “маркетів”, стояла порожня буда, містився там колись “пулрум”, чи пак по старокрайовому “більярд” і голярня. Власник будинку перенісся до нового приміщення, голяр сам не міг там утриматися і теж вибрався кудись, шопа стояла порожня. Її власник, грек чи македонець, довго й завзято торгувався з нами, хотів це продати, але вкінці погодився винаймити за дол. 20.00 місячно з тим, що самі будемо платити за воду, світло й паливо. Одразу ж зібрали ми з між собою тих дол. 20.00 — і вже ми “на власному смітті”.

Це піддало духа нашим членам і вони взялися за роботу, щоб спорядити домівку. А роботи було до біса й трохи — направити підлогу, розбирати стінки в середині, зробити підвищення на сцену. Застав нас при тій роботі поліцай і казав якнайскоріше постаратися про дозвіл у міській управі, полагодив це нам скоро прихильник УНО, крамар.

З роботою впоралися ми несподівано швидко і тоді

пішла праця, як звичайно по філіях УНО, та нас усе мучила думка: а як з “Рідною Школою”? Як можемо бути повноцінною організацією, коли не буде коло нас наших дітей?

Обрано рідношкільний комітет, обрахували, що в родинях членів є тільки семеро дітей у шкільному віці. Зате є добра фахова вчителька і з практикою в дитячому садочку, науку можна б починати хоч би й завтра, коби тільки діти!

Хтось кинув!

— Треба йти на лови!

— Які лови? Що ти тут верзеш! Ми ось школою турбуємося, а йому полювання в голові.

— На лови не до ліса, а між людей, ловити чужих дітей до нашої школи, ходити по хатах, де живуть українські діти без своєї школи.

Як іти то йти. По всіх тих “незалежниках”, що в них “хата з краю”, поза неї носа не висунуть і в ніякій організації їх не побачиш. Одні з них — “австріяки”, другі — “малороси”, у третіх думка хіба про те, щоб нахапатися грошей. Подекуди в таких людей наймали квартири наші самітні члени, бачили, яке там життя, знали тих людей, помогли нам зладити списки. Тоді поділено місто на райони і “мисливці” — членки ОУК і члени УНО рушили на полювання. Встановлено оплату по 50 центів від дитини і по долярові за двоє чи троє, а хто живе з міської допомоги — вільний від оплати.

Належав і я до тих “хлопців-молодців, дитячих ловців”, ходив удвійку з добрим другом. Одного вітїрка вибралися ми “полювати” вже о 3 пополудні. Застукали до дверей однієї хати, до нас підбігли два хлопчики.

— Добрі були б з них школярі, — думаю собі, а тим часом жінка відчинила двері.

— Добридень, ми прийшли поговорити про ваших дітей.

— Невже знову щось наброїли? Кара Божа з тими хлопчиськами!

— Та що ви! — кажемо — це гарні й добрі хлопчики, чемно гралися перед хатою, побачили, що ми йдемо до вас, і підбігли сюди.

Нема матері байдужої на похвалу її дітей. Ще піби нахмурено глядить на синів, але видно, що вже вдобрухалася. Діти ввійшли до хати і ми за ними.

Господиня просить сідати, вона тільки дасть щось дітям перекусити, їм спішно на вулицю, до других хлопців.

Розказуємо, що організуємо “Рідну Школу”, чи не бажала б вона післати туди своїх дітей.

— Ми таке думали торік, як сестри вчили на вакаціях у католицькій церкві. Та що ж, мій чоловік православний і що тут довго говорити — діти до школи не пішли.

— Чи православні, чи католики — всі в одного Бога вірують, — кажемо — а наша школа буде спільна, для всіх українців і їхніх дітей.

— Я сама не могу вам нічого обіцяти, поговорю з чоловіком, як прийде з праці.

Попращалися ми. Треба буде ще раз забігти сюди, жінка, як видно, не від того, може вговорить свого чоловіка.

Підходимо до другої хати, стукаємо в двері, з’являється жінка:

— Що скажете добре? О, та я вас уже бачила!

— І я вас бачив, там на “маркетах”.

— Так, так, недалеко “пулруму”, де роблять якусь галю ²⁰

— Дозвольте зайти до хати, все скажемо.

— Чоловік мій вечеряє, та ви заходьте, сідайте ось тут, він уже кінчає.

Підождали ми кілька хвилин, виходить з кухні ціла родина — батько, мати, миловидна дівчина років під 12, два сини десь так коло 8-9 літ і ще третій, у дошкільному віці.

Господар узяв нас за шукачів мешкання:

— Вільного “руму” ²¹ в нас нема.

— Ми з іншими ділом, закладаємо “Рідну Школу”.

— Я до політики не мішаюся, маю мортгедж ²² на хаті, робота непевна, мушу пильнувати себе і своєї родини. А то — куди поступиш — кожен руку наставляє за грішми. Навіть не питаєте, грошей не маю і не дам. Чув я, що ви вирентували ²³ “пулрум” на якусь організацію...

— Дозвольте слово, — перебиваю, — ми не прийшли

²⁰ З англійської — будинок з залю, або й сама зала.

²¹ З англійської — кімната.

²² З англійської — застава, гіпотечна позичка.

²³ Винайняли

за грішми, ми бажаємо, щоб ваші діти навчилися рідної мови й письма.

— А хіба ж ви чи то інший задурно будуть учити моїх дітей? Я ще й податку не заплатив за ніби мою хату, що ще не моя.

— Оплата 50 центів на місяць не так то вже багато. А ви подумайте: підростуть ваші діти, підуть у світ між людей і слова до вас по-нашому не напишуть, бо ви їх потім не навчите тисячі того, на що жалієте тепер 50 центів.

Вмішується господиця:

Наша Ганя ходила один рік до школи в старому краю, а тепер усе забула. Вона до тебе “по-англійці”, а ти до неї щось калічиш, чого ані пришити ні прилатати.

Мій друг питається в хлопця:

— А ти як називасяся?

— Майк.

— А чому не Михась?

- Гвот дас іт мійн Микас?²⁴

— От маєш, — каже жінка, — чи не ліпше післати дітей до школи, замість мають брикати по вулиці і збитки виробляти?

Ще додали ми кілька слів про нашу школу, добру вчительку і т.д., попрощалися й вийшли. Чуємо — в хаті йде суперечка. Чия виграє? Як жінка — то маємо трьох школяриків, а коли чоловік, — ну, що ж, не завжди можна все відразу здобути.

Година вже пізна, по восьмій, ще був би час заскочити до одної хати. Живе там передвоєнний емігрант, має власну хату та й роботу досить добру. Кажуть, був червоним, тепер не дуже туди сунеться, мабуть боїться за роботу.

В хаті світло, заходимо.

Добрий вечір вам!

— Вітайте, товариші, сідайте, з чим добрим прийшли?

— Та ми от “Рідну Школу” задумали, просимо вас післати туди вашого сінка, як він нази...

— Івась, — каже мати, — йому шість рочків минуло і цеї осени зачав ходити до публічної школи.

Якраз добре було б післати його теж до української.

— Навіщо вам організувати нову школу, коли є тут

²⁴ Що це значить Микас?

уже робітнича українська? — питається батько.

— Перестань морочити голову людям отими більшаками-червоними,— злісно вкинула жінка, — бачила я їх у краю, як бешкетували в селі. Баба наварила їм кукурудзи, а всни їли й качанами в образи кидали. Забрали сусіда на підводу з конем і з позиченим возом, а за два тижні вернувся тільки з батіжком у кишені.

— Та що ти там торочиш, жінко, це була революція, ти в тому нічого не розумієш!

— Не буду водити Івася до твоєї робітничої школи на другому кінці міста, а самої дитини не пущу!

Зійшла мова на різні злободенні справи, жінка споглядає на годинник.

— Ну, підемо, пора вам спочивати, треба завтра йти до роботи, а ми безробітні, могли б і до ранку говорити. Доброї вам ночі!

— Іди-но подивися до форнесу.²⁵ каже жінка, — а я тим часом позамикаю двері на ніч.

Чоловік зійшов униз, а жінка до нас потихше:

— Я ще з вами поговорю про школу іншим разом.

Так зійшов нам цілий тиждень “на ловах”, а в неділю зібралося все ловецьке товариство поділитися добиччю. На тридцятку шкільної дівтори є надія, що може прийти 26, це був би дуже добрий вислід, не шкода було б витраченого часу.

Нова біда! Є домівка, є місце на школу, є вчителька, є й діти — а нема на чому їх посадити, бракує лавок! Хтось чув, що до одної з публічних шкіл привезено цілком нові лавки, певно лишилися там старі, треба б спробувати, чи не продала б. Каже сторож — є ще около 30 старих лавок, хоч не дуже гарних. Гарні вони, чи ні, але нас пече, бо вже вівторок, а в суботу має починатися наука. Купили ми ті лавки за дол. 10.00, всі зійшлися оглядати наш набуток. Частина лавок літом замокла, дошки розклеїлися, залізо поржавіло. Але ще можна їх урятувати, деякі почистити, деякі направити. Знов закипіла робота, майстри стругали дошки, спорядили таблицю за вказівками вчительки, щоб чорна таблиця не була занадто блискуча, а то разитиме дітей в очі. В четвер увечері стояло двома рядами 14 лавок, кожна на двох учнів. Зв'язкові “ловці” повідомили батьків,

²⁵ Огрівальна піч у нивниці, що розносить тепло по цілій хаті.

щоб привели дітей на 10 годину вранці в суботу, кожна дитина повинна мати з собою зшиток та олівець.

В суботу — велика парада. Рідношкільний комітет жде при дверях, щоб привітати батьків з дітьми, ловці стоять на рогах вулиці показувати їм дорогу, щоб не шукали довго за числом дому.

Година десята — вчителька заповіла, що починає.

— Діти! Ставати парами за мною, окремо дівчатка, окремо хлопчики!

Деякі діти безрадно оглядалися, мами помагали їх устави, як казала вчителька.

Посідали.

— А тепер разом помолимося, встати і повторяти за мною.

Учителька провела “Отче наш” і на кінець: “Поможи нам, Боже, добре вчитися, навчитися української мови, на потіху батькам і на славу Україні!”

На таблиці написано: мама, тато й кілька слів. Учителька пояснює, що в українській мові не треба вчитися “спеллінгу”²⁶ таким способом, як в англійській, викликала до таблиці кількох старших учнів і пояснила це на прикладі. Діти пильно відписували слова з таблиці і пробували читати.

— Не тільки письма й мови будемо вчитися, будемо також співати й підготовляти шкільний концерт. Зараз сьогодні почнемо науку співу.

Покликала грача з мандоліною, виписала пісню на таблиці — почали співати. Мама, що сиділа ззаду і кожна вп'яла очі в свою дитину, не витерпіли, хочуть помагати своїм дітям. Так помагали, що заглушили дитячий спів.

-- Ого! — каже голова, — та ми тут не тільки школу, але відразу й хор заведемо!

Треба відписати пісню з таблиці, не всі потраплять, бо тільки три дівчинки й два хлопці були вже колись в українській школі. Одна жінка підносить руку:

— Моя Марійка ще не може, але я поможу й навчу її вдома.

Зголосилися ще дві жінки, поклякали коло дітей у лавочках і разом пишуть. Їм принесли крісла.

Перший день науки закінчився також молитвою. Все пішло гарно, діти сподобали собі школу, батьки

²⁶ Правопис слова, подаючи кожен його букву зокрема.

задоволені, ніхто ще не розходиться, радяться з учителькою про закуп книжок для дітей і щодо порядку науки. Рішено: наука три рази на тиждень, у вівторок і четвер від 5 до 7 ввечері, а в суботу від 9 до 12. Батьки знайомляться з собою, говорять з членами — такий був щасливий початок “Рідної Школи”. Зміцнив він філію УНО, бо за дітьми почали приходити й батьки, підсилювся хор, збільшився аматорський гурток — у домівці рух кожного вечора.

Грек побачив, що діло в нас іде, майже кожного місяця підносив оплату за приміщення, грозив, що буде продавати свою “проперті”²⁸. Це нас не дуже лякало, домівка й так була вже замала і незабаром виріс у місті Український Національний Дім.

Напевно все не пішло б так гарно, якби того пам’ятного вечора не вирушило на “лови” кільканадцять жінок і чоловіків. З тих дітей повиростали вже громадяни, стали опорою своєї організації, вже і їхні діти заповнили “Рідну Школу”.

III

Про Майка, доброго чоловіка

З малих початків виросла велика організація. Подбала про Національні Доми, що стали осередком культурного життя й огнищем національного свідомлення. Діялося це збірним зусиллям усього членства, але перед у тому завжди вели активні одиниці, вкладаючи в ту працю увесь свій ентузіазм і цілу свою душу. Тепер, по 50 роках, ми згадуємо про них при різних нагодах, отих голов, секретарів, диригентів, учителів, членів, що на різних організаційних щаблях, на вищих чи нижчих постах не тільки зміцнювали власну організацію, але й інших змушували підносити рівень національної української праці.

Були між ними особи, що про них рідко йде мова, що тихо проводили своє життя на самому низу у тяжкій і мало помітній праці, без якої не був би можливий такий поступ і розвиток нашої організації. Не чуємо їх назвищ на ювілеях та організаційних святах, не бачимо в друкованих

²⁷ Власність, часто нерухома власність.

спогадах, альманахах і збірниках, хіба тільки мимоходом тут і там мигне одне чи друге таке назвище. Вони — це “невідомі вояки”, що виборюють перемогу, але про них ніхто не знає. Кожен нарід шанує своїх “невідомих вояків”, найвищі державні достойники й заграничні гості складають вінки на символічних їхніх могилах. А невідомі вояки суспільної праці, що за життя не мали власної радости, жили втіхою з росту своєї організації, потонули в забутті. До таких “невідомих вояків” нашої організації належать сторожі Національних Домів, ті сторожі-замітайли, що дбали про чистоту, порядок і культурний вигляд, безпеку від огню і влому, від напастей шкідників, п'яниць і галабурдників, завжди готові до услуг і помочі на виставах, зборах, забавах і весіллях, по найбільшій частині за марний гріш, що ледве вистачав на мізерний прожиток, а часами тільки за куток-квартиру в підвалі чи в гардеробі. Скільки неоправданих претенсій до них, скільки прикрих незаслужених слів довелося їм вислухувати! Часами не витримували вони й хотіли кидати свою роботу, та ба! А хто ж стане на їх місце? Наступало примирення і поєднання — аж до нового конфлікту.

Про одного з таких сторожів — їх часто називали “господарями” — хотів би я тут згадати і в його особі пошанувати тих усіх його побратимів-замітайлів, що завдяки їхній праці втримувалися домівки УНО. Багато з них уже не живе, безслідно призабуті пішли на той світ, а про них ніхто не говорить, ніхто не пам'ятає, ніхто не доцінює їхньої праці.

Зиму 1933-1934 року перебув я в Канорі, їздив по околиці з доповідями, збирав передплати, помагав учителям і взагалі, так сказати б, затикав усі діри в щоденній організаційній праці. Вирвала мене звідти телеграма і в слід за нею спішний лист з філії УНО в Содбурі, щоб негайно приїздити, бо диригент покинув оркестру, нема й хору, а домівка задовжена, без оркестри й хору нема мови, щоб здобути якісь засоби на сплату, пропаде вся праця. Спакував я свої статки, попрощався з добримися друзями в Канорі і поїхав до Содбурі.

На другий день по приїзді йду до дому філії оглянути інструменти й ноти, зорієнтуватися загально, що можна зробити й від чого слід зачинати. Дорога веде в долину, бачу, як з вітром котиться хмарка диму низько між хатами. Проходжі на хвилинку пристали, та й я з ними.

хмарка огорнула й нас, поплила далі, лишила по собі прикрий запах газу.

Підійшов я під дім, зійшов униз по сходах — у залі стелиться синій газ, видно голову й рамена чоловіка, що замітає залю.

Вітаюся, знайомимося.

— Мене звуть Майк. Я тут з другими копав яму під дім, а потім призначили мене сторожем. Та я мушу кінчати чистити, ви заходіть, будь ласка, до кухні й сідайте, я зараз прийду.

Замість сідати, я почав оглядати сцену: є передня заслона, позаду перегорода-стіна, жодних декорацій. За сценою більше місце для хору й аматорів перед виступами, шафа з гардеробою, столик, кілька крісел.

Увійшов Майк, відчинив двері:

— Нехай провітриться, газ уже перейшов, але сморід ще лишився.

— Чи завжди маєте цю “перфуму”, що виїдає очі й гризе в горлі?

— Не кожного дня, але часто. Кажуть, що вже недовго. Будуть у Коппер Кліф нові високі комини, частину газу будуть ловити в коминах, а решта рознесеться далеко поза Содбурі.

Майк показав мені, де зложені музичні інструменти, завів на балькон, відчинив канцелярію.

Почав я звичайну свою працю вчителя і диригента. Підготовлялася театральна виставка, побачив я, що насип землі з будови дому заступає вікно коло сцени. Майк узявся за роботу, кожного дня розкопував насип, возив землю тачками й засипував беріг потічка. Потім приніс в'язки натятої лозини і встромив у берег насипу.

— Потічок тепер малий, але весною прийде повінь і забрала б увесь насип нашої землі. За літо вербина пустить коріння, зазеленіє і виросте на охорону нашого берега.

Майк — Михайло Гаврилук повне його назвище — обідає в харчівні, куди заходить багато копальняних робітників, “майнерів”. Багато між ними большевиків, не бракує і поляків, та Майк ніколи не втомиться розхвалювати УНО і його роботу. Це таки має свої наслідки, з'єднає симпатії, притягає публіку на концерти й вистави. Ніхто не записує того на “кредит” Майка, а може про те й не знають.

Іван Бас, що має гарний почерк письма, рисує

повідомлення, афіші й оголошення, їх вивішують коло вхідних дверей. Якась злочинна рука кожної ночі зриває і нищить ті оголошення. Треба з тим покінчити й поставити варту — Майк зголосився добровольцем, він це “зфіксує”.²⁸

Розказує Майк:

— Від дому філії почерез дорогу веде рів, іде залізнична дорога з насипом. Засів я в рові з добрячим дрючком — просидів цілу ніч надаремно. Але на другу ніч попалася миша в лапку. Сидів я довго, аж дрімка взяла, коли це — чую голоси, ідуть два. Завернули з хідника до домівки, я бігом, але тихо, за ними.

— Зривай, сучий сину, чого ждеш?

Потягнув ломакою одного по плечах, аж йойкнув, а другий пустився павтіки. Я догонив, втелющив його буком по спині, аж захрустіло, він звалився на руки й коліна, обернувся я до першого, а він давай драла, я таки наздігнав і лупцюю дрючком то по плечах то по руках. Ззаду надбігали якісь люди, я сховався за виступ комина. Вони постояли, поговорили та й пішли. А ми вранці підліпили афіш, прибили на старе місце — з того часу ніхто не торкався наших оголошень.

В Содбурі нерідко трапляються нещасливі випадки, найбільше в копальнях. Тільки що загуде сирена санітарного авта,— Майк зникає. Бачив я кілька разів, як він заходив до похоронного заведення. Довший час було для мене загадкою, чому він на голос сирени біжить до погребника, розв'язалася вона після одного випадку в копальні Фруд, коли Майк знову зник.

По 9 годині зранку зайшов я бічними дверима через кухню — Майк кінчає пити каву. Кивнув головою, забрав мітли, пішов чистити залю. Я сів собі на сцені переписувати ноти, Майк скінчив роботу в залі, почав підмітати сцену.

— Вам би, Майку, не завадило б трохи поспати по вчорашній забаві.

— Яка там забава, я на роботі був до 3 години над раном.

— То ви ще маєте другу роботу?

Майк знітився, помовчав хвилину та й каже:

²⁸ Залагодить.

— Тут мені “пейди”²⁹ не дають, маю тільки мешкання, а треба ж з чогось жити. В краю я був сирота, з ласки родини пастух, погонич і наймит, аж тітка взяла мене до Америки, коли минуло мені 16 років. Її чоловік працював у копальні вугілля. За кілька тижнів пішов і я до роботи відробляти “шифарту”,³⁰ шуфлював вугілля коло “майни”. Десять годин у порохах, брудний, як чорт, тільки очі світяться. Мою “пейду” забирали як не “цьотка”,³¹ то вуйко.

Коли скінчив я 17 літ, вуйко причинив мені років і мене вже взяли до роботи в копальні. Я вже підучився трохи поанглійському, заходив у розмови з іншими “майнерами”, вони відкрили мені очі на багато речей і я одного разу насмілювався, не віддав цілої “пейди”. П’яний вуйко брався мене бити. “Майнері” порадили мені піти на власну квартиру, так я і зробив, і вже я на своїм, ціла “пейда” для мене. Але, хочеш чи не хочеш, коли прийде “пейда”, треба в товаристві “майнерів” чарку випити, в карти з ними заграти, часом ще й позичити кому — і так мені нічого не лишалося. Одного разу на вечірню зміну стався вибух у копальні, були вбиті, поранені й присипані. Між присипаними лежав і я під колодами, поранений. Відлежав я в шпиталі два місяці й не вернувся вже до “майни”. Мандрував з другими з місця на місце. Прийшла війна, подейкували, що будуть брати до війська битися у Франції. Подумав я собі мені ті люди нічого не винні, то чого ж мав би я з ними битися? Разом з другими втік до Канади. Так і забрив сюди. Коли почую, що ховають “майнера”, пригадую собі вибух у копальні, помагаю погребникові його ховати і так заробляю собі на прожиток. Ховаю тільки “майнерів”. Інші мене не цікавлять. Ось така то справа, тільки прошу вас дуже, нікому про те не говоріть.

Надійшов зимовий сезон — час весіль і забав. Весілля відбувалися звичайно в суботу, хоч часами й у неділю. Тут уже без Майка ніяк не обійдешся. Хочби й скільки кухарок і помічників — але Майк необхідний. Тепер він дійсний господар — помагає куховаркам, приймає привезене пиво й горілки, все те уставляє за сценою, щоб зручно було

²⁹ Платня: з англійського “pay day”.

³⁰ Корабельна карта, цебто квиток на переїзд морем.

³¹ З польської мови, по нашому “тітка”.

доносити, наливає пиво з бочілок у дзбанки й розносить по столах розливати в склянки, з усіми привітний, кожному услужний.

Одного понеділка після такого весілля приходжу приготувитися до науки в “Рідній Школі”. Застаю весільні столи не спрятані, на підлозі сміття, воняє недокурками й розливками пива. Чути голоси з кухні, заглядаю туди, — Михайло цідить з бочілки пиво, частує своїх гостей, подає і мені склянку.

— Майку, чи ви при розумі? Скоро школа буде починатися, а в залі гірше, як у хліві.

— Правда, правда — школа. Ми зараз, ми зараз!

Порядкую крісла в залі, за хвилину біля мене Майк з двома помічниками, що хоч самі ледве на ногах тримаються, починають складати столи.

- Відпустіть, Майку, своїх гостей додому, вони більше перешкаджають, як помагають. Якось впорасмося удвох.

Майк запалив у печі, щоб нагріти залю, відкрили ми двері, щоб вийшов сопух з пива й наплило свіже повітря. Я почав школу, а Майк кінчав празнувати з пивом.

Майже по кожному весіллю Майк приймав своїх гостей, але заля завжди була чиста, впорядкована та приготована до шкільної науки.

Запитався я раз з цікавості, чи лишають йому те пиво за роботу на весіллі.

— Чи ви бачили kota на тому високому комині в Коппер Кліф? — питається Майк.

— Звідки б там узявся кіт? Та навіть якби виліз, то хто ж його там побачить?

— Отак і я бачу те пиво, що подають мені за роботу й поміч.

— Але ж я бачив цілу бочку!

— То мій “сікрет”.³²

— Який, Майку, їй Богу нікому не скажу!

— Я позичаю порожню бочку в броварі — там мене знають — і ховаю за сценою. На весіллі наливаю пиво, висуну порожню і сховаю повну бочку, — діло готове.

Про Майкові повесільні празники пішли балачки по харчівнях, усе вийшло наверх. Хотіли робити суд над Майком, допитували мене, як свідка. Кажу, що заля

³² Тайна

завжди була чистенька, а Майк з товаришами пив пиво, що ще лишилося в бочці, закушували хлібом і м'ясивом, останками з вечері.

— Я пробував порожні бочки, — каже дружба, — там не хлюпало.

— Може тобі в голові хлюпало, — відрубав Майк, — що ти не пам'ятася, коли вчепився жінки, щоб танцювати, й упав на підлогу.

Почалося зо сміху, а скінчилося тим, що казали Майкові забиратися на чотири вітри.

Майк розжалобився, каже, що не піде, хіба його винесуть звідси.

А скільки платять Майкові за його роботу? — питаюся.

Мовчанка. Голова відправив незадоволених, а до Майка:

— Уважайте, щоб того більше не було, нехай самі собі цідять пиво.

Надворі потепліло, хоч нічю ще приморозки. На вантажних поїздах з'явилися безробітні подорожні, що їздили “зайцем” сюди й туди по Канаді шукати праці. Злазили в Содбурі, тут мали надію знайти скоріше роботу. Поліція їх ловила, суд давав по пару тижнів арешту і та сама історія ішла далі. Були каліцтва і навіть смертні випадки, коли “зайці” вискакували з вагонів.

Одної ночі Майк забарився на вечері, ляг спати пізніше, як звичайно. Якось не брався його сон. Перевертаючись з боку на бік почув, що хтось ходить довкола дому і “майструє” коло вікна поблизько сцени. Дзенькнуло розбите скло, просунувся до залі один, потім другий, пішли до фронтних дверей, звернули направо до буфетного приміщення, звідти ведуть двері до комірчини. Майк слідкує за тим, потиху сходить з балкона з рушницею в руках. Перший злодій знайшов у комірчині вимикача, сніп світла заляв другого.

Крикнув Майк своєю англійщиною:

— Стій! Руки вгору! Іди до середини й замикай двері!

Переляканий злодій підніс руки, показався другий з комірчини. Без спротиву пішли в комірчину, сердеги думали, що там знайдуть вікно й утечуть. Майк швидко замкнув двері на засув, телефоном покликав поліцію, вона забрала непрошених гостей.

Відбувся суд, Майк — головний свідок. Злодії

боронилися, що не мали наміру нічого красти, хотіли переночувати, щоб уранці знайти знайомого, він тут працює в одній копальні. Того чоловіка поліція не знайшла, нема й не було такого в Содбурі. Суд посадив їх до арешту на тиждень за розбите скло.

Майк став героєм дня. Кажуть йому показати рушницю, а в ній навіть замка нема, здатна хіба до того, щоб уживати її в театральній виставі. Засміялися поліцейсти, може ще колись у потребі знову знадобиться та рушниця, та чи все піде так гладко, як першого разу?

Відбувався спільний Свят-Вечір для членів і їх родин. Все підготовлено, при тому зроблено збірку на якусь “несподіванку”, і хоч усі були цікаві, та ніхто не довідався для кого. Посідали всі за столи, проведено молитву, голова викликав Майка з його “квартири”.

— Просимо вас, Михайле, до вечері з нами, дай Вам, Боже, всього найкращого з Різдвом Христовим!

Збентежений Майк глянув на свій робочий одяг.

— Ось вам святочний дарунок від нас, приберіться і скоро приходіть.

Майк, у новому одязі, в сорочці з гарною краваткою, засів на зарезервованому місці для нього при головному столі. Коли прийшла черга на промови і програму на сцені, попросив і Майк слова:

— Від наймолодших літ я був сиротою, блукав самотній, а нині бачу, що тут моя хата й моя родина.

Не дуже слухали його люди, їм здавалося, що раз дали по пару центів на дарунок для Майка, то на тому кінець. Ніхто ж бо, крім мене одного, не знав гіркого минулого життя Майка.

Пройшов якийсь час, з Содбурі виїхав я до Кіркленд Лейку, там відійшов диригент, треба було рятувати оркестру. Раз чи два ще бачив я Майка, було помітно, що він підупав на силах і здоров'ю. Коли ж вернувся я до Содбурі в 1944 році, вже Майка не застав. Дістав він вилив крові в мізку й параліч викінчив бідного Майка, добру й хорошу людину, що виросла в горю і злиднях, не знала родинного тепла ні щастя в житті, не знала, що таке щире співчуття, та не затратила доброти душі і прив'язання до свого народу.

Сповнилися його слова — не вийшов він з домівки, його винесли. А поховав його той сам погребник, що йому помагав він ховати “майнерів”.

ПОКАЖЧИК ІМЕН

- Андерсон Іван 31
Андреадіс Галина 44
Андрусів Петро 130
Антохів Петро 53
Атаманчук Василь 104
Бабій Михайло 112
Бабій Степан 30, 34, 134, 142
Бабюк А. 112
Байрак Іван 113
Басараб Ольга 31, 33, 66, 96,
99, 100
Батлашевський Іван
(Андерсон) 32
Бачинський Омеліян 83
Бедрій Остап 52
Білак Ярослав 79, 82
Білас і Данилишин 38, 111
Боберський Іван 102, 121
Боднарчук Іван 37
Божок Михайло 12
Божок Петро 11, 29, 31, 33, 40, 77
85, 94, 97, 135, 138, 139
Бойдуник Осип 16, 20
Бойко Василь 139, 140
Бойкович М. 72
Борденюк 142, 143
Борецький Ісидор, єпископ 85
Борсук Михайло 112
Боцюрків Богдан 130, 131
Брик Юрко 31, 33, 36, 37, 38, 41
Бубнюк Степанія 42
Бубнюк Яків 31, 36, 37
Буковський Іван 26
Бундза Наталка 79
Вал Василь 85, 87
Вараниця П. 82
Василишин Остап 95
Васкан Степан 136
Вашук Михайло 31
Вербицький Іван 104
Витвицький Василь 123
Віндик Северин 113
Владика Михайло 53, 54
Вовк Лев 45, 52, 113
Возьний Михайло 112
Волошин Роман 52
Воркевич Василь 112
Гаврилюк Михайло 154
Гайворонський Михайло 124
Гайдріх Райнгардт 81
Германюк Максим, митропо-
лит 80
Гірняк Володимир 123, 129
Гісс Дж. 85, 88, 92
Гітлер Адольф 74
Гладиш Михайло 37
Гладун Василь 60, 77, 79, 83
Гладун Петро 126, 130
Глинка Антін 51, 72
Глібчук Михайло 39
Гнатчук Микола 112
Горбатюк Дмитро 112
Городовенко Нестор 89, 90, 130
Грановський Олександр -- гля-
ди Неприцький-Грановський
Гречка 38
Гривнак Степан 112
Григораш 143
Григорович Олекса 37, 57, 85
Грінченко Микола 123
Грушевський Михайло 70, 71,
133
Гудим Соня 65
Гук Самійло 113
Гультай Василь 14, 38, 40, 84, 85,
123, 143, 144, 145
Гуцуляк П. 128
Герич Дмитро 126
Грабський Станіслав 20
Грай Тетяна 112
Гриба Іван 24
Гуляй Іван 14, 23, 29, 42, 95, 113
Давидюк Володимир 51
Дадик Анна 56
Дадик Григорій 56
Денисюк Микола 83
Дикур Іван 72
Дима Б. 128
Діфенбейкер Джон 43, 44, 85, 92
Дребот Михайло 68
Дребот (Марунчак) Онися 85
Дробко Іван 112
Дутко Андрій 52
Єфремов Сергій 23
Заклинська Оленка 130
Закус П., 128
Заліщук Василь 53, 54
Залозецький М. 128

- Захаркевич Василь 77
 Зварич Іван 72
 Зелена Анна 113, 136
 Зелений Богдан 29, 31, 33, 34, 69,
 72, 138
 Зорич Богдан 79
 Зюбрак Леся 90, 92
 Іванис Василь 82
 Івасиків Мирослав 113
 Івах Онуфрій 126, 130
 Калавур Михайло 52
 Калимін Михайло 52, 54
 Калинин Параня 51
 Калиновський Михайло 79
 Калинюк Михайло 53
 о. Каменецький Петро — гляди
 о. Кам'янецький Петро
 о. Кам'янецький Петро 55, 85
 Канцяр Іван 112
 Капустянський Микола, генерал
 27, 73, 96
 Карманін Юрій 79
 Касюк Михайло 32, 35
 Керенський 12, 14
 Киба Т. 24
 Киріак Ілля 6
 Кішинський Іван 51, 52
 Кішинський Ф. 112
 Климків Богдан 62
 Климків Володимир 130
 Климків Наталка — 62
 Клиш Михайло 112
 Клуць Ярослав 89, 90, 130
 Книш Зиновій 76, 98
 Ковальський Богдан 122, 130
 Ковальчук Іван 39
 Козарук Яків 122, 126, 127, 130
 Колесса Микола 123
 Коновалець Євген, полковник
 14, 27, 28, 42, 71, 72, 73, 78, 82
 Копинський Іван 112
 Король Ф. 112
 Корпусь Надя 60
 Коссар Володимир 14, 28, 30, 31,
 33, 37, 42, 49, 85, 96, 121, 122,
 129, 130, 138
 Коссар лев 79
 Костюк Іван 130
 Кошиць Олександр 124, 125,
 126, 127, 128, 129, 130
 Кошиць Тетяна 130
 Кравець Теодор 112
 Крамар Роман 38
 Крегльонд Джон 90
 Крол Давид 85, 86
 Кругляк Олекса 112
 Кузан Семен 31
 Кузик 134
 Кузьма Василь 112
 Кулеба Лев 112
 Куліш Михайло 12
 Кульчицький Ф. 112
 Купченко В. 130
 Купченко Володимир 51
 Курдилик Анатоль 82
 Курманович Віктор, генерал 27, 73
 Кучерепа Іван 84
 о. Кушнір Василь 126, 128, 130
 Ладика Василь, єпископ 71, 72
 Лазарович Петро 71, 72
 Лацюк С. 112
 Лащук Микола 31, 112
 Лизанівська Маруся 66
 Лизанівський Іван 65
 о. Липський Богдан 85
 Лисенко Микола 128
 Лисько Зиновій 123
 Ліниця Михайло 112
 Лозинська Кароля 51
 Лозинський Рудольф 51
 Магера Корнило 51
 Маглевич С. 112
 о. Маєвський Петро 125
 Макух Михайло 112
 Мазуренко Ганна 79
 Мазурик Г. 83
 Максимів Онуфрій 72, 79, 83, 116
 Мартін Поль 85, 86, 87, 88
 Марунчак Онися 63, 65
 Марунчак Петро 89, 90
 Маслівець Яків 77
 Мاستикаш Євген 77, 79, 82, 113
 Матейчук Гриць 49
 Маценко Павло 50, 120, 126, 130,
 131
 Мельник Андрій, полковник 69,
 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85,
 86, 87, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96,
 97
 Мельник І. 130
 Мельничук Роман — гляди
 Сушко Роман

Метельський Денис 34
 Микитюк Д. 112
 Мищик Модест 113
 Міхновський Микола 73
 Мороз 60
 Мотиль Лев 112
 Мудрик Михайло 38
 Мусій Микола 112
 Мусянович Ярослав 83,85
 Назарук Осип 102
 Наконечний Михайло 113
 Недошитко 112
 Неприцький-Грановський
 Олександр 85
 Нецкар Йосип 112
 Нечилорчук Ірритір 83, 112
 Никільчук Микола 79
 Никільчук Степан 77
 Новак Г. 128
 Носик Іван 85
 Огінський Теодор 31
 Окурлий Іван 52, 54
 Орихівський Михайло 79, 84, 85, 86
 Павич Дмитро 112
 Павличенко Надя 36
 Павличенко Тиміш -- 28, 29, 31,
 32, 33, 37, 49, 50, 106, 113, 118,
 137
 Павлюк Степан 52, 53, 54, 127
 Паладійчук Василь 124
 Паланчук Аксентій 70
 Паланчук Маринія 70
 Паланчук Олександр 69
 Пеленс-Палагнюк Джек 90, 92
 о. Пелех М. 42
 Пернаровський Степан 33, 34
 Петлюра Симон 81, 82
 Підзамецька Маруся 65
 Підзамецький Орест 65
 Підсадний В. 112
 Пікерсгіл Дж. 88, 92, 93
 Пінковський Всеволод 82
 Плавюк Микола 83, 85, 86, 89,
 94, 97, 113
 Поворозник Гнат 85
 Поворозник Ілля 79
 Погорецький Михайло 29, 37, 40,
 41, 42, 86, 94, 120, 133
 Поронюк Микола 82
 Преслей Ельвіс 92
 Придатквєич Роман 130
 Пяста Оля 66
 Різник Володимир 85
 Різник Павлина 85
 Ріпак Дмитро 113, 141
 Річард-Цвігун Михайло 52, 54
 Рогатин Оля 62
 Ройко Олекса 112
 Романів Степанія 49, 51
 Романчич Ганка 120
 Романюк Микита 51
 Росоха Степан 82
 Ростецький Данило 112
 Рудницький Антін 89, 90
 Рудницький Ярослав 130
 Рурик Василь 133
 Рурик Іван 42
 Савчук Іван 112
 о. Савчук С.В. 81
 Савчук Петро 51
 Савчук Степанія 85, 96
 Самець Петро 123
 Сверлик Роман 112
 Свистун Василь 71, 122
 Селешко Михайло 113
 Семака Пилип 112, 113
 о. Семчук С. 130
 Сен Лоран Люї 78, 86, 88
 Сенік-Грибівський Омелян 27, 73
 Сеньок Василь 31
 Сеньків Іван 112
 Сікевич Володимир, генерал 124
 Сільваший Михайло 88
 Сімович Василь 123
 Сімпсон Джордж В. 127
 Сліпєць Василь 140
 о. Слюзар Володимир 129
 Собчак Павло 52
 Солонинка І. 82
 Сорока Степан 112
 Сорочинський Лев 130
 Соснович Лев 82
 Сосновський Михайло 83
 Софронів-Левіцький Василь 82
 Сталін Йосип 20, 41
 Стельмах Ілля 52
 Стеценко Кирило 130
 Стогрин Євген 52, 53, 54
 Сторожук І. 130
 Сукнацький П. 42
 Суховерський Микола 60
 Сушко Роман, полковник 27, 73

120, 121
 Сюркало Олекса 112
 Тарнавський Омелян 82
 Тарновецький Степан 130
 Тарчанин Микола 112
 Теребуш Анастасія 83
 Теребуш Степан 80
 Терновий Теодор 52, 53, 54
 Ткачук П. 72
 Топольницький Василь 49, 130
 Топольницький Олекса 112
 Третяк І. 112
 Тринадцятий Іван 24
 Турецький Ісидор 112
 Турус Олекса 36
 Ухач Сильвестер 112
 Фабіян Ярема 79
 о. Федорів Юрій 130
 Федущак Віра 65, 66
 Фенсон Мельвін 81
 Філіпс Натан 84, 88, 89
 Фодчук Стефа 90
 Франко Іван 144
 Фрост, прем'єр Онтаріо 85
 Фю Гералд 41
 о. Хомин Петро 82
 Хрін Іван 112
 Хрущов Микита 20
 Цвик Ольга 113
 Цегельський Лонгин 130

Цейко Мирон 59, 60
 Цибуляк Пилип 112
 Цимбалістий Адам 141, 143
 Ціз Іван 58
 Цукорник Онуфрій 112
 Чайка Іван 141, 142
 Чарнецький Олекса 70, 72
 Червак Олекса 112
 Чугринський Михайло 112
 Шарван Василь 83
 Шарик Михайло 53, 83, 123
 Шах Остап 79, 82, 85, 86
 Шевченко Тарас 15, 24, 85, 86
 Шевчук Антін 40, 41
 Шелестинський Іван 39
 Шептицький Андрій, митрополит 72
 Шестовський Амброз 53, 54
 Шестовський Олекса 53
 о. Шпитковський 17, 130
 Штепа Павло 106
 Штокалко 38
 Шульга Павло 132
 Щербюк 136
 Юзик Павло, студент, потім сенатор 49, 52, 58, 120, 130, 132
 Яківчук 142
 Яремко Іван 84, 85

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

Дмитро Андрієвський	ст.5
Божок Петро	11
Бойдуник Осип	16
Брик Микола	22
Буковський Никандер	26
Вовк Лев	45
Дадик Григорій і Анна	58
Зелений Богдан	69
Книш Зиновій	76
На ювілейному фестивалі УНО	91
Маценко Павло	120
Шульга Павло	132

З м і с т

Від Видавництва	3
<i>Дмитро Андрієвський: Канада очима європейця</i>	5
<i>Петро Божок: Чому я став членом УНО?</i>	11
<i>Осип Бойдуник: Перші враження з Канади</i>	16
<i>Микола Брик: Як я організував читальню в Ді Па, Манітоба</i>	22
<i>Никандер Буковський: Ніколи не затертий слід</i>	26
<i>Лев Вовк: Під новими прапорами</i>	45
<i>Григор Дадик: 40 літ у Реджайні</i>	56
<i>Богдан Зелений: Ми сіяли здорове зерно</i>	69
<i>Зиновій Книш: На половині дороги (Полковник Андрій Мельник на Срібному Ювілею УНО)</i>	76
<i>Зиновій Книш: Тихий ювіляр</i>	98
<i>Д-р Павло Маценко: Початки моєї праці в УНО</i>	120
<i>Павло Шульга: Широкими шляхами Канади</i>	132
Показчик імен	160
Список ілюстрацій	163

